

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORIE**

Bc. Michal Prause

**Brigádní generál Jan Šmoldas (1897–1986). Ruský
legionář a účastník domácího protinacistického od-
boje**

Magisterská diplomová práce

vedoucí práce: PhDr. Pavel Kreisinger, Ph. D.

Olomouc 2019

Čestné prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně za použití pramenů, literatury a internetových zdrojů, které uvádím v seznamu na konci práce.

V Olomouci dne 2. 5. 2019

Podpis studenta

Poděkování

Chtěl bych tímto poděkovat vedoucímu své diplomové práce, PhDr. Pavlu Kreisingerovi, PhD., za jeho neocenitelnou pomoc s archivními prameny a odborné vedení práce. Dále bych chtěl poděkovat všem pracovníkům archivů, které jsem navštívil, za jejich ochotu a pomoc. Rád bych také poděkoval Janě Pohlídalové, vnučce Jana Šmoldase, za poskytnutí materiálů z jejího osobního archivu. V neposlední řadě patří velké díky mé rodině a partnerce Gabriele za obrovskou morální podporu, bez níž by práce nikdy nedošla zdárného dokončení.

Obsah

Úvod	- 1 -
1. Z Olomouce do Kyjeva (1897–1917)	- 6 -
1. 1. Mládí a vojenská služba v c. a k. rakousko-uherské armádě	- 6 -
1. 2. Ruské zajetí a vstup do československých legií.....	- 10 -
2. Legionář a dělostřelec (1917–1920)	- 20 -
2. 1. Pobyt na Ukrajině s 6. střeleckým plukem	- 20 -
2. 2. Evakuace z Ukrajiny a složitá cesta na východ	- 26 -
2. 3. Léčka v Irkutsku.....	- 31 -
2. 4. Vystoupení vladivostocké skupiny a boje na ussurijské frontě	- 34 -
2. 5. Uralská fronta a důstojnická škola	- 36 -
2. 6. Vladivostok podruhé a plavba na Sheridanu.....	- 41 -
3. Důstojník československé armády (1920–1939)	- 46 -
3. 1. Z legií k československé branné moci	- 46 -
3. 2. Hrubý dělostřelecký pluk č. 107 a dělostřelecké učiliště v Olomouci..	- 48 -
4. Odbojář a vězeň (1939–1945)	- 55 -
4.1 Obrana národa a první zatčení.....	- 55 -
4. 2. Národní výbor a druhé zatčení	- 58 -
5. Důvěřuj, ale prověřuj (1945–1986)	- 62 -
5. 1. V armádě třetí republiky	- 62 -
5. 2. Prověřování a nucený odchod do výsluhy	- 64 -
5. 3. Invalidou napříč komunistickou érou.....	- 66 -
Závěr	- 69 -
Seznam pramenů, literatury a internetových zdrojů	- 71 -
Seznam pramenů	- 71 -
Nepublikované prameny	- 71 -
Publikované prameny.....	- 71 -
Seznam literatury	- 72 -
Internetové zdroje.....	- 73 -
Seznam použitých zkratk	- 75 -
Přílohy	- 76 -
Resumé	- 82 -

Úvod

Enormní nárůst pramenného materiálu, který přineslo 20. století, umožnil nám poprvé v historii detailní pohled na život více než jen hrstky vyvolených jedinců. K dispozici máme nepřeborné množství úředních záznamů na jedné straně a pramenů osobní povahy jako deníků, vzpomínek a pamětí na straně druhé. Biografie se díky tomu stala asi nejrozšířenějším žánrem nejen v oboru historie. V ideologizovaném světě minulého století ovšem i život jednotlivce podléhal cenzuře, neboť ideály a hodnoty, jež daný člověk zastával, stejně jako i ty nejobyčejnější příběhy, které prožíval, dokázaly by relativizovat, možná i zpochybnit pravdy, jež nedemokratické režimy předkládaly za jediné a nezpochybnitelné.

Zářný příklad těchto „*personae non gratae*“ představují účastníci československého odboje. Komunistický režim, který stál na ramenou těch, kteří za československý stát padli jak v první, tak druhé světové válce, tuto skupinu bojovníků za svobodu jednoznačně odsoudil k zapomnění. První zahraniční československý odboj, tedy československé legie, byl v paměti lidí až příliš úzce propojen s osobou prezidenta-osvoboditele Masaryka a demokratickými principy první republiky. Nejhůře na tom byla největší, ruská část legií, neboť kromě symboliky legionářsko-demokratické byla neodmyslitelně spojena s bojem Čechoslováků s rodícím se bolševickým režimem, který téměř zadusili v zárodku. Nic podobného nebylo možné v době, kdy Sovětský svaz představoval největšího československého „spojence“, veřejně připustit, natož připomínat a oslavovat.

Příslušníci druhého odboje stali se na rozdíl od toho prvního oběťmi „selektivní paměti“. O tom, zda budou jako hrdinové vyzdvihováni a stanou se předmětem sochařských, malířských a literárních děl, nebo budou odsouzeni ke zničení v propadlišti dějin, rozhodovala čistě jejich politická příslušnost. Na jedné straně tak stojí dlouho oslavovaní komunističtí partyzáni a Svobodova armáda v SSSR, proti nim pak stejně dlouho opomíjený západní odboj – britští letci, Československá pěší divize ve Francii nebo Československá samostatná obrněná brigáda.

Rok 1989 znamenal v tomto ohledu (jako v tolika jiných) dokonalý obrat. Legionáři a západní odboj se dostali do středu pozornosti, ať už v rámci syntéz, dílčích studií či právě životopisné literatury. Právní rehabilitaci perzekuovaných odbojářů tak následovala i rehabilitace literární. Ať už více nebo méně významné osobnosti československé-

ho boje za svobodu se stávaly předmětem vědeckých studií, amatérských článků a knih a v neposlední řadě i diplomových prací.

To je ostatně i tento případ; předkládaná práce neklade si za ambici nic víc ani méně než přispět svým dílem do této barvitě mozaiky osobních příběhů a zařadit se do biografické epopeje československého odboje. Ústřední postavou této studie bude ruský legionář a domácí bojovník proti nacismu, olomoucký rodák Jan Šmoldas. Na následujících stranách budeme sledovat jeho životní osudy, které začínají roku 1897 v Hodolanech na okraji Olomouce, dále vedou přes frontu první světové války do ruských legií a napříč Sibiří a z Vladivostoku zpět do staronové československé vlasti. Většinu času pak setrváváme v Olomouci, až do doby, kdy jej nacisté za odbojovou činnost věznili po různých koutech Protektorátu i Říše, jen abychom se opět vrátili do Olomouce, kde Šmoldasův život koncem roku 1986 skončil.

Pramennou základnu pro tuto práci nám poskytne především Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále jen VÚA-VHA) v Praze. Personální údaje k legionářům poskytují sbírky *Karta legionáře* a *Služební výkaz*. Pro období první republiky nám pak poslouží především sbírky *Kmenový list*, která nám umožňuje podrobně rekonstruovat služební postup a zařazení vojáků z povolání, a zvláště pak *Kvalifikační listiny*, ve kterých se kromě popisu činnosti gážístů za jednotlivá kvalifikační období dočteme i jejich osobního hodnocení od jejich nadřízených, která do jinak faktografického popisu kariérního postupu vnášejí prvek lidskosti. Pro dobu druhé světové války nám poslouží sbírka *Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb.* a nakonec pro poválečnou éru můžeme využít sbírky *Osobní spis*, obsahující zejména kádrové posudky na osoby důstojníků, a *Likvidační listy*, kde se můžeme dozvědět něco o životě důstojníků po odchodu z armády.

Další archivní prameny, které budeme využívat, pochází z Archivu bezpečnostních složek, fond *Německé soudy v Protektorátu*, který nám přibližuje Šmoldasův pobyt ve vazebních věznicích během druhého odboje, a z Moravského zemského archivu, fond *Gestapo Brno*, díky kterému se dozvídáme více o Šmoldasově domnělé vazbě na odbojovou skupinu Národní výbor, za kterou byl podruhé vězněn Gestapem.

Z příčin technického rázu bylo autorovi bohužel k dispozici jen minimum materiálů z rodinného archivu Šmoldasovy rodiny, které mu laskavě poskytla jeho vnučka J. Pohladalová. Z časových důvodů nebylo bohužel využito ani metod orální historie.

Na pomezí pramene a literatury se nachází deníky, paměti a kroniky z legionářského období Šmoldasova života. Ačkoli jeho vlastní vzpomínky k dispozici nemáme, může-

me k ilustraci okolností, v nichž se Šmoldasův život odehrával, použít některé z nepřeberného množství vydaných i nevydaných legionářských deníků, se kterými se obzvláště v roce 2018, u příležitosti stého výročí vzniku samostatného Československa, doslova roztrhl pytel. Pro potřeby této práce využijeme především tato vydaná díla *Legionářská odysea. Z Čech do Vladivostoku*;¹ *Očima prostého legionáře. Z historie 7. roty 1. střeleckého pluku M. J. Husi od roku 1917 do roku 1920*;² obě tyto knihy představují vzpomínky prostých ruských legionářů. Většina legionářských jednotek našťestí pro nás již v době první republiky vydala své plukovní kroniky, což platí i o všech třech útvarech, ve kterých Šmoldas sloužil. Jsou jimi *Dělostřelecký pluk 6 „Irkutský“*. *K 20. výročí boje u Irkutska: sborník prací*;³ *Hanáci v revoluci. Kronika 6. čsl. střeleckého pluku Hanáckého*;⁴ a jako poslední *Dějiny dělostřeleckého pluku 1 Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*.⁵

Neodmyslitelnými tituly k tématu prvního zahraničního odboje jsou dnes již klasická díla Karla Pichlíka *Bez legend. Zahraniční odboj 1914–1918 a Českoslovenští legionáři 1914–1920* ve spolupráci s Bohumírem Klípou a Jitkou Zabloudivovou.⁶ K nim bychom mohli pro ruské prostředí přiřadit ještě *Anabázi Roberta Saka*.⁷ Všechny tyto tituly pojí jeden společný jmenovatel – vedení odboje. Ústředními postavami všech těchto děl jsou zejména přední politické a vojenské postavy zahraničního boje za samostatné Československo, jako byli T. G. Masaryk, M. R. Štefánik, J. Dürich, B. Pavlů, P. Maxa, R. Gajda, S. Vojtechovský, J. Syrový a další. Dále existuje celá řada regionálně zaměřených prací, které pro Olomouc reprezentuje velmi zdařilá práce Tomáše Sedláře *Českoslovenští legionáři. Občané a rodáci města Olomouce*.⁸

Ze zcela jiné perspektivy tuto periodu v Rusku nahlíží Victor Miroslav Fic ve své čtyřdílné práci *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–*

¹ JURMAN, Olin: *Legionářská odysea. Z Čech do Vladivostoku* (dále jen *Legionářská odysea*). Praha 2016.

² MATYÁŠEK, František: *Očima prostého legionáře. Z historie 7. roty 1. střeleckého pluku M. J. Husi od roku 1917 do roku 1920* (dále jen *Očima prostého legionáře*). Pelhřimov 2018.

³ HRDLÍČKA, Rudolf–PELIKÁN, Jan: *Dělostřelecký pluk 6 „Irkutský“*. *K 20. výročí boje u Irkutska: sborník prací* (dále jen *Dělostřelecký pluk 6*). Znojmo 1938.

⁴ KUBÍČEK, Adolf: *Hanáci v revoluci. Kronika 6. čsl. střeleckého pluku Hanáckého*. Olomouc 1928.

⁵ KAVENA, Karel: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1 Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti* (dále jen *Dějiny dělostřeleckého pluku 1*), Praha 1937.

⁶ PICHLÍK, Karel: *Bez legend. Zahraniční odboj 1914–1918. Zápas o československý program*. Praha 1991; KLÍPA, Bohumír – PICHLÍK, Karel – ZABLOUDILOVÁ, Jitka: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*. Praha 1996.

⁷ SAK, Robert: *Anabáze. Drama československých legionářů v Rusku (1914–1920)* (dále jen *Anabáze*), Praha 1996.

⁸ SEDLÁŘ, Tomáš: *Českoslovenští legionáři. Občané a rodáci města Olomouce* (dále jen *Českoslovenští legionáři*), Olomouc 2003.

1918.⁹ Fic, který psal práci v americké emigraci, vytrhl boj legií v Rusku z omezené perspektivy československého odboje a zasadil jej do mezinárodního kontextu, ve kterém se sibiřská anabáze stala středobodem zápasu o budoucnost Ruska.

K dějinám každodennosti ruských legií přispěli v nedávné době zejména dva autoři, a to Dalibor Vácha a Jitka Zabloudivová. V případě D. Váchy jsou to dvě časově rozdělené práce *Bratrstvo. Všední a dramatické dny československých legií v Rusku (1914–1918)*;¹⁰ a *Ostrovy v bouři - Každodenní život československých legií v ruské občanské válce (1918–1920)*.¹¹ J. Zabloudivová pak vydala knihu *V ruském zajetí. Organizace zajatých Čechů a Slováků v Rusku (1914–1918)*,¹² která představuje první ucelenou monografii věnovanou fenoménu zajateckých organizací v Rusku.

Zatímco prvoválečná epocha představuje pro svou dramatickostí velmi atraktivní téma, které nabízí velké množství prostoru pro výzkum, vojenské dějiny první republiky, které po dobu její existence zažily pouze epizodické střety, nabízí mnohem méně prostoru k vyprávění příběhů. Daleko větší část tak zabírá v tomto případě literatura technického a organizačního rázu či encyklopedie. Z titulů využitých pro tuto práci patří například vícedílná syntetizující práce *Historie československé armády*;¹³ dále pak *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*;¹⁴ nebo *Československé dělostřelectvo 1918–1939*.¹⁵

Nejvíce pozornosti se ve vojenských dějinách první republiky dostalo pochopitelně roku 1938, spojenému s mnichovskou krizí a všeobecnou mobilizací. K takovým titulům patří například práce B. Hamáka a I. Vondrovského *Mobilizovaná československá armáda 1938*;¹⁶ nebo *Ve stínu Mnichova* Pavla Šrámka.¹⁷

⁹ FIC, Victor Miroslav: *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918*. I.-IV. díl. Praha 2006, 2007, 2008, 2014.

¹⁰ VÁCHA, Dalibor: *Bratrstvo. Všední a dramatické dny československých legií v Rusku (1914–1918)* (dále jen *Bratrstvo*). Praha 2018 (2. vyd.).

¹¹ VÁCHA, D.: *Ostrovy v bouři. Každodenní život československých legií v ruské občanské válce (1918–1920)*. Praha 2016.

¹² ZABLOUDILOVÁ, Jitka: *V ruském zajetí. Organizace zajatých Čechů a Slováků v Rusku (1914–1918)* (dále jen *V ruském zajetí*). Praha 2018.

¹³ STRAKA, Karel – KYKAL, Tomáš: *Historie československé armády. 2. díl. Československá armáda v letech budování a stabilizace 1918–1932*. Praha 2013; STRAKA, K.: *Historie československé armády. 3. díl. Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*. Praha 2007.

¹⁴ FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*. Praha 2006.

¹⁵ JANOUŠEK, Jiří: *Československé dělostřelectvo 1918–1939*. Praha 2007, s. 16.

¹⁶ HAMÁK, Bedřich – VONDROVSKÝ, Ivo: *Mobilizovaná československá armáda 1938*. Kytlice – Křížový Buk – Varnsdorf 2011. s. 109.

¹⁷ ŠRÁMEK, Pavel: *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932–1939*. Praha 2008.

K dějinám druhé republiky a Protektorátu lze využít některé z prací Jana Kuklíka (ten se ostatně věnoval i změnám právního řádu po komunistickém převratu) či Jana Gebharta, pro účely této práce pak jako slovníková pomůcka posloužily *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*;¹⁸ přes svůj název má však dílo velmi omezený výběr osobností a zasloužila by si zásadního rozšíření. Ohledně vývoje špičky důstojnického sboru v poválečné éře jsme se opřeli o znamenitou práci Alexe Maskalíka *Elita armády. Československá vojenská generalita 1918–1992*.¹⁹

Předkládaný text je strukturován čistě chronologicky, jak je ostatně v podobných pracích pravidlem. První kapitola nazvaná *Z Olomouce do Kyjeva (1897–1917)* pokrývá prvních dvacet let Šmoldasova života, od jeho mladých let v moravských Hodolanech přes narukování do rakousko-uherské armády za první světové války a jeho zajetí po vstup do legií.

V druhé kapitole *Legionář a dělostřelec (1917–1920)* se budeme podrobně věnovat nejdramatičtější době ve Šmoldasově životě zahrnující výcvik na Ukrajině v rámci 6. střeleckého pluku, přemístění k dělostřelectvu a celou sibiřskou anabázi až do návratu do vlasti s 1. lehkým děl. plukem. Vzhledem k tomu, že k této bouřlivé době máme ke Šmoldasově osobě jen minimum pramenů, opřeme se v této kapitole nejvíce o sekundární literaturu.

Třetí část práce, *Důstojník československé armády (1920–1939)*, popisuje Šmoldasův kariérní postup v rámci československé armády, který je úzce spojen zejména se 107. hrubým děl. plukem a dělostřeleckým učilištěm v Olomouci.

V kapitole *Odbojář a vězeň (1939–1945)*, v pořadí čtvrté, budeme svědky dvojího uvěznění Jana Šmoldase v souvislosti s jeho v prvním případě skutečnou, v tom druhém pouze domnělou odbojovou činností.

Obsahem závěrečné kapitoly, nazvané *Důvěřuj, ale prověřuj (1945–1986)*, bude závěr Šmoldasovy vojenské kariéry, kterou ukončil nucený odchod do výslužby v roce 1951. Náš příběh skončí s nádechem hořkosti, neboť budeme sledovat vleklý boj s nemocemi Jana a Olgy Šmoldasových.

¹⁸ LÁNÍK, Jaroslav (ed.): *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*. Praha 2005.

¹⁹ MASKALÍK, Alex: *Elita armády. Československá vojenská generalita 1918–1992* (dále jen *Elita armády*). Banská Bystrica 2012.

1. Z Olomouce do Kyjeva (1897–1917)

1. 1. Mládí a vojenská služba v c. a k. rakousko-uherské armádě

Životní příběh, který budeme na následujících stranách sledovat, se začíná odvíjet v moravské vesnici Hodolany. Ty jsou dnes sice již městskou částí Olomouce, na konci 19. století však stále ještě zůstávaly samostatnou obcí vzdálenou 2 km od hanácké metropole a těsně přiléhající k olomouckému nádraží. Teprve v 90. letech 19. století se mokřiny kolem soutoku Bystřice a Moravy, které vyplňovaly prostor mezi Hodolany a Olomoucí, měnily na Nové Hodolany, které lemovaly cestu mezi městem a nádražím. Právě v této době, dne 12. října 1896, oddal farář Karel Schubert v holickém kostele (neboť se stavbou hodolanského kostela se započalo jen o dva roky dříve)²⁰ mladý pár, dvacetičtyřletého železničního zřízence Josefa Šmoldase z Hodolan a pouze dvacetiletou (dle tehdejší legislativy tedy ještě nezletilou) Marii Lacigovou, původem z Otrokovic, která tou dobou v Hodolanech sloužila.²¹

Bezprostřední blízkost Hodolan a Ferdinandovy severní dráhy, významné železnice vedoucí kolem Olomouce, nezmiňujeme samoučelně, neboť Josefův otec Jan Šmoldas, ač původně vyučen řezníkem, se stal stejně jako jeho prvorozený syn (z celkem tří dětí) železničním zřízencem a ještě později průvodčím. Josef se zase časem vypracoval z pouhého zřízence na úředníka státních drah. Železniční doprava nakonec živila obě rodiny mladých manželů, neboť i nevěstin otec, Josef Laciga, který měl dokonce deset dětí, se místo krejčovského řemesla nechal zaměstnat coby hlídač železniční tratě.²² Stejně jako hanácké Hodolany, i Otrokovice na Uherskohradištsku ležely přímo na této dopravní tepně.

Josef a Marie Šmoldasovi měli celkem pět dětí. Jejich nejstarší potomek Jan, jehož životní dráhu jsme se tu rozhodli vykreslit, se narodil téměř přesně devět měsíců po svatbě, 13. července 1897, a dostal jméno po svém dědečkovi. Po absolvování pěti tříd obecné školy v rodných Hodolanech mu bylo z hmotných důvodů jako jedinému ze

²⁰ <http://www.hodolany-farnost.cz/kostel-panny-marie-pomocnice-krestanu-farnost-hodolany/> [cit. 4. 1. 2019].

²¹ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 10653, s. 94. In: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=dd4acd7737c68136:35b157ca:120f9b45c5a:-739e&scan=94> [cit. 4. 1. 2019].

²² Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále jen VÚA-VHA), sbírka (dále jen sb.) Osobní spis, Jan Šmoldas, vlastnoruční životopis Jana Šmoldase pro prověřovací akci KSČ (dále jen životopis).

sourozenců umožněno středoškolské studium.²³ To prodělal na státní reálce v Olomouci, jak čtyři ročníky nižšího, tak tři ročníky vyššího středního vzdělání, jež 28. června 1915 úspěšně zakončil maturitní zkouškou. Jeho studijním jazykem byla po celou dobu čeština (v tehdejší Olomouci nikoli samozřejmě).²⁴

Rozpoutání první světové války zastihlo Jana Šmoldase, jak vidíme, před započítím maturitního ročníku. Jen těžko dnes dokážeme říct, jak tehdy sedmnáctiletý student na tyto události nazíral. Olomouc jako většinou německé město bylo v létě 1914 prodchnuto bojechtivým duchem a naplněno proválečnými pochody a demonstracemi. Toto nadšení však, stejně jako v tolika jiných etnicky smíšených městech, nesdílelo slovan-ské obyvatelstvo, které charakterizovala spíše pasivita a obavy z budoucnosti. Převážně české Hodolany toho byly jistě příkladem. Ačkoli mobilizace i odchod vojáků na frontu proběhl v Olomouci poměrně klidně, i zde se objevovaly známé protiválečné projevy ve formě písní „Hej, Slované!“ a upravené verze písně „Červený šátečku kolem se toč, my jdeme na Rusa, nevíme proč,“ někteří z vojáků 54. pěšího pluku si pak při odjezdu připínali na rukáv černé stuhy.²⁵ Odpor k válce rostl spolu se zprávami o těžkých ztrátách a podmínkách na bojištích, které od počátku září přinášeli navráťivší se ranění ze srbské a haličské fronty.²⁶

Je možné, že Šmoldas podobně jako tolik jiných věřil v krátkou válku, která skončí, ještě než spadá listí ze stromů, a nijak zásadněji se ho nedotkne. Vždyť mobilizováni byli zatím především ročníky 1882–1893. Nicméně opak byl pravdou, válka trvala i další rok, navíc se v roce 1915 stala ještě globálnější poté, co se Itálie v květnu přidala na stranu Dohody (a způsobila tak vážné problémy Rakousku-Uhersku, které nyní muselo bojovat na další frontě) a Bulharsko naopak v říjnu posílilo armády Centrálních mocností. Na všech frontách padali muži rychlostí a měrou, jaké si do té doby neuměl nikdo ani představit, dosavadní mobilizace byla nedostačující, a tak byl osmnáctiletý Jan Šmoldas několik měsíců po složení maturity, 15. října 1915, povolán do prezenční služby. Využil přitom příležitosti, která se mu díky jeho vzdělání naskytovala, a přihlásil se u 54. pěšího pluku jako jednoroční dobrovolník, čímž svůj odchod na frontu alespoň na nějakou dobu oddálil.²⁷

²² VÚA-VHA, sb. Osobní spis, životopis.

²⁴ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, Základní osobní list.

²⁵ ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a Velká válka 1914–1918*. Praha 2014, s. 16.

²⁶ SEDLÁŘ, T.: *Českoslovenští legionáři*, s. 23.

²⁷ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

System „jednoročáků“ neboli „ajnjerigrů“ (z německého *Einjährig-Freiwilliger*) fungoval v rakousko-uherské armádě od zavedení všeobecné branné povinnosti v roce 1869 a měl zajišťovat sbor záložních důstojníků. Dobrovolníkem se mohl stát jakýkoliv muž vojenského věku, který složil maturitní zkoušku. V mírové době tito dobrovolníci absolvovali asi šestiměsíční teoretický kurz složený ze základního výcviku a školy pro důstojníky v záloze, na který navázala šestiměsíční praxe u vojenského útvaru, načež odcházeli do civilu jako záložní kádry, proto „jednoroční“ dobrovolníci. Masivní ztráty na počátku první světové války na bojištích v Haliči a Srbsku však připravily rakousko-uherskou armádu o většinu aktivních nižších důstojníků, které bylo třeba urychleně nahradit, k přijetí do školy jednoročních dobrovolníků tak stačilo i středoškolské vzdělání bez maturity. Tlak způsobený nedostatkem důstojníků na frontě dále způsobil, že jak doba základního výcviku, tak teoretické výuky byla výrazně zkrácena, a odpadla i společenská výchova, která do té doby patřila k povinné součásti výcviku záložních důstojníků. Veškerou praxi pak nyní uchazeči absolvovali přímo na frontě jako poddůstojníci.²⁸

To samé platilo i pro Jana Šmoldase. 15. října 1915 byl zařazen do plukovního oddílu jednoročních dobrovolníků 54. pěšího pluku, jehož doplňovací velitelství sídlilo v Olomouci. Mimo něj mohli odvedenci z Olomouce a okolí narukovat k 93. pěšímu pluku s velitelstvím v Šumperku, 13. zeměbranceckému pěšímu pluku doplňovanému z Olomoucka i ze Šumperska nebo k 5. praporu polních myslivců (elitní pěší jednotky), jehož velitelství bylo rovněž v Olomouci. Z nepěchotních zbraní se pak mohli dostat ke 12. dragounskému pluku, 4. hulánskému pluku nebo 2. pluku polního dělostřelectva.²⁹

Po šesti týdnech základního výcviku obdržel Šmoldas 26. listopadu 1915 hodnost titulárního svobodníka (*Titular Gefreiter Ein. Freiw.*) a po dalších dvou měsících teoretického kurzu absolvoval zkoušku, pročež byl k 31. lednu 1916 povýšen do hodnosti jednoročního dobrovolníka – desátníka (*Korporal Ein. Freiw.*).³⁰ V této hodnosti dne 17. dubna 1916 konečně dorazil k frontovým jednotkám 54. pěšího pluku, které zaujímaly pozice v Bukovině, v jižní části haličské fronty.³¹

V kontextu první světové války byl rok 1916 obdobím nejkrvavějších bitev a maršných masivních ofenzív. Ve stejné době, kdy se Jan Šmoldas dostal na ruskou frontu,

²⁸ OKTÁBEC, Karel: *Jednoroční dobrovolníci rakousko-uherské armády*. In: <https://www.valka.cz/15439-Jednoroční-dobrovolníci-rakousko-uherske-armady> [cit. 4. 1. 2019].

²⁹ SEDLÁŘ, T.: *Českoslovenští legionáři*, s. 24.

³⁰ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

³¹ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, Zevrubný popis činné služby ve válce a za mobilizaci.

zuřila na francouzsko-německé frontě již téměř dva měsíce bitva o Verdun, největší z bitev této války. V květnu pak Centrální mocnosti zahájily druhou ofenzívu, když rakousko-uherská Třetí a Jedenáctá armáda vrhly své síly proti Italům v oblasti Trentina. Italové se ocitli na ústupu a žádali proto Rusko, aby uspíšili útok v Haliči plánovaný na 15. června (ten se měl původně časově krýt s britským útokem na Sommě). Aby odlehčilo francouzské armádě od německého náporu a zároveň využilo zaujetí Rakouska-Uherska italskou frontou, spustilo velení ruského jihozápadního frontu vlastní ofenzívu v prostoru Haliče, nazvanou po svém strůjci Brusilovova, již 4. června 1916. Pět armád v této neúspěšnější ruské ofenzívě první světové války zaútočilo na 320 km dlouhém úseku haličské fronty, na jejímž jižním cípu byl v rámci rakousko-uherské Sedmé armády dislokován i 54. pěší pluk z Olomouce. Postup ruských jednotek se zastavil až 20. září, zejména na severním a jižním úseku až 100 km od jejich výchozích pozic, přičemž v Bukovině jej zarazilo až úpatí Karpat.³²

O tom, jaký měla počáteční tvrdá porážka v této oblasti ohlas, dobře vypovídá zápis v deníku Václava Sedláčka, v té době již rok v zajetí v Omsku:

„10.-13. 6. 1916. Tyto dny přišli nám zprávy o velké porážce naší v Bukovině. Zdejší noviny píší o 120 tisících zajatých i 8000 oficírů.“³³

Zajímavé srovnání, které dokládá, jak zkreslené jsou zprávy o dění na frontě v denním tisku (a to na obou válčících stranách), nám poskytuje pohled na rakouskou úřední zprávu v Lidových novinách ze stejného data, tedy 11. června 1916:

„Ruské bojiště: Východně od Kolků dosáhl nepřítel především večer třemi pluky levého břehu Styru. Včera byl obchvatným protiútokem rakousko-uherských vojsk zahánán opět za řeku, při čemž padlo do našich rukou 8 ruských důstojníků, 1500 mužů a 13 kulometů.

Severozápadně od Tarnopole dobyli jsme zpět protiútokem výšiny, již byl nepřítel dobyt za značných ztrát.

V severovýchodní části Bukoviny byly svedeny opět neobyčejně tuhé boje. Tlak nepřátelské přesily, která byla nasazena s takovou spotřebou lidského materiálu, jaká je i u tohoto nepřítele ojedinělá, vyvolal nutnost naše vojsko tam od nepřítele odpoutati a vzít zpět.“³⁴

³² WESTWELL, Ian: *První světová válka den po dni*, Praha 2004, s. 95-99.

³³ SEDLÁČEK, Václav: *Moje poznámky ze světové války* (dále jen *Moje poznámky*). Nepublikováno, s. 10. In: <https://kramerius.army.cz/search/handle/uuid:57da24b8-121f-11e8-8b6e-005056b73ae5> [cit. 4. 1. 2019].

³⁴ Lidové noviny, 13. června 1916, ranní vydání, s. 1.

Podobné mlžící a nic neříkající popisy událostí se objevují v každém výtisku od počátku ofenzívy. Diametrální rozdíl mezi zprávou o „120 tisících zajatých“ na jedné straně a „nutností naše vojsko od nepřítele odpoutati a vzít zpět“ na druhé dobře ukazuje přehnané zveličování úspěchů vlastních vojsk a zároveň snahu skrýt vážnost situace před domácím obyvatelstvem v zázemí v případě těžce zkoušených obránců.³⁵ A jaký stát tu kterou roli právě zastává je nepodstatné.

Brusilovova ofenzíva ukončila poměrně krátkou dobu, kterou desátník Jan Šmoldas strávil na frontě s 54. pěším plukem. Během bojů o malou vesnici Pohorlovce (dnešní Pohorilivka v Černovické oblasti na Ukrajině), ležící asi 30 km severně od Černovic, centra Bukoviny a vojenského cíle Deváté ruské armády, byl 10. června 1916 vzat do ruského zajetí. Čekala jej dlouhá cesta do zajateckého tábora Julovská v simbirské gubernii (Simbirsk obdržel v roce 1924 coby Leninovo rodné město jméno Uljanovsk) ve středním Rusku.³⁶

1. 2. Ruské zajetí a vstup do československých legií

Ačkoli válečné zajetí bylo zcela běžnou součástí vojenství prakticky od jeho počátků, představovalo po dlouhou dobu jen podružnou záležitost. To se začalo výrazněji měnit až po Velké francouzské revoluci, za které byly ve Francii stanoveny základní principy postavení zajatců. Přelom v jejich zanesení do mezinárodního práva představovaly dvě konference v Haagu v letech 1899 a 1907. Pravidla zde formulovaná přijaly do roku 1914 všechny později válčící státy první světové války, tedy včetně Ruska.³⁷

Podle haagských ustanovení byli zajatci podrobni nepřátelské státní moci, nikoli osobám, které je zajaly. Muselo se s nimi zacházet lidsky bez jakýchkoli represí, měli právo na to, aby byla respektována jejich osobnost a čest, jejich civilně právní způsobilost byla plně zachována. Mohli vlastnit věci s výjimkou zbraně, koně a vojenských listin, měli nárok na stejné jídlo, oděv a obutí, jako vojáci země, v které byli zajati. Měli právo na placenou práci, poštovní služby a na co nejrychlejší návrat do vlasti v případě uzavření míru. Mezi jejich povinnosti naproti tomu patřilo neopouštět zajatecký tábor,

³⁵ Samotný generál Brusilov tvrdil, že v období od 4. června do 12. srpna se mu podařilo zajmout 375 000 německých a rakousko-uherských vojáků. I kdybychom tedy věřili jeho jistě nadhodnocenému odhadu, stěží mohlo jen za první týden ofenzívy padnout do zajetí přes 120 000 rakousko-uherských vojáků. T. Sedlár naproti tomu uvádí pro období 4. června až 13. srpna pouhých 60 000 rakousko-uherských zajatců, viz WESTWELL, I.: *První světová válka den po dni*, s. 106; SEDLÁŘ, T.: *Českoslovenští legionáři*, s. 24.

³⁶ VÚA-VHA, sb. Karta legionáře, Jan Šmoldas.

³⁷ ZABLOUDILOVÁ, J.: *V ruském zajetí*, s. 22–23.

pracovat dle pokynů, podřídit se platným zákonům a pravidlům dané země a nezapírat své jméno a hodnost.³⁸

Spousta z výše popsaných práv zajatců zůstala (nejen) během první světové války pouze na papíře. Žádný z válčících států nebyl připraven na její masovost a obrovské množství zajatců, které bylo třeba zorganizovat, transportovat, přerozdělit, ošatit, nakrmit, ubytovat, vyplácet, hlídat a i jinak existenčně zajistit, nebyly zejména z počátku války schopny adekvátně pojmout. Tím spíše se nic podobného nemohlo dařit v rozlehlé ruské říši se špatně fungujícím byrokratickým systémem, nedostatečnou infrastrukturou a vysokou negramotností. Výmluvným příkladem je už jen neschopnost zajatce evidovat, dokonce i spočítat, jak dokládá např. Ludvík Lotocký: *„Počítali nás na sorok, což bylo jejich základní číslo. Jak bylo něco přes sorok, tak jim to nešlo nikterak dohromady a počítali znovu, což k naší nemalé mrzutosti vždy dlouho trvalo. Potom spočítali soroky dohromady... Sčítat například 38 a 42 to byla pro ně těžká počtářská kombinace, tak nás nikdy nesečetli dohromady!“*³⁹

Ruské zajatecké tábory více než jiné prosluly nízkou úrovní hygieny, špatnou stravou, nedostatečným šacením a ubytováním a jinými neduhy, které měly v kombinaci s těžkou fyzickou prací často za následek vysokou úmrtnost zajatců. Na nepohodu a příkoří ovšem vojáci nemuseli čekat až do zajateckého tábora, neboť již samotná cesta do tisíce kilometrů vzdáleného ruského vnitrozemí představovala značné utrpení. Přestože nemáme k dispozici Šmoldasovy osobní vzpomínky na útrapy spojené s cestou do zajetí, zachovalo se nám velké množství podobných dokladů, které se v základních rysech příliš neliší. Okolnosti zajetí a cesta Ruskem do cílového tábora jsou ostatně jedním z nejčastěji se objevujících témat deníků, memoárů a legionářské literatury. Na rozdíl od nekonečné nudy zajateckých lágrů se jednalo o vskutku silné a vzrušující zážitky.

K ilustraci podmínek, v jakých se transport zajatců odehrával, nám poslouží deník výše zmiňovaného Václava Sedláčka, vojína 18. pěšího pluku, který byl zajat 18. března 1915 v polských Karpatech na uhersko-haličské hranici, nedaleko Jasła: *„Konečně nás seřadili, zavedli na silnici a v průvodu kozáků i pěších vedli nás dále... Ted' nás hnali celou noc. Ráno jsme měli v jakési vesnici zastavení, kterého nám již bylo třeba, sotva jsme se již vlekli. Zde nás dohnal druhý transport našich vojáků. Jak vidět, mnoho našich neuteklo. Všech zajatých nás jest na 800.*

³⁸ ZABLOUDILOVÁ, J.: *V ruském zajetí*, s. 23.

³⁹ LOTOCKÝ, Ludvík: *Vídeň – Skobelevo – Zborov*. Brno 1926, s. 21. S podobným případem se ještě setkáme u výpovědi Františka Prudila o jeho příchodu do Dárnice, viz níže.

Museli [jsme] jít prostřed silnicí po kotníky blátem. Všichni jsme slabí, vysílení, nemůžeme kozákům na koních postačit. Za námi jede jejich komandant, a který z nás si chce odpočinout a zůstane pozadu, dostane od něho knutou a musí chť nechtě dopředu... Žízňiví jsme byli všichni. Obyvatelé tamní plakali, když nás viděli tak zkoušet. Vody nám nesměl nikdo podat, jinak cítil knutu v zádech.

Ráno jsme dostali dvě kostky cukru, čaj jsme si sami uvařili... Tak nás hnali tři dny. Jídla jsme dostali ještě dosti a denně 3 kostky cukru... Každý den 25 až 30 km, často do půlnoci to trvalo, nežli jsme šli spát. Spali jsme většinou v našich vyprázdněných kasárnách, anebo ve velkých veřejných budovách.

První větší město na naší cestě byl Rešov. Pak jsme přišli do Jaroslavlí... Odtud jsme zamířili k Ravě Ruské... Zde již vidíme ruské železné koleje širší o něco nežli naše. My máme sedat na vlak kdesi v Sakalu u hranic. Z Ravy jsme šli silnicí ke Lvovu. Po 30 km cestě dorazili jsme do města Žolkieva... Ze Žolkieva po dvoudenní cestě jsme dorazili do touženého pro nás Sakalu, kde máme konečně nasedat.“⁴⁰

Celková trasa, kterou musel tento transport zajatců za 14 dní ujít, než mohl konečně 3. dubna nasednout do vlaku, měřila okolo 325 km (To je pro lepší představu asi jako letecká vzdálenost z Brna do Chebu). Není divu, že se na vlak do zajetí těšili jako na vysvobození. Ačkoli je možné, že Šmoldas nemusel při odchodu do zajetí absolvovat tak dlouhou trasu, neboť ruské mateřské území s širokorozchodnými kolejemi bylo v jeho případě mnohem blíže, nebylo to rozhodně samozřejmostí. Jiný ruský zajatec, František Prudil z 8. pěšího pluku, byl nucen jít pěšky z Rovna až do Kyjeva (tedy přibližně stejnou vzdálenost), zkrátka proto, že vlaky zrovna nebyly pro transport zajatců k dispozici.⁴¹

Jen těžko se Šmoldas mohl nadát od ruských vojáků, ale i spoluzajatců, výrazně lepšího zacházení než Sedláček. Přestože v některých případech se zajatci dočkali alespoň potravinové pomoci od místních obyvatel (Sedláčkova poznámka, že jim nikdo nesměl podat ani vodu, se zdá být přehnaná, neboť v zájmu vojenského doprovodu bylo, aby měli zajatci dost sil na cestu), nemohla jejich skromná dobročinnost překonat všeobecný hlad. V letních měsících tedy i v době Šmoldasova zajetí, trpěli zajatci po celodenních pochodech těžkou dehydratací. Zoufalství, které je přimělo pít i z kaluží, jim pak přiná-

⁴⁰ SEDLÁČEK, V.: *Moje poznámky*, s. 5-6.

⁴¹ JURMAN, O.: *Legionářská odysea*, s. 23-25.

šelo úplavici. Pochodem trpěl i oděv a obutí, které se tak stejně jako jídlo stávaly předmětem krádeží a kupčení.⁴²

Cesta všech zajatců z ruské fronty vedla přes tzv. sběrné tábory, fungující jako přešupné stanice, odkud byli dále rozesíláni do téměř tří tisíc zajateckých táborů rozmístěných po celé carské říši.⁴³ Jedním z největších a pro české a slovenské zajatce nejvýznamnějším se stala Darnica na předměstí Kyjeva, kterou prošla většina rakousko-uherských zajatců a téměř s jistotou i Jan Šmoldas.

Darnica byla archetypem všech zajateckých táborů a její infrastruktura mnohé napovídá o táborech dále v zázemí; poblíž vchodu stála zemljanka, v pozdějších letech kancelářská budova, kde se rozhodovalo o zařazování a osudu příchozích, stávajících i odchovzích zajatců. Podél jedné strany ulice stály nízké nemocniční domky, na druhé straně se rozprostíraly stany německých a rakousko-uherských důstojníků. V jedné z příčných ulic stála polní kuchyně, ke které postupně přibývaly další. Zbytek tábora zabíraly ubytovací čtvrtě ostatních zajatců. Ti mohli přespávat různě a s časem se úroveň ubytování měnila od ulehávání pod širým nebem přes zemljanky až po nadzemní baráky.⁴⁴

Barvitou vzpomínku na sběrnou stanici v Darnici nám zanechal František Prudil, který se sem dostal v srpnu 1915: *„Blížíme se utrmáceni kolikátý den navečer ke Kyjevu k Dárnici, tak zvané pro zajatce, ležící trochu stranou Kyjeva, drátem vysokým, obehnaným kol dokola vprostřed lesa... Tam nás nahnali, pustili, napřed ještě jednou nás přepočítali, ne jednou, několikrát, a ne jeden soldát, několik a konec konců když se nemohli dopočítat a večer se blíží, povídá jeden staršina, „job jejich máti, půjčaj jich tak“, čert s nimi a brána se za námi zavřela, byli jsme v blázinci. Kolik nás tam bylo, myslím ani správa tábora nevěděla. Vypisovat pohodlí v tom táboře nemám chuti, neb již to slovo tábor zní sladce. Měli jsme tam všechno, na co jsme si vzpomněli, že jsme to ani doma neměli. Hladu tam bylo dost, vši na zemi mezi hoblinkama se jen hemžili, zlodějů jak by smet. Sedíš na ruksaku na zemi, to tě nenapadlo, že budeš vstávat bez něho, ani nemusíš spát... První noc jsem oko nezavřel, však druzí kamarádi, co přišli se mnou, také ne, vždyť člověk neměl nač sednout. Na zem, bylo tam místa, ani to nestačilo pro vši, tu pakáž. Pravda, byla tam jakási kůlna dřevěná, ale kolik se do ní vešlo! Ještě štěstí, že co jsme tam byli, tak nepršelo.*

⁴² VÁCHA, D.: *Bratrstvo*, s. 64–66.

⁴³ KLÍPA, B. – PICHLÍK, K. – ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 55.

⁴⁴ VÁCHA, D.: *Bratrstvo*, s. 70.

*Ráno rozdává, vlastně museli jsme chodit tam, byla tam velká zděná kuchyně, černá káva – špína, jindy zase čaj s kouskem chleba, v poledne žufánek polívky, jestli se jí dalo říkat polívka, ... zase kousek chleba, večer zase čaj. Nebyl-li jsi drzý, dotěrný, byl jsi hladový.*⁴⁵

O poznání méně poetický popis sběrného tábora v Dárnici nám poskytl Vladimír Roubal: „*Po táboru se potácejí vyhladovělé postavy, jimž je v očích vidět smrt. Vyhublí, s dlouhými, tenkými krky a vypoulenýma očima, táhnoucí se unaveně lesem, činí dojem kostlivců. Tu a tam sedí u ohně poloobnažení a hledají hmyz... Kolem kuchyně několik takových ubožáků sbírá slupky z brambor, které jsou jim snad jedinou denní stravou. V nedostavěných barácích na zemi leží několik Rumunů, kteří hlasitě sténají.*“⁴⁶

Jak již bylo řečeno výše, Jan Šmoldas pokračoval z Darnice dál do středního Ruska. Jeho trasa vedla pravděpodobně přes Kursk, Voroněž a Penzu do Simbirsku, Leninova rodiště zhruba uprostřed toku řeky Volhy. I když cestování vlakem přineslo zajatcům jistou úlevu, vyhráno rozhodně neměli. S trochou štěstí se jim sice podařilo cestovat v *těpluškách* vybavených palandami a kamny, ale jinak museli jet v obyčejných dobytčácích či na plošinových vozech. Nedostatečné hygienické podmínky, hlad a teplotní extrémy zůstaly jejich stálými průvodci i zde. Jeden z transportů dostal během cesty přes Turkestán najíst jen dvakrát během šestnácti dní!⁴⁷

Z tohoto hrubého nástinu by mělo být patrné, že už jen transport do zajateckého tábora mohl znamenat (a nezřídka také znamenal) pomalou a bolestivou smrt. Šmoldasovi se nicméně podařilo přežít a dosáhnout tábora Julovská v simbirské gubernii.⁴⁸ Tam pro něj, stejně jako pro ostatní „pleňase“ či „vojenoplenny“, jak si počestili ruské označení pro zajatce „vojenoj plenyj“, začal dlouhý a náročný pobyt v ruském zajetí. Podmínky v těchto táborech nebyli většinou o mnoho lepší než v Dárnici. Jak na obávané Sibiři, tak na nekonečných ruských stepích panovaly kruté zimy a v létě zase nesnesitelná horka, což vedlo při mizerných hygienických podmínkách k častým epidemiím, nejčastěji tyfu. Příkladem za všechny budiž jeden z nejznámějších turkeštánských táborů Zolotaja Orda, kde v dubnu 1916 propukla epidemie tyfu a za pouhý měsíc jí podlehl 3 000 zajatců (tj. asi každý čtvrtý zajatec).⁴⁹

⁴⁵ JURMAN, O.: *Legionářská odysea*, s. 25–26.

⁴⁶ ZABLOUDILOVÁ, J.: *V ruském zajetí*, s. 222–223.

⁴⁷ VÁCHA, D.: *Bratrstvo*, s. 67–68.

⁴⁸ VÚA-VHA, sb. Karta legionáře, Jan Šmoldas.

⁴⁹ ZABLOUDILOVÁ, J.: *V ruském zajetí*, s. 190.

Stejně jako při transportu byla i nyní strava zcela nedostatečná, nekvalitní a jednotvárná, což opět způsobovalo zdravotní potíže. Častým problémem byly kurděje, způsobené nedostatkem vitamínu C, které kosily kupříkladu dělníky na murmanské dráze. Mezi obvyklá jídla patřily polévky, kaše a strava ze zelí, vařilo se nezřídka ze zkažených a shnilých potravin a v kotlích nacházeli vojáci rozvařený hmyz. I přesto však byly na denním pořádku rvačky o jídlo. Myši, krysy, vši a blechy tvořili neodmyslitelnou součást každodenního života v táborech a boj proti těmto škůdcům vyplňoval ne nevýznamnou část běžného dne.⁵⁰

Vzhledem k množství pracovní síly, kterou válčící země odváděly na frontu, a tím pádem chyběla v zázemí, byla zajatecká síla přes to přese všechno velmi potřebnou a vítanou náhradou a dalo by se říci žádanou komoditou. Zajatci byli nasazováni do továren, lesů či na zemědělství. Kvalifikovaní dělníci a řemeslníci mohli získat práci ve svém oboru, vzdělanější nebo učenlivější jedinci ovládající ruštinu slovem i písmem se zase uplatňovali při pomocných kancelářských pracích či na poštovních úřadech.⁵¹ Obvykle však byli zajatci nasazováni na těžké a namáhavé práce, zejména v dolech či při stavbě železnic.⁵² Taková fyzicky náročná práce při podmínkách, které v táborech panovaly, znamenala pro mnohé rozsudek smrti (nejznámějším a asi nejextrémnějším případem je stavba murmaňské železnice, kde podle odhadů ze 14 500 nasazených Čechů a Slováků 2 000 mužů zahynulo a 11 500 opustilo dráhu jako invalidé nebo těžce nemocní).⁵³ Právě na stavbu železnic byl poslán i Jan Šmoldas, který tak pokračoval, i když docela určitě nedobrovolně, v rodinné tradici spojení osudu s železniční dráhou.⁵⁴

Ideálem zajatců naproti tomu bylo nechat se najmout na práci v zemědělství či průmyslovém závodě.⁵⁵ Obojí se postupně poštěstilo například Ladislavu Hlobilovi, rodákovi z Holice, sousední vesnice Šmoldasových rodných Hodolan a později dobrovolníkovi z 5. čs. střeleckého pluku: *„Při první příležitosti jsem se hlásil opět na práci, neboť jsem měl strach z různých epidemií, a protože práce mimo tábor zajišťovala určitou volnost. Zase to byla práce zemědělská. Zemědělec si vyzvedl dva zajatce, z nichž jedním jsem byl já a vezl nás za třesuté zimy asi 50 verst (asi 53 km, pozn. autora) na svou usedlost. Cestou jsem omrzl na obě nohy, takže jsem se musel vrátit zpět do tábora. Avšak hned po vyléčení jsem opět nastoupil do práce... U zemědělců jsme žili svobodně,*

⁵⁰ VÁCHA, D.: *Bratrstvo*, s. 73–76.

⁵¹ VÁCHA, D.: *Bratrstvo*, s. 90.

⁵² KLÍPA, B.–PICHlíK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 55.

⁵³ ZABLOUDILOVÁ, J.: *V ruském zajetí*, s. 167.

⁵⁴ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, Převod podle čl. 298 SDV/1949.

⁵⁵ SEDLÁŘ, T.: *Českoslovenští legionáři*, s. 24.

bez stráží. Ale život na vesnici byl zcela primitivní. Skoro nikdo z domorodců neuměl číst a psát, hodiny neznali, řídili se podle slunce. Neměli nejmenších zpráv z fronty...

Znechucen jsem po roce ještě s jedním kamarádem v noci uprchl. Pěšky jsme dorazili celkem bez nehod do Kurganu, kde jsme byli okamžitě přijati do továrny, kde se dělaly litinové obaly na miny. Ředitel této továrny byl rovněž Čech, zajatec.⁵⁶

O podnebních podmínkách, které na Sibiři ovlivňovaly i práci v továrnách, jako byla například cihelna v Omsku, vypovídá leccos poznámka v deníku Václava Sedláčka: „*Já i moji dva kolegové jsme pracovali pospolu, vozili jsme kousky cihel, které od loňské kampaně zde byly rozházené... Jakž-takž jsme zde vydrželi do polovice května, kdy začaly jít stroje... Já přišel ku presu cihly odebírat, což dosud byla nejtěžší práce. Měli jsme slíbeno 6 kop(ějek) od tisíce (cihel). U jednoho presu jsme dva odebírali a jeden řezal. Dosud přichází zmrzlá hlína tak, že cihly praskají a polovina se jich musí zaházeti. Ještě v červnu zde byla země v hloubce 4 m zmrzlá!*“⁵⁷

Zajatci se pochopitelně snažili protloukat, jak se dalo. Pokud to bylo jen trochu možné, pokoušeli se zajistit si co nejsnadnější či nejlépe placenou práci, popřípadě co nejteplejší ubytování. Ze všeho nejvíce se starali o to, jak se v zimě zahřát a dosyta najíst. Jen málokdo z nich měl zpočátku více než jen chabé tušení o tom, že ve Francii, Itálii a zejména v Rusku se pomalu formují dobrovolnické jednotky Čechoslováků, kteří bojují za budoucí samostatný stát.

Spíš z pudu sebezáchovy než vlasteneckého uvědomění sdružovali se váleční zajatci dohromady, zejména podle národností. Aby vyplnili svůj volný čas, začali Češi a Slováci postupně pořádat nejrůznější aktivity, od diskusí či vyprávění pohádek a příběhů (knihy bylo obtížné sehnat i v ruštině, a tak si zajatci navzájem vykládali obsah knih, které četli doma), dále divadelních a hudebních představení, přes různé improvizovaně vyrobené hry (kostky, karty, šachy) až po sporty a sokolská cvičení, která měla v podmínkách tábora velký význam jak z hlediska udržení kondice a zdravého a disciplinovaného ducha, tak z pohledu národní uvědomělosti.⁵⁸ Vděčně také přijímali pomoc krajanských spolků, které se jim snažili zlepšit životní podmínky v zajateckých táborech.⁵⁹ Celý proces vrcholil zakládáním a fungováním zajateckých organizací, které již kromě svépomocného poslání také přímo podporovaly Svaz československých spolků na Rusi a československé vojsko, sdružovaly a evidovaly zájemce o vstup do čs. vojska,

⁵⁶ SEDLÁŘ, T.: *Českoslovenští legionáři*, s. 30.

⁵⁷ SEDLÁČEK, Václav: *Moje poznámky*, s. 8.

⁵⁸ VÁCHA, D.: *Bratrstvo*, s. 105–108.

⁵⁹ KLÍPA, B.–PICHlíK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 55–56.

snažili se u vedení táborů zajistit co nejlepší podmínky pro Čechy a Slováky a její členové platili tzv. národní daň na potřeby československé akce, zejména vojska.⁶⁰

Jen postupně se vytvářely podmínky pro to, aby se zajatci seznámili s programem a cíli československé emigrace pod vedením T. G. Masaryka. Nejrozšířenějším informačním kanálem bylo ústní předávání zpráv: o existenci České družiny a jejích nástupců, o úspěších čs. jednotek, o činnosti Svazu čs. spolků na Rusi, Masarykově programu apod.⁶¹ Další důležitým a především spolehlivějším komunikačním prostředkem byl časopis *Čechoslovák* vydávaný od června 1915 výkonným výborem Svazu československých spolků na Rusi, původně zastřešující krajanské organizace, která až do vzniku odbočky Československé národní rady v Rusku v květnu 1917 působila jako nejvyšší orgán československé akce v Rusku.⁶²

V zajatcích se jen pomalu upevňovaly myšlenky na samostatný stát a ideály masarykovského programu, než byli nakonec připraveni přihlásit se do zajatecké organizace a v tom nejlepším případě vrátit se na frontu po boku ruské armády, přičemž zdaleka ne všichni k tomuto přesvědčení dospěli. Jak rozhodnutí pro podporu, tak odmítnutí revolučního československého programu mohly mít spoustu důvodů, od nadšeného vlastnictví po opravdovou oddanost habsburskému domu, od touhy po dobrodružství po traumata ze zákopů a strach o sebe a rodinu doma (zejména u důstojníků), či od snahy vyhnout se těžké práci v zajetí po neochotu opustit dobře placené a pohodlné místo. Zevrubnější rozbor motivace zajatců k jejich postojům nicméně není v zájmu této práce, vždy se však jednalo o složitou kombinaci více prvků. Pro nás je důležité, že Jan Šmol-das byl nakonec jedním z těch, kteří se zapojili do revolučního vystoupení Čechů a Slo-váků. Jak dlouhá cesta myšlenkového a hodnotového přerodu ho však mohla čekat, nám naznačuje odstavec v deníku Václava Sedláčka, budoucího legionáře z 8. střeleckého pluku: „Časem nám takže náhodou padnou do rukou české noviny, které vycházejí v Kyjevu. Četl jsem jeden výtisk, ve kterém snaží se, že by ruská vláda všechny Čechy donutila pod brannou moc, dále píše, že jak Rusko vyhraje, tak všechny Čechy, kteří nejdou na pozici, jako zrádce Slovanstva oběsí. Krásná vyhlídka, provaz nás čeká na obou stranách.“⁶³

⁶⁰ ZABLOUDILOVÁ, J.: *V ruském zajetí*, s. 57.

⁶¹ VÁCHA, D.: *Bratrstvo*, s. 114.

⁶² FIC, Victor Miroslav: *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918* (dále jen *Československé legie*). I. díl. Praha 2006, s. 37-38.

⁶³ SEDLÁČEK, Václav: *Moje poznámky*, s. 13.

Největší překážkou zůstával nikoli nedostatek dobrovolníků (těch byl naopak vždy nadbytek), nýbrž postoj ruských úřadů k formování československých jednotek z válečných zajatců. Podle mezinárodního práva nebylo možné vyzbrojovat občany nepřátelského státu. Česká družina, první československá jednotka v Rusku, tak vznikla zejména z volyňských Čechů a jiných ruských občanů českého či slovenského původu.⁶⁴ Vstup do České družiny byl dlouhou dobu podmíněn podáním žádosti o ruské občanství. Teprve po roce jednání mezi Svazem československých spolků na Rusi a carskou vládou byl v srpnu 1915 povolen nábor zajatců, kteří se dobrovolně přihlásí.⁶⁵ V lednu 1916 se Česká družina rozrostla na Československý střelecký pluk, který se následně 17. dubna téhož roku přeměnil na Československou střeleckou brigádu. Další příliv dobrovolníků se však zastavil, přestože přihlášku do legií podalo do konce roku 1916 přes 20 000 dobrovolníků. Ruské úřady však schvalování žádostí drasticky zpomalily.⁶⁶

Změnu postoje vlády k československému vojsku umožnila až ruská únorová revoluce roku 1917. Nové republikánské Rusko se na rozdíl od carského režimu ústy ministra zahraničních věcí Miljukovova postavilo za zrovnoprávnění národů dualistické monarchie a tím i za Masarykův program.⁶⁷ Skutečným obratem se však stala až bitva u Zborova z 2. července 1917, součást tzv. Kerenského ofenzívy, která měla zvrátit morální a disciplinární rozklad ruské armády. Ač z vojenského hlediska malá a nevýznamná epizoda, měl tento střet, ve kterém Československá střelecká brigáda poprvé operovala jako samostatná taktická jednotka, velký politický dopad.⁶⁸ Zářivý úspěch československých dobrovolníků, který svítil tím víc, čím demoralizovanější a dezorganizovanější byla samotná ruská armáda, konečně přesvědčil ruské vojenské i politické představitele, že výstavba československých legií na Rusi je zcela v jejich zájmu a v této kritické době i velice žádoucí. Formování vojenských jednotek se tak konečně mohlo rozvinout naplno.⁶⁹

Jan Šmoldas se konečně znovu vynořuje z bezejmenné masy zajatců roztroušených po širé Rusi a měsíc po zborovské bitvě, 4. srpna 1917, přijíždí jako dobrovolník do Borispole, shromažďovacího tábora u Kyjeva, kde se formovaly československé legie.⁷⁰

⁶⁴ FIC, V. M.: *Československé legie*. I. díl, s. 33.

⁶⁵ FIC, V. M.: *Československé legie*. I. díl, s. 37.

⁶⁶ KLÍPA, B.–PICHlíK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 57.

⁶⁷ FIC, V. M.: *Československé legie*. I. díl, s. 92.

⁶⁸ KLÍPA, B.–PICHlíK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 99–102.

⁶⁹ FIC, V. M.: *Československé legie*. I. díl, s. 100–103.

⁷⁰ VÚA-VHA, sb. Legionářský poslužný spis, Jan Šmoldas, průběh služby.

Shodou okolností sem přijíždí ve stejné době jako T. G. Masaryk, který v Borispoli zůstal od 6. do 17. srpna a dohlížel na organizování pluků 2. divize. Dost možná byl tedy svědkem jeho povzbuzujícího proslovu o tom, že oni sami jsou původci československého revolučního boje, „naši vojáci v rakouské uniformě začali tu zvláštní pasivní revoluci,“ nikoli politici doma nebo v emigraci. Dále Masaryk vysvětloval vojákům smysl budování dobrovolnického vojska jako základu budoucího samostatného státu, který vznikne v souladu s demokratickým programem Spojenců a podle zásady práva na sebeurčení národů. Zároveň je varoval před jakýmkoli vměšováním do vnitřních záležitostí tehdy velice nestabilního ruského státu.⁷¹

Jak borispolský tábor v této době vypadal, se dovídáme z deníku Václava Sedláčka, který sem dorazil 27. září z Omska: „Borispol je městečko vzdálené asi ¼ hodiny od stanice, na nádraží drží naši hoši stráž. Jakmile jsme vylezli z vlaku, hoši se nás ujali a vedli nás do ležení. Tam nás v kanceláři zapsali a odvedli do zemljanky, kde jsme očekávali na odpravení k pluku... Ležení jest asi 20 velkých zemljanek vyrytých do čtverce s velikým nádvořím. V každé zemljance jest ubytována jedna rota. Vidíme řady našich hochů, jdou ze cvičení. Každá rota z jiné strany, zpívají staré národní písně... Na střechách (zemljanek) jsou krásné obrazy z hlíny a drnů, např. Hus, Žižka s Prokopem atd., jenomže jsou již zaváté pískem. Byly dělány na slavnost, při které navštívil pluk náš otec Masaryk. Druhý den jsme byli určeni k 8. pluku, který jest ubytován o 30 verst dále po trati. Za hřmění plukovní hudby 5. pluku šli jsme na nádraží... Sedli jsme do vlaku a odejeli, asi za hodinu jsme byli ve st. Boriševce, kde je ubytován 8. pluk. Ležení jest asi 10 minut od stanice. Pohled ten samý jako v Borispolu.“⁷²

Ve sborné stanici v Borispolu strávil Šmoldas tři dny a 7. srpna 1917 byl konečně zapsán do seznamu 11. roty 6. československého pěšího pluku Hanáckého, který byl ustanoven teprve před třemi týdny.⁷³ Tím definitivně skončila jeho životní etapa poddůstojníka a zajatce rakousko-uherské armády a počala se jeho dráha revolučního dobrovolníka československé legie na Rusi.

⁷¹ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 106–107.

⁷² SEDLÁČEK, Václav: *Moje poznámky*, s. 16.

⁷³ VŮJA-VHA, sb. Legionářský poslužný spis, Jan Šmoldas, průběh služby; SEDLÁŘ, T.: *Českoslovenští legionáři*, s. 25.

2. Legionář a dělostřelec (1917–1920)

2. 1. Pobyť na Ukrajině s 6. střeleckým plukem

Vznik 6. československého pěšího pluku Hanáckého se datuje k 19. červnu 1917, kdy byl v Borispolu ustaven 2. záložní pluk. Ten byl 14. července přejmenován na 6. střelecký pluk⁷⁴ a o měsíc později, 19. srpna, přesídlil do Pirjatiny, dvanáctitisícového městečka asi 120 km východně od Borispole, kde se dokončilo formování pluku.⁷⁵ Prvním velitelem útvaru se stal pplk. Antonov, kterého před odchodem do Pirjatiny nahradil gardový kapitán Jaroslav Červinka.⁷⁶

Legionáři byli mezi létem 1917 a jarem 1918 soustředěni do okolí jednotlivých ukrajinských měst, městeček a vesnic na východ od Kyjeva, ve kterých sídlily jednotlivé pluky. Jednalo se o typickou monotónní rovinatou step, jen místy oživenou řídkými lesíky.⁷⁷ 11. rota, ke které nyní Šmoldas příslušel, byla od 20. srpna 1917 až do odchodu pluku z Pirjatiny 5. března 1918 dislokována ve vesnici Velká Krůča, ležící asi šest verst (1 versta = 1,0668 kilometru) jihovýchodně od Pirjatiny.⁷⁸ Ukrajinská městečka a vesnice obecně neposkytovaly kvalitní ubytování. V nejlepším případě se bydlelo v kasárnách, školách nebo věznicích, dále byli dobrovolci rozmisťováni po domácích místních obyvatel, nejčastěji však opět obývali typické ruské zemljanky, z nichž každá pojala sto až dvě stě mužů.⁷⁹

Bydlení v ukrajinské domácnosti popisuje V. Sedláček z 8. pěšího pluku: *„Nás si vzal četař 15 a vede nás po vsi. Zavedl nás k chaloupce. Jest to pěkný domek plechem krytý. Chazjájín (hospodář) čekal na prahu, starý děda. Jaksi trpce se usmívá. Za ním hledí jedovatá baba. Vadí se a pláče. Děda ji okřikuje. Zavedl nás do světnice, kde budeme bydlet. Místnost jest dosti velká, v koutě je pec, při ní jest pryčna, ve druhém koutě je skříň a vedle stůl, v rohu několik ikon a před nimi lampička. Jsme zde dost spoko-*

⁷⁴ SEDLÁŘ, T.: *Českoslovenští legionáři*, s. 42; Adolf Kubíček udává, že pluk již tehdy přijal jméno „6. československý pěší pluk Hanácký“, k tomu však ve skutečnosti došlo až později, viz KUBÍČEK, A.: *Hanáci v revoluci*, s. 9.

⁷⁵ KUBÍČEK, A.: *Hanáci v revoluci*, s. 14.

⁷⁶ KUBÍČEK, A.: *Hanáci v revoluci*, s. 3.; Tamtéž, s. 14.

⁷⁷ VÁCHA, D.: *Bratrstvo*, s. 251.

⁷⁸ KUBÍČEK, A.: *Hanáci v revoluci*, s. 362.

⁷⁹ VÁCHA, D.: *Bratrstvo*, s. 253.

jeni, druhý den nás oblékli a pak již začalo cvičení. Důstojníky máme všechny od srbské armády. Asi za dva měsíce jsme se odstěhovali do Boriševky, také po domech.“⁸⁰

Zemljanky, stavěné v oplocených táborech poblíž městeček, poskytovaly daleko menší komfort; několikapatrové palandy podél stěn, středem vnitřního prostoru jednopodlažní pryčny a kamna v pravidelných intervalech. Osvětlení ze střešních oken bylo nedostačující, vzduch býval většinou vlhký, zatuchlý a obtížně vyvětratelný. Prostorné střechy s mírným zkosením představovaly pro nudící se vojáky příležitost ke svérázné umělecké tvorbě. Pomocí zelených drnů, úlomků cihel, uhlí, jeřabin, mechu, písku či březové kůry vytvářely jednotlivé rotý na svých zemljankách obrazy a nápisy s husitskými a sokolskými motivy. Oblíbená byla i tematika starých pověstí. Umělecké výtvary na střechách se stávaly předmětem soutěžení mezi jednotlivými rotami.⁸¹

S místním obyvatelstvem navázali legionáři nejrůznější vztahy: občas vzájemnou podezíravost, zdrženlivý odstup, mnohem častěji však srdečné přátelství a často i lásku (která jen málokdy zůstala platonickou). „*V Labuni se nám žilo vesele a jako doma. Vzájemný poměr s vesničany byl výborný a nejlepší tak, kde byla děvčata. Kolik zamilovaných idylek se odehrálo mezi našimi hochy a vesnickými dcerami Ukrajiny... Pro jejich sladké úsměvy pracovali jsme rádi na polích a chodili dokonce do kostela, ačkoli jinak jsme se mu vyhýbali jak čert kříži. Co všechno ženy zможou! Však to také vesničanům bylo podivné, že do kostela nechodíme, nekřížujeme se, nepostíme a přece jenom jsme pořádní lidé.*“⁸²

Zejména ti, kteří byli ubytováni po rodinách, se však s ukrajinským prostředím, a zvláště se svými hostiteli, brzy sžili. Stávali se téměř součástí domácnosti, ve které obvykle i s kdečím vypomáhali (neboť nuda a nadbytek volného času byly hlavními průvodními jevy pobytu na Ukrajině). František Prudil, který se k legiím dostal až po bolševické revoluci a byl přidělen k 9. rotě 4. pluku, vzpomíná na zhruba dva měsíce strávené u ukrajinské rodiny: *Chazajka (hospodářka) byla mladá, svobodná a měla dvě děti, chlapce a děvče. Chlapci bylo pět roků, děvčeti tři... Byla sama, přes dvorek měli v malé chaloupce výměnek její rodiče. Ti měli ještě dvě dcery, jedna vdaná, muže měla na frontě. Druhá ještě svobodná. Obě bydlely se starými pohromadě... Já když jsem neměl službu, nešel jsem na cvičení, sem tam jsem jim s něčím pomohl, vody nanosil ze studně, byla kousek od baráku, dřevo s dědou nařezal, už mu také táhlo k 80, potom*

⁸⁰ SEDLÁČEK, V.: *Moje poznámky*, s. 16.

⁸¹ VÁCHA, D.: *Bratrstvo*, s. 253–256.

⁸² MATYÁŠEK, F.: *Očima prostého legionáře*, s. 20.

jsem dřevo rozštípal a konec konců jsem se sprátelil i s dětmi, jenomže jsme se spolu nikdy nemohli domluvit, ale jinak jsme si pohráli. Třebaže nebyli nijak zámožní jako jiní, přece mě chazajka na cestu napekla buchety, narovnala mi jich do sumky, až jsem jich musel polovičku odložit. Kus špeku, slaniny, jak oni tomu říkají, takže jsem byl vybavený dobře. Loučení bylo taky takové. Děda s bábou plakali, viděly to děti, daly se také do pláče, třebaže ani nevěděly proč. Jestli někdy pojedou kolem, Franc, nezapud' nezapomeň, zastav se za námi. Chazajka taky nezapomene.⁸³

Samotný vojenský život na Ukrajině byl velice fádní; skládal se ze základního pořadového výcviku, fyzické přípravy podložené sokolskými dovednostmi a teoretickým výcvikem a přednáškami. Úroveň výcviku byla však značně omezena nedostatkem vhodných prostor, instruktorů, učebních materiálů i výzbroje a výstroje. Na druhou stranu ze zajateckých táborů přicházeli absolventi různých kurzů v rakouské armádě, kteří tak obohatili výcvik jak teoretickými, tak praktickými válečnými zkušenostmi.⁸⁴

Pokud necvičili, věnovali se legionáři shánění veškerého potřebného materiálu, od uniforem až po cukr (který ostatně, zejména později na Sibiři, fungoval jako univerzální platidlo, jak mezi vojáky navzájem, tak při styku s místním obyvatelstvem). Zásobovací situace byla vzhledem ke zrychlujícímu se rozvratu ruského vojensko-byrokratického aparátu mizerná a Čechoslováci se museli z velké části postarat sami o sebe.⁸⁵

Nedbalo se ovšem jen o materiální zajištění, nýbrž i o obohacení a rozptýlení ducha. Učitelé a jiní vzdělanci z civilu pořádali osvětové semináře, sbíraly se knihy (většinou pochopitelně v ruštině, což mnoho vojáků motivovalo ke studiu tohoto jazyka i písmem), muzikanti si opatrovali či sami vyráběli hudební nástroje. *„Přednášky a koncerty jsou dosti časté, aby poskytly dobrovolníkům jednak látku k přemýšlení a rozhovorům, jednak aby osvěžili jejich mysl a oddálili ji od černé skutečnosti. 22./12. založen konečně také dramatický kroužek, jenž do konce roku 1917 sice ještě činnost neprojevil, avšak jest aspoň výrazem snahy a touhy po všestranné duševní činnosti, jíž ruské prostředí nemůže dodat náležité potraviny.“⁸⁶*

Většinu času na Ukrajině však vojáky sužovala ukrutná nuda, již se snažili vynalézávat vyplnit všemožnými způsoby. Vedle sportů a tělesných cvičení byla jednou z nejběžnějších volnočasových aktivit tvorba a čtení legionářských časopisů a novin. Mezi takové tituly, kterých s různou životností vzniklo a zaniklo nepřeborné množství,

⁸³ JURMAN, O.: *Legionářská odysea*, s. 56–57.

⁸⁴ VÁCHA, D.: *Bratrstvo*, s. 261.

⁸⁵ VÁCHA, D.: *Bratrstvo*, s. 263–269.

⁸⁶ KUBÍČEK, A.: *Hanáci v revoluci*, s. 51.

patřily například časopisy *Český revolucionář*, *Táborita*, *Naše rota* či *Slovan*. Některé z nich měly jepičí život a vyšlo pouze jediné číslo, jiné se vydávaly ještě na parnicích vezoucích legionáře zpět do vlasti. Vzhledem k omezeným nákladům bylo čtení těchto plátků nikoli individuální, ale veřejnou záležitostí; vybraný voják předčítal příspěvky obecenstvu, které o obsahu následně diskutovalo.⁸⁷ Tato periodika, jejich tvorba, sdílení a předčítání, tvořila jeden ze základních pilířů legionářské sounáležitosti. Postupem času se díky nim upevňovala legionářská mytologie, jež byla založena na legendách starých Čechů, sv. Václava, husitství, Bílé hory, psohlavců, sokolství a nejnověji na zborovské legendě a adoraci Masaryka. Z toho všeho se skládal jedinečný myšlenkový svět revolučního legionáře.

Zatímco českoslovenští vojáci takto trávili pozdní léto a podzim v prostoru kolem Kyjeva, ruská revoluce se svíjela v křeči. Kerenského ofenzíva záhy ztroskotala a ruská armáda se ocitla v naprostém rozkladu. Začátkem září 1917 se už dezertéři počítali na miliony a Němci se blížili k Petrohradu. Ruský vrchní velitel L. G. Kornilov se v návaznosti na to pokusil o svržení Prozatímní vlády, který ovšem skončil nezdarem, jeho uvězněním, výrazným oslabením Prozatímní vlády a naopak posílením bolševiků.⁸⁸ Ti o dva měsíce později využili svého postavení a petrohradskou vládu svrhli. Tím byla ukončena demokratická revoluce započatá v březnu a pomalu se ustavovala bolševická diktatura uplatňovaná skrze sověty.

Bolševický převrat ze 7. listopadu 1917 měl zásadně zkomplikovat postavení Československého armádního sboru. Masaryk se jej (i přes okamžité odsouzení puče) zpočátku snažil překlenout pragmatickým postojem a byl ochoten spolupracovat i s nedemokratickou vládou, pokud to znamenalo jednotné a silné Rusko, které zůstane ve válečném stavu s Ústředními mocnostmi.⁸⁹ Zejména však více než kdy předtím kladl důraz na již od únorové revoluce proklamovanou potřebu absolutní neutrality Českoslováků vůči vnitřnímu dění v Rusku. První velkou zkoušku nestrannosti představoval Kornilovův puč, nyní se však situace nadále vyhrocovala a vojáci, kteří nežili v politickém vakuu a chovali k jednotlivým stranám sympatie, vnímali dění kolem s velmi odlišnými názory na to, jak by mělo československé vojsko v Rusku nadále jednat.

V listopadu se dopady nové revoluce na vojsko (alespoň u 6. pluku) ještě příliš neprojevíly, jak dokládá Adolf Kubíček: „*Tak bolševický převrat vnějšně na nás dosud*

⁸⁷ VÁCHA, D.: *Bratrstvo*, s. 273-277.

⁸⁸ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 109.

⁸⁹ SAK, R.: *Anabáze*, s. 19.

*téměř nepůsobí, a v práci celkově pokračuje se, jako bychom žili v úplně mírné době. Pouze služeb strážných, jež jsou vyvolány prostou opatrností, přibývá, a stále znovu se objevují zase žádosti o posláni menších oddílů na stanice nebo do vsí, kde vznikají čas od času nepořádky. Polovice října a téměř celý listopad byly po té stránce klidné...*⁹⁰

Masarykovy naděje nicméně rychle vyprchávaly; 20. listopadu 1917 bylo rozhodnuto o autonomii Ukrajiny, což byl první krok k její nezávislosti.⁹¹ Od bolševického Petrohradu se odtrhla i donská oblast, jižní Ural a další ruská území. 3. prosince pak v Brestu Litevském začala jednání o příměří mezi ruskými německými parlamentáři.⁹² Československé vojsko se tak ocitlo na území autonomní republiky se separatistickými tendencemi ve státě na pokraji občanské války a hodlajícím uzavřít s československým nepřítelem mír. Pro Armádní sbor se více než předtím nabízela alternativa odjezdu do Francie, který Národní rada začala plánovat.

Situace ovšem i nadále eskalovala, neboť ukrajinská Centrální rada, se kterou mnozí Čechoslováci sympatizovali, se postupně více a více vzdalovala petrohradskému sovětu, až nakonec 25. ledna 1918 vyhlásila Ukrajina úplnou nezávislost a bolševická vláda jí tři dny nato vyhlásila válku. Neutralita Čechoslováků byla vystavena další těžké zkoušce. Centrální rada se snažila československé vojsko využít k obraně, Masaryk to ovšem nedopustil.

Hned následující den po vyhlášení války, 29. ledna, se svobodník Jan Šmoldas (povyšen byl 14. října 1917) zřejmě poprvé setkal s bolševickými jednotkami.⁹³ Bolševici směřující ke Kyjevu toho dne projížděli Pirjatinem a jejich setkání s 6. plukem ukazuje, jak nejistá byla tolikrát deklarovaná a potvrzovaná neutralita: „*Snad naše zvědavost, snad náš přílišný klid se jim nelíbí, vytahují kulometry a míří jimi na město. I děla, jež mají rozložena na plošinách vozů, otáčejí hlavněmi k městu... Pojednou ale mezi nimi nastává jakýsi zmatek, houfy jejich se rozptylují a zrakem i ústy se ptají, co to má znamenat.*

Nic se nestalo, jenom několik našich rot, rozvinutých v řetěz a s připravenými puškami vystoupilo ze sádku pod nádražím a s (!) obou jeho stran. Nádraží je obklíčeno. Zjev našich vojáků stačí, aby bylo bolševikům dáno najevo, že nemíníme žertovati, že

⁹⁰ KUBÍČEK, A.: *Hanáci v revoluci*, s. 49.

⁹¹ FIC, V. M.: *Československé legie*. I. díl, s. 214.

⁹² KLÍPA, B.–PICHlíK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 118–119.

⁹³ VÚA-VHA, sb. Legionářský poslužný spis, Jan Šmoldas, průběh služby.

*přesně trváme na tom, co bylo umluveno. Bojový jejich žár chladne, a vše jde potom klidně svou cestou.*⁹⁴

Už 8. února, den poté, co byl Československý armádní sbor veřejně prohlášen za autonomní součást revolučního vojska ve Francii, obsadili bolševičtí vojáci Kyjev a 9. února uzavřela uprchnuvší Centrální rada pod tíhou těchto událostí separátní mír s Německem a Rakouskem-Uherskem v naději, že s jejich pomocí bolševiky z Ukrajiny opět vyžene.⁹⁵

Němcům se tím otevírá volná cesta Ukrajinou, kde jim v cestě stojí jen slabé bolševické jednotky, které po boji nijak netouží. Československé vojsko se tak ocitá v akutním ohrožení a je nuceno se stáhnout z Ukrajiny dál do Ruska, neboť postavit se Němcům na odpor při daném poměru sil se rovnalo sebevraždě. Plány na přesun II. divize, rozložené na východ od Kyjeva, ostatně její pluky obdržely již 2. února.⁹⁶ V horším postavení byla I. divize dislokovaná na západ od Dněpru, která musela ustupovat s Němci v zádech. Nejjzápadněji dislokovaný 4. střelecký pluk se vydal na cestu 20. února a v Žitomiru umístěný 1. střelecký pluk, který měl za úkol krýt ústup celé divize, dosáhl teprve 1. března Kyjeva. Ještě téhož dne se v ukrajinské metropoli objevili první německé jednotky.⁹⁷ Z Kyjeva pokračovala divize dál směrem k Bachmači a pro 1. pluk byly až 12. března zajištěny vagony, které jej přes Bachmač odvážely k Penze.⁹⁸

Pokud ještě někteří Čechoslováci doufali, že bolševici nakonec přece jen postaví na troskách novou armádu a budou spolu s nimi pokračovat ve válce s Ústředními mocnostmi, utrhli poslední ránu 3. března 1918, kdy s nimi Rusko podpisem brestlitevské dohody uzavřelo separátní mír. Potřeba urychleného odchodu z Ukrajiny se ještě umocnila, neboť mezi německou armádou a ruskou hranicí již nestál jediný ruský nebo ukrajinský voják.

Ve stejné době, konkrétně 2. března, obdržel 6. pluk po napjatém čekání na evakuaci rozkaz obsadit železniční uzel Bachmač, ležící asi 135 km severně od Pirjatína, a zajistit bezpečný průjezd československých jednotek před Němci, kteří chtěli dosažením městečka právě této evakuaci zabránit.⁹⁹ U Bachmače pak ve dnech 8.–13. března 1918 svedly části 6., 7. a 4. pluku životně důležitou bitvu s německými vojáky, která rozhodla o dalším bytí a nebytí československých legií. Jejich vítězství u Bachmače

⁹⁴ KUBÍČEK, A.: *Hanáci v revoluci*, s. 70.

⁹⁵ FIC, V. M.: *Československé legie*. I. díl, s. 216-219.

⁹⁶ KUBÍČEK, A.: *Hanáci v revoluci*, s. 75.

⁹⁷ KLÍPA, B.–PICHlíK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 140.

⁹⁸ MATYÁŠEK, F.: *Očima prostého legionáře*, s. 27-33.

⁹⁹ KUBÍČEK, A.: *Hanáci v revoluci*, s. 78.

umožnilo všem československým jednotkám odjezd do Penzy, dalšího železničního uzlu ve středním Rusku, odkud měly pokračovat dále na východ po transsibiřské magistralé až do vladivostockého přístavu.

Jan Šmoldas ovšem těmto bojům na poslední chvíli (samozřejmě nikoli záměrně) unikl, neboť dva dny před vydáním rozkazu k obsazení Bachmače, 28. února 1918, byl vyškrtnut ze seznamu 6. pluku a 11. roty, u které strávil posledních sedm měsíců, a k 1. březnu byl převeden v pravomoc velitele 2. československé dělostřelecké brigády a zapísán do seznamu mužstva 3. baterie.¹⁰⁰ U této jednotky bude sloužit do 20. ledna 1919, nicméně dělostřelcem již zůstane po zbytek svého aktivního života.

2. 2. Evakuace z Ukrajiny a složitá cesta na východ

Ačkoli neznáme důvody, které vedly ke Šmoldasově převelení, je vzhledem k jeho budoucí kariéře a dobrovolnickému charakteru revolučního vojska pravděpodobné, že bylo iniciováno jím samým. Dělostřelecké útvary ostatně často potřebovaly doplňovat mezery vzniklé odchodem ruských dělostřelců, kteří při jejich vzniku tvořili většinu kádrů (1., 2. a 3. baterie 2. československé dělostřelecké brigády původně vznikly ze sedmých baterií 11., 21. a 101. ruské dělostřelecké brigády a ruští vojáci měli možnost u čs. útvarů zůstat, přičemž poslední z nich opustili 2. dělostřeleckou brigádu až cestou do Penzy).¹⁰¹ Ať už tomu bylo jakkoli, ke změně zařazení svobodníka Jana Šmoldase došlo skutečně na poslední chvíli; již druhý den po jeho příchodu, 2. března, odjížděl 1. divizion 2. dělostřelecké brigády ešelonem (jak legionáři nazývali vlakové soupravy) č. 26 z vesnice Šelišče nedaleko Kyjeva přes Bachmač směrem do Ruska. Transport se skládal z velitelství divizionu a 1., 2. a 3. baterie a Šmoldasově 3. baterii v té době velel Rus kpt. Valerij Pomerancev.¹⁰²

Z deníku 2. baterie, kterou sepisoval Ludvík Kuře, se dovídáme, za jak hektických podmínek evakuace probíhala: *„Pozorovali jsme události Ruska s Němci (mírové jednání v Brestu), a teprve když už nám byli Němci v patách, začali jsme 2. března se stěhováním. Oděvy ze skladů rozdány, nepotřebné věci prodány, vše naloženo; ještě téhož dne dojeli jsme do Baryševky, kde se mělo vagonovat, ale pro nedostatek vozů musili jsme dále jít pěšky až do Perejaslavi. Tam jsme dostali jen skromný počet vozů, do kterých mohl být naložen jen dělostřelecký a vozatajský materiál. Musela tedy obsluha až do Jagotina a Grebjonky vrchom (koňmo). Při nakládání v Perejaslavi přiletěl od Kije-*

¹⁰⁰ VÚA-VHA, sb. Legionářský poslužný spis, Jan Šmoldas, průběh služby.

¹⁰¹ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 33, 47.

¹⁰² HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 18.

va německý aeroplán. Mužstvo čekalo na povel ke střelbě, ale nikdo ho nedal. Aeroplán letěl velmi nízko. Střílela naň však naše pěchota – 5. pluk – a její střelbou bylo letadlo zahnáno. Letec střílel z kulometu, ale zraněn nebyl nikdo z nás, ani od pěchoty.

*Cesta na východ byla hrozně pomalá, často byl náš ešelon zastavován, jednou dokonce jeli jsme – z Gološova do Tomarovky – na vlastní pěst, bez povolení železničních úřadů.*¹⁰³

Nebezpečí číhalo na legionáře za takových zmatků i na samotné železnici, neboť zejména při nedostatku spolupráce s železničními úřady hrozila srážka vlaků, jako se to stalo například ešelonu s koňmi poblíž Poltavy. Došlo při ní k rozbití dvou vozů a úrazu několika vojáků 3. baterie.¹⁰⁴ Ešelon 1. divizionu však 28. března přece jen jako jeden z prvních transportů dorazil do Penzy, nejzápadnějšího bodu transsibiřské magistrály, kudy musely projet všechny vlaky směřující na Vladivostok.¹⁰⁵

Další pohyb legií z Penzy byl předmětem diskusí mezi čelními sovětskými představiteli i poté, co již započal jejich transport do Vladivostoku. Jedni pod vlivem zejména francouzských a amerických zástupců uvažovali o obnovení nepřátelství s Německem a litovali tak, že je Čechoslováci nechávají v budoucím boji samotné. Další, mezi nimi zpočátku i Trockij, se obávali, že se čs. armádní sbor na Dálném východě spojí se sovětům nepřátelskými Japonci a Spojenci by je mohli využít k ovládnutí transsibiřské železnice. Navrhovali tak, aby byly legie do Francie posílány přes severní přístavy Archangelsk a Mumransk. Trockij se však od 20. března upnul na představu, že českoslovenští vojáci vytvoří jádro nově budované Rudé armády.¹⁰⁶ Lenin se chtěl ovšem ozbrojených Čechoslováků zbavit co nejdříve, a to alespoň z prostoru středního Ruska, kde představovali největší potenciální hrozbu dosud slabému bolševickému režimu.¹⁰⁷

Jedním z důvodů, proč Lenin s transportem legionářů spěchal, byly podmínky brestlitevské mírové smlouvy. Ta totiž Rusku zakazovala další pobyt jakýchkoli spojeneckých vojsk, mezi něž patřil také čs. armádní sbor. Rakouská vláda navíc stále považovala velkou většinu legionářů za své státní občany, kteří měli být repatriováni spolu s ostatními válečnými zajatci. Sověti se rozhodli obejít vojenský charakter legií tím, že se dohodli s Národní radou na jejím částečném odzbrojení a Armádní sbor měl Ruskem nadále cestovat jen jako „skupina svobodných občanů, kteří vlastní určitý ohlášený po-

¹⁰³ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 19.

¹⁰⁴ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 46.

¹⁰⁵ FIC, V. M.: *Československé legie*. II. díl. Praha 2007, s. 27.

¹⁰⁶ FIC, V. M.: *Československé legie*. II. díl, s. 31–33;

¹⁰⁷ SAK, R.: *Anabáze*, s. 25.

čet zbraní pro vlastní obranu.“¹⁰⁸ Tento počet byl omezen na 168 pušek na vlak, k tomu 300 patron na pušku a 1 200 pro kulomet.

Úmluva obsahující tyto podmínky vstoupila do historie jako penzenská dohoda. Byla sjednána mezi Národní radou a komisařem Kurajevem v Penze a 26. března ji za sovětskou vládu ratifikoval J. V. Stalin. Již následující den pokračovaly první československé ešelony na východ.¹⁰⁹ Nadále se podle ní měl řídit celý transport legií do Vladivostoku, přičemž veškeré požadované odzbrojování mělo být provedeno v Penze. Sovětům zde bylo odevzdáno 21 000 pušek, 216 kulometů, 44 děl, 1 000 000 nábojů, 11 automobilů, 3 500 koní, 4 letadla a spousta dalšího materiálu.¹¹⁰ Ani 1. ešelon 2. děl. brigády se předávání zbraní samozřejmě nevyhnul: „*V Penze jsme 1. dubna odevzdali děla, postroje, zůstalo nám u baterie jen 6 karabin pro strážní službu. Sem tam ovšem zůstaly 2–3 pušky a asi 7 revolverů. Koně prodány až na jeden pár tažných a jednoho vrchového (jízdního). Materiál a zbraně přejímal od nás bolševický komisař Brabec, český rudogvardějec bývalý kočí z Rosic. V Penze taktéž od nás odešlo několik jednotlivců k bolševikům. Někteří z nich před odchodem několik bratrů okradli. Pak se nám chodili vysmívat, že mají 50 rublů měsíčně, co prý my děláme s těmi pěti rubly (žoldu).*“¹¹¹

Oficiální dohody s bolševickou ústřední vládou byly jednou záležitostí, tvrdá realita decentralizovaného Ruska pak byla věcí zcela jinou. Místní bolševičtí komisaři z vlastní vůle zadržovali legionáře pod nejrůznějšími záminkami, většinou technického rázu. Často se například vymlouvali na údajně špatný stav amurského úseku magistrály. Jedním z důvodů zadržování československých ešelonů bylo mimo jiné uvolnění dráhy pro transport německých a maďarských zajatců na západ.¹¹² Co však bylo pro zhoršující se vztahy a rostoucí neklid a nedůvěru legionářů nejzávažnější, podmiňovaly místní sověty průjezd transportu dalším odzbrojováním nad rámec rozsahu smlouveného v Penze.¹¹³ Irkutský sovět pak již 28. března 1918 zaslal telegram všem středosibiřským sovětům, aby byl pohyb vlaků zastaven a Čechoslováci úplně odzbrojeni. Vůle sovětské vlády k prosazování penzenské dohody buď nebyla dostatečně pevná, nebo chyběla zcela,

¹⁰⁸ FIC, V. M.: *Československé legie*. II. díl, s. 44.

¹⁰⁹ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 144.

¹¹⁰ VÁCHA, D.: *Horké léto 1918. Čechoslováci ve viru ruské občanské války* (dále jen *Horké léto*). Praha 2018, s. 12–13; dobrovolci však odmítali tyto přísné podmínky dodržovat, především z nedůvěry vůči bolševikům. Zbraně určené k odevzdání důmyslně schovávali všude tam, kde nehrozilo jejich odhalení, například přivazovali k podvozku vagonu, viz tamtéž.

¹¹¹ HRDLÍČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 19.

¹¹² SAK, R.: *Anabáze*, s. 27.

¹¹³ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 170–171.

pročež průjezd československých vlaků vázl nebo musel být vykoupen odevzdáním části povolených zbraní.¹¹⁴

Zoufale pomalá doprava legií na východ znamenala, že do 9. dubna projelo Penzou jen 12 ešelonů, především s 5. a 8. plukem, které se jako jediné před ozbrojeným střetem s bolševiky dostal do Vladivostoku. Až v druhé polovině dubna začínaly z Penzy vyjíždět i další vlakové soupravy.¹¹⁵ Mezi ty šťastnější, které se dostaly nejdál, patřil 1. divizion 2. děl. brigády, který z Penzy vyrazil 16. dubna, o dva dny později dojel do Ufy a 27. dubna dosáhl Mariinska, kde setrval až do 9. května. Dne 18. května dorazil ešelon do Tajsetu a po třídní přestávce vyrazil na další cestu do Innokentěvské, poslední velké zastávky před Irkutskem, středosibiřskou metropolí, která střežila železniční tunely kolem Bajkalského jezera a tím i přístup do východní Sibíře.¹¹⁶ Vzhledem k významu událostí po příjezdu do Irkutsku prozatím 1. divizion opustíme a velmi zjednodušeně se podíváme na to, jak se od jeho odjezdu z Penzy nadále vyvíjel vztah legií s bolševiky.

Československý deník již 10. dubna ohlašoval, že veškerý pohyb československých vlaků směrem na východ byl s ohledem na vylodění Japonců ve Vladivostoku zastaven. Jak jsme se přesvědčili výše, nebyla to zcela pravda, neboť některé vlaky pokračovaly i nadále vpřed, i když hlemýždím tempem (1. divizion urazil v průměru zhruba pouhých 120 km za den). Většina ešelonů však zůstala bezmocně trčet na stanicích.¹¹⁷ 18. dubna byla mezi Národní radou a v čele s Prokopem Maxou a omským sovětem sjednána nová úmluva, podle které měly být v Omsku vydány všechny kulometry a v Irkutsku zase všechny pušky s výjimkou 20 kusů na vlak.¹¹⁸ Politické vedení legií se rozhodlo ustupovat nátlaku bolševiků navzdory hlasitým protestům vojáků, kteří se jen krajně neradi zbavovali své jediné ochrany ve zdivočelé zemi.

Pokud se však dosud dařilo jízdu na východ i přes veškeré překážky obnovovat, přišla 21. dubna definitivní rána československým nadějím na relativně klidný transport přes Vladivostok ve formě telegramu komisaře Čičerina v následujícím znění: „*Protože se Německo obává japonského útoku na Sibíř, požaduje okamžité zahájení evakuace německých válečných zajatců z východní Sibíře na její západ nebo do evropského Ruska. Použijte všech možných prostředků. Není třeba přepravovat československé vojáky na východ.*“ V návaznosti na tuto novou skutečnost se sověti rozhodli (se souhlasem

¹¹⁴ FIC, V. M.: *Československé legie*. II. díl, s. 44.

¹¹⁵ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 170–171.

¹¹⁶ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 50.

¹¹⁷ SAK, R.: *Anabáze*, s. 27.

¹¹⁸ FIC, V. M.: *Československé legie*. II. díl, s. 73.

Spojenců) přepravit všechny ešelony stojící na západ od Omska přes Mumransk a Archangelsk.¹¹⁹

Po této zásadní změně plánu transportu do Francie přestali legionáři bolševické vládě a jejich upřímné snaze dostat Čechoslováky z Ruska důvěřovat definitivně. Přestože politické vedení se nadále snažilo diplomaticky vyjednávat se sověty i se Spojenci, ve vojsku to vřelo a dobrovolníci se otevřeně stavěli proti odjezdu do Archangelska. Pro vyřešení otázky dalšího postupu byl do Čeljabinsku svolán sjezd delegátů obou divizí, který se začal sjíždět 13. května 1918.¹²⁰ Hned následujícího dne však došlo ke známému čeljabinskému incidentu, jehož důsledky ještě zradikalizovaly náladu vojáků a odcizily vlastní vojsko s jeho politickým vedením.¹²¹

Události nabraly rychlý spád; 20. května byl zahájen čeljabinský sjezd, který do čela vojsk postavil Prozatímní výkonný výbor odpovědný pouze sjezdu a nikoli Odbočce národní rady. Ještě ten den zamítl transport vojsk přes severní přístavy a rozhodl se dopravit do Vladivostoku „vlastním pořádkem,“ to znamenalo i přes nesouhlas sovětských úřadů a v případě potřeby za použití hrubé síly.¹²² Dne 23. května pak sjezd zadržel telegram S. I. Aralova vyzývající sověty k „zadržení, odzbrojení a rozpuštění všech částí Čs. armádního sboru jako pozůstatků staré carské armády,“ jejichž příslušníci měli být odvezeni do zajateckých táborů.¹²³ Mělo se jednat o naprostou likvidaci československého vojska v Rusku a čeljabinský sjezd tento telegram jen utvrdil ve správnosti jeho rozhodnutí vynutit si cestu na východ vlastním způsobem nezávisle na Národní radě a bolševické vládě.

V době tohoto konečného zlomu ve vztazích mezi československým vojskem a bolševiky byl Armádní sbor rozptýlen podél celé transsibiřské magistrály a do Vladivostoku dorazilo jen asi 14 000 mužů. Jednotky rozmístěné mezi Vladivostokem a Penzou pak Prozatímní výbor organizačně rozdělil na tři skupiny; jednotkám na východ od Om-

¹¹⁹ FIC, V. M.: *Československé legie*. II. díl, s. 76-77.

¹²⁰ FIC, V. M.: *Československé legie*. II. díl, s. 250.

¹²¹ Incident je popisován prakticky v každé monografii, která se zabývá vystoupením Čechoslováků na Rusi, proto jej zde jen stručně přiblížíme. Došlo k němu 14. května 1918 na čeljabinském nádraží. Stály zde vedle sebe soupravy legionářů a maďarských zajatců mířících na západ. Při odjezdu jednoho ze zajateckých vlaků vylétl z vagonu kus železa a zasáhl do hlavy dobrovolce Josefa Ducháčka, který se skácel k zemi jako mrtvý. Legionáři okamžitě doběhli a zastavili vlak, našli údajného viníka a zlynčovali ho. Místní sověť se pustil do vyšetřování a vyžádal si několik československých svědků, které však uvěznil. Po marném posledním pokusu por. Čečka o smírné řešení 17. května večer legionáři bez prolité krve obsadili nádraží, budovu sovětu, muniční a zbrojní sklad a celá kasárna. Po propuštění zajatců se z města stáhli. Ačkoli se vše odehrálo beze ztrát na životech (až na ubitého Maďara), působil incident na právně probíhající čeljabinský sjezd jako katalyzátor radikálních nálad a výrazně pomohl zastáncům „jízdy vlastním pořádkem“ prosadit své návrhy. Viz např. VÁCHA, D.: *Horké léto*, s. 15–16.

¹²² SAK, R.: *Anabáze*, s. 34.

¹²³ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 175.

sku (tj. 6. a 7. pluk, část 2. záložního pluku, 2. dělostřelecká brigáda, a úderný prapor 2. divize) velel kapitán Radola Gajda, tzv. čeljabinské skupině rozložené od Čeljabinska po Petropavlovsk (2., 3. a část 6. pluku) velel pplk. Sergej Vojcechovskij a nejzápadnější penzenské, tedy jednotkám v evropském Rusku (1. a 4. pluk, 1. záložní pluk a dvě baterie 1. dělostřelecké brigády), velel poručík Stanislav Čeček.¹²⁴ Strategickým cílem stanoveným na čeljabinském sjezdu bylo spojit všechny tyto skupiny tak, aby jednotky z Penzy mohly vyrazit na východ a celé československé vojsko se mohlo postupně přesunout do Vladivostoku.

Přestože obě strany, československá i bolševická, zpočátku doufaly v prosazení vlastních požadavků i bez boje, otevřený konflikt mezi nimi vypukl už 25. května, a to u stanice Marianovka.¹²⁵ Legionáři zde vyvázli z pasti bolševiků a naskytl se jim šance dobít Omsk, centrum bolševické moci na západní Sibiři, kterou však nevyužili. Boje postupně propukaly po celé délce magistrály a rozrostly se v regulérní válku Československého armádního sboru s bolševickým režimem, do kterého se na československé straně postupně zaplétaly různé ruské separatistické frakce. Tento konflikt, kterému se obě strany zpočátku snažily vyhnout, trval až do roku 1920, a ve svém rozsahu a komplikovaném průběhu se na tyto stránky bohužel nevměstná. Budeme tedy sledovat pouze místa a boje, jež se bezprostředně dotýkají osudů Jana Šmoldase či jsou zcela nezbytné pro pochopení širšího kontextu.

Nyní, když jsme si utvořili obraz o událostech, které rozhodovaly o budoucím směřování legií v Rusku, vraťme se k 1. divizionu 2. dělostřelecké brigády, který jsme právě v těchto kritických dnech opustili na irkutském nádraží.

2. 3. Léčka v Irkutsku

Ze Šmoldasova služebního výkazu se o jeho účasti na bojových akcích dočteme toliko to, že prodělal „*ústup z Ukrajiny, tažení a boje proti sovětské vládě; při přepadení na nádraží v Irkutsku, na Ussurijské, Kungurské, Kušvinské a Permské frontě.*“¹²⁶ I zde se tedy bohužel musíme opřít o vydanou literaturu. Nejcennějším zdrojem informací nám bude bezesporu sborník prací k 20. výročí boje u Irkutsku nazvaný *Dělostřelecký pluk 6 „Irkutský“*, který obsahuje i zpětně psanou kroniku bojů 2. dělostřelecké brigády, z níž 6. dělostřelecký pluk později vznikl. Účast na bojových akcích jsme díky němu schopni zrekonstruovat na úrovni jednotlivých baterií.

¹²⁴ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 174.

¹²⁵ FIČ, V. M.: *Československé legie*. II. díl, s. 312–313.

¹²⁶ VÚA-VHA, sb. Legionářská poslužný spis, Jan Šmoldas, účast v bojích, taženích a zvláštní posláni.

Vojensko-revoluční štáb střední Sibíře, sídlící v Irkutsku, jednal v provádění Trockého rozkazů o odzbrojování obzvlášť radikálně.¹²⁷ Komisař Prokofjev rozeslal 26. května vojenským velitelům všech sovětů na Sibíři tento telegram: „*Učiňte všechna opatření k ozbrojení jedoucích československých ešelonů. Pokud nemáte dostatek sil, abyste odzbrojení provedli, udělejte všechno možné k zastavení ešelonů: zavezte je na slepou kolej, odebírejte jim lokomotivy, v krajním případě rozebírejte také železniční trať. Informujte nás o každém pochybném nebo obtížném případě a vyžádejte si od nás dispozice a pokyny.*“ Další krok proti Čechoslovákům pak mělo představovat odzbrojení jednotky, která byla ten den pouhých 7 km od Irkutsku na stanici Innokentěvská – 1. ešelonu 2. dělostřelecké brigády.¹²⁸

Nedělní dopoledne 26. května probíhalo v Innokentěvské ve znamení překotného úklidu a příprav; dělostřelci obdrželi zprávu, že v Irkutsku je bude přehlížet mjr. Vergé, francouzský zástupce u československého armádního sboru. Plni očekávání vyrazili ve 14 hodin 20 minut směrem k Irkutsku. Před samotným Irkutskem se jim však začal naskytovat do té doby nezvyklý pohled: „*Ruští vojáci, ozbrojení kulometry, stojí u železničního mostu i u viaduktu před nádražím, prohlížejíce si s nevšedním zájmem náš ešelon.*“ Vlak s asi 600 dělostřelci byl naveden přímo před hlavní budovu irkutského nádraží a zastaven. Místo francouzských důstojníků přistoupil k vlaku velitel stanice Solovjev a začal vyjednávat s velitelem transportu kpt. Zdeňkem Novákem o úplném odzbrojení ešelonu.¹²⁹ kpt. Novák se mu snažil vysvětlit, že už v Penze si jeho muži ponechali méně než 168 pušek, na které měli podle penzenské dohody nárok, a cestou byli ještě několikrát odzbrojováni, takže jim zbylo všude 16 pušek. Na to se Solovjev s kpt. Novákem odebrali do nádražní budovy, ale místo očekávaného povolení k odjezdu se překvapení a neozbrojení Čechoslováci ocitli v prudké palbě kulometů umístěných v oknech hlavní budovy.¹³⁰

Bolševici jistě nepočítali s vážnějšími komplikacemi a předpokládali, že se legionáři pod tlakem jejich palby raději vzdají. Události se ovšem vyvíjely poněkud jinak, než se dalo předpokládat. „*Zděšení a úžas nešťastných československých dělostřelců trvaly okamžik... Vidouce mrtvé bratry, slyšíce stony raněných, vrhli se v svatém ohni rozhoř-*

¹²⁷ Svou roli v tom jistě sehrála chabost československých sil mezi Omskem a Irkutskem – na 1 760 kilometrech dráhy zde bylo pouhých 3 800 legionářů, navíc s výjimkou Novonikolajevska, kde byly pod Gajdovým velením soustředěny části 5. a 7. pluku, byly ešelonu značně rozptýleny, viz FIC, V. M.: *Československé legie*. II. díl, s. 359.

¹²⁸ FIC, V. M.: *Československé legie*. II. díl, s. 312–313.

¹²⁹ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 20–21.

¹³⁰ FIC, V. M.: *Československé legie*. II. díl, s. 360–361.

*čené odvahy a holýma rukama, bezbranní, sbírajíce v plamenech svého útoku kamení, kusy železa, polena dříví na maďarské a německé internacionalisty, opuštěné ruskými rudoarmějci, kteří patrně nebyli s to se dívat na ohavné divadlo a ničemné podlosti, a strašným letem zmocnili se nádražní budovy, bleskem stanuli u kulometů, pobili podlé zákeřníky a vkrátce obsadili celé nádraží.*¹³¹ Útok na nádražní budovu vedl podkpt. Fajfr v čele své 3. baterie, ke které patřil i Jan Šmoldas.¹³²

Zbraně, které legionáři ukořistili po uprchnuvších či pobitých nepřátelích, se rychle obrátily proti původním majitelům. Dělostřelci po obsazení hlavní budovy vyhánějí bolševiky i z přilehlého okolí, zejména z návrší nad nádražím, a brzy mají celé nádraží pevně v rukou. Střetnutí si na československé straně vyžádalo 15 padlých a kolem 60 raněných, bolševici ztratili asi deset vojáků, ale celá posádka nádraží padla do zajetí.¹³³

Legionářům se naskytl možnost dobytí celého města, které bylo ztrátou nádraží velmi ohroženo. Kpt. Novák si přivolal posily v podobě dvou vlaků 7. střeleckého pluku pod vedením podkpt. Hoblíka, jenž se po příjezdu do Innokentěvské rozhodl vyčkat s útokem do příštího rána, tj. 27. května. Když však vlaky 7. pluku ráno vyrážely k Irkutsku, objevila se na stanici v Innokentěvské delegace sovětských komisařů, amerického konzula v Irkutsku Harrise a majora Vergéa. Na nátlak spojeneckých činitelů podkpt. Hoblík po dlouhém domlouvání upustil od obsazení Irkutsku a přistoupil na jimi navrhované příměří, podle kterého měli Čechoslováci odevzdat zbraně až na 30 pušek do vlaku. Na oplátku jim měl být umožněn poklidný odjezd do Vladivostoku a každý ešelon měl doprovázet bolševický komisař jako záruka. Ještě ten den bylo provedeno odzbrojení a 28. května ráno vyrazili československé ešelony dál na východ.¹³⁴

Nesmyslné, majorem Vergéem vynucené příměří v Irkutsku se později ukázalo jako těžká chyba – město muselo být nakonec stejně dobyto, jenže tentokrát padlo až po vleklých bojích o šest týdnů později, dne 11. července. To už ale nebylo záležitostí 1. divizionu 2. děl. brigády, který po odjezdu z Irkutsku bez zvláštních překážek dosáhl 10. června Vladivostoku. Jan Šmoldas spolu se svými bratry ve zbrani poprvé spatřil zdán-

¹³¹ VÁCHA, D.: *Horké léto*, s. 33.

¹³² HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 22.

¹³³ FIC, V. M.: *Československé legie*. II. díl, s. 361–362; Pelikán uvádí šest mrtvých na místě a dalších osm, kteří podlehlí svým zraněním později. Raněných mělo být i s těmito osmi celkem 61 mužů, z toho více než polovina těžce. K deseti padlým přidává také dvanáct zajatých rudogvardějců, zřejmě zmiňovanou obsluhu kulometů v nádražní budově, viz HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 22–23.

¹³⁴ FIC, V. M.: *Československé legie*. II. díl, s. 361–363.

livě nekonečné vody Tichého oceánu, jen aby místo plánované plavby do Francie a zákopů západní fronty zanedlouho znovu nasedl na vlak a vydal zpět na Ural.¹³⁵

2. 4. Vystoupení vladivostocké skupiny a boje na usurijské frontě

Mužstvo všech tří baterií bylo po příjezdu ubytováno v kasárnách vladivostockého vzduchoplaveckého oddílu. Hlavní náplň jejich zdejšího pobytu tvořily patroly ve stanoveném rajonu, který představovala kasárna s okolím, dělostřelecká prachárna a poloostrov Sobol. Hlídky se časem posilovaly vzhledem k tomu, jak se situace ve Vladivostoku vyhrcovala na základě stále horších zpráv přicházejících ze západu.¹³⁶ Zdrojem těchto novinek byli po příjezdu dělostřelců zejména zranění od Irkutska, kteří do přístavu dorazili se zpožděním kvůli pobytu v irkutské nemocnici. Napětí dále zvyšovali českoslovenští bolševičtí agitátoři svou propagandistickou činností. Situace se natolik vyhrotila, že na legionáře vracející se večer z restaurací, divadel a kin se střílelo, v lepším případě byli jen slovně či fyzicky napadáni.¹³⁷

Generál Diterichs, velitel vladivostocké skupiny, se dlouhou dobu snažil udržet vážně na uzdě. V době před vystoupením Čechoslováků panovaly mezi velením a vladivostockým sovětem nadstandardně dobré vztahy a Diterichs nechtěl zatahnout 14.000 mužů pod svým velením do něčeho, co ještě v půlce června z jeho pohledu vypadalo jako nezodpovědná avantýra legionářů. Dokonce se zpočátku snažil konflikt mezi legemi a bolševiky urovnat mírovou cestou. Teprve s přibývajícými zprávami o skutečném průběhu událostí v evropském Rusku a na Sibiři začal měnit názor.¹³⁸

Vladivostocký sovět se mezitím všemožně připravoval na střet s Čechoslováky přijíždějícími ze západu, které hodlal zadržet na železniční křižovatce v Nikolsku Ussurijském. Pro legionáře však byl konečným popudem ke svržení sovětu příjezd Gajdou vyslaného kurýra vezoucího dokumenty o vzniku konfliktu s bolševiky.¹³⁹ Diterichs, bez tak již čítající s nutností město obsadit, musel bezprostředně přikročit k akci, protože situace hrozila přerůst ve vzpouru rozhořčených legionářů. 28. června proto vydal instrukce, podle kterých měl být Vladivostok druhého dne v součinnosti se spojeneckými jednotkami (zejména Brity, Američany a Japonci) obsazen a proměněn v týlovou základnu.¹⁴⁰ Město se pak prakticky bez boje ocitlo v rukou Čechoslováků, pod jejichž

¹³⁵ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 24–25.

¹³⁶ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 59–60.

¹³⁷ FIC, V. M.: *Československé legie*. IV. díl, Brno 2014, s. 361–363.

¹³⁸ FIC, V. M.: *Československé legie*. IV. díl, s. 397.

¹³⁹ FIC, V. M.: *Československé legie*. IV. díl, s. 400–401.

¹⁴⁰ VÁCHA, D.: *Horké léto*, s. 56–57.

ochranou nahradila abdikující sovět obnovená vláda Přímořské provincie a úřady bývalé městské správy.¹⁴¹ Do ozbrojeného vystoupení se zapojily všechny tři baterie 1. divizionu, přičemž 3. baterie se účastnila obsazení a ochrany břehu Zlatého Rohu.¹⁴²

Po pádu Vladivostoku se dělostřelci připravovali k cestě na západ. Divizion doznal určité reorganizace v mužstvu i důstojnickém sboru a z původních příslušníků i nových dobrovolníků se začala vytvářet 4. baterie. Šmoldas nicméně setrval jako dalších 178 mužů u své 3. baterie, které velel podkpt. Fajfr, starším důstojníkem byl ppor. Valkoun a mladšími důstojníky ppor. Pašek a důstojníci zástupci Slavík a Vlastník.¹⁴³

Cesta zpět na západ vedla přes Nikolsk Ussurijský, o který svedli legionáři ve dnech 3.–5. července tuhé boje.¹⁴⁴ Právě vojenské akce kolem Nikolska vešla ve známost pro svou brutalitou, která později pod vlivem rozhořčení z těchto ohavností narůstala. Největšího opovržení se však dočkali činy československých bolševiků: *„Byl to strašný pohled na zohavená těla bratří. Jeden, zanechaný při ústupu, byl zajat, přibit na prkený kříž a rozbodán. Druhý měl kolbou uraženou dolnější čelist obličeje a měl několik ran bodákem v prsou. Jiní byli zohaveni jinak. Byl to nejsmutnější obraz za světové války, neboť ten ukazoval, jak Čech zohavil Čecha, dobíjel raněné a zohavoval – živé, padnuvší do zajetí. Stačí ještě dnes pohled na fotografii zohavených příslušníků osmého pluku, aby se člověk otrásl a tázal: Patří i toto zde do programu sovětského?“*¹⁴⁵

3. baterie dostala rozkaz k odjezdu teprve 4. července a po zajištění čtyř starých děl (díky nimž se z ní konečně opět stala dělostřelecká jednotka) se 6. července 1918 rozjela do Nikolska Ussurijského. O tři dny později převzal Slavík ve Vladivostoku ještě šest japonských horských děl a 10. července byla baterie přidělena k hlavnímu voji do rajonu 8. střeleckého pluku na amurské trati vedoucí od Nikolska na sever.¹⁴⁶ Ten se nejprve spolu se 7. plukem pokusil obklíčit bolševické síly u Spasskoje, rudí však z léčky vyvázly a stáhli se ke stanici Kaul, kde byla svedena nejkrvavější bitva ussurijského tažení. Ta skončila až 1. srpna a československou stranu stála 13 mrtvých, 53 raněných a 45 pohřešovaných, zatímco bolševici měli podle zachyceného telegramu přijít o 500 padlých a 700 raněných. Postup Čechoslováků se nicméně u Kaulu zastavil a většina

¹⁴¹ FIC, V. M.: *Československé legie*. IV. díl, s. 402–403.

¹⁴² HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 61.

¹⁴³ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 62; 3. baterie byla nicméně asi o polovinu silnější než ostatní, které disponovaly 127 (1.), 126 (2.) a 127 (4.) muži.

¹⁴⁴ FIC, V. M.: *Československé legie*. IV. díl, s. 404–405.

¹⁴⁵ VÁCHA, D.: *Horké léto*, s. 59–60.

¹⁴⁶ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 65.

jednotek se stáhla do Nikolska, aby se na západ vydala z Nikolska druhou větví magistrály přes Chabrin.¹⁴⁷

14. srpna zaujaly dvě čety 3. baterie místo v předvoji čs. oddílu sestaveném pro postup po mandžuské dráze, zatímco 3. četa zůstala na bojišti kolem Kaulu o něco déle a poté zůstala součástí zadního voje. Baterie se znovu spojila v Buchedu, kde setrvala až do konce září. Ve výzbroji celé 2. děl. brigády došlo k reorganizaci, takže 3. baterie odevzdala svá japonská horská děla coby plukovní dělostřelectvo 7. střeleckému pluku a v jejím inventáři zůstala dvě americká polní děla a čtyři ruská děla vz. 1900 ráže 7,5 cm.¹⁴⁸

Ussurijskou frontu během srpna převzali spojenecké jednotky a Čechoslováci mohli vyrazit zpět na západ. S Gajdovou skupinou se vladivostocký oddíl setkal na stanici Olovjanaja dne 31. srpna 1918, čímž se mohlo začít s přesunem do obsazeného Irkutska a přípravami na cestu k Uralu, kde Čechoslováky čekaly další boje.¹⁴⁹ Štáb 2. děl. brigády sem dorazil 24. září a setrval zde do 6. října, kdy vyrazil po nyní již zajištěné magistrále dále na západ. Za ním ve stanoveném pořadí následovaly jednotlivé ešelony dělostřelců, přičemž 3. baterii připadl 4. vlak transportu.¹⁵⁰

2. 5. Uralská fronta a důstojnická škola

Abychom pochopili, za jaké situace dorazil Šmoldas spolu s vladivostockými posilami na uralská bojiště, podívejme se ve zkratce na celkový vývoj událostí od vystoupení Čechoslováků proti bolševikům.

Během června 1918 vybojovali legionáři mnoho významných a často překvapivých vítězství, mezi nejznámější patří například bitva Lipjag 4. června či boje u Buzuluku 26. června. Jedno za druhým padala bolševická centra do československých rukou; 27. května padl Čeljabinsk, 28. května Penza, 30. května Syzraň, 9. června Omsk, 11. června Irkutsk, 20. června Krasnojarsk, 26. června Zlatoust.

Zatímco Paříž, Londýn, Tokyo a Washington diskutovali o tom, z kterého přístavu a jakými loděmi bude Armádní sbor transportován, a vladivostocká skupina se teprve rozhodovala o zapojení do bojů s bolševiky na Dálném východě, Čechoslováci na západ od Bajkalu vytvořili v Rusku zcela novou situaci. S československou pomocí se jako houby po dešti ustavovaly ruské protibolševické vlády; 8. června vzniklo Ústavodárné

¹⁴⁷ FIC, V. M.: *Československé legie*. IV. díl, s. 410–411.

¹⁴⁸ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 66–68.

¹⁴⁹ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 70.

¹⁵⁰ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 76.

shromáždění v Samaře, po dobytí Omska 9. června se zde usadila Zatímní sibiřská vláda a 4. července proběhlo protibolševické povstání v Ufě. Na východ od Bajkalu vládli Semjonovovi kozáci a na jihu Uralu operoval ataman Dutov. Francouzským a britským důstojníkům se 20. června konečně donesly nové instrukce, podle kterých mělo být československého vojska využito k rozšíření ohnisek odporu, kolem kterých se budou seskupovat sibiřské a kozácké síly, a ke krytí případné spojenecké intervence.¹⁵¹

Primárního úkolu Prozatímního výboru, který představovalo spojení všech izolovaných skupin československých vojsk mimo Vladivostok, bylo symbolicky dosaženo v den výročí upálení Jana Husa, 6. července 1918, kdy se na uralské stanici Minjara setkala penzenská a čeljabinská skupina.¹⁵² Tento den je možné považovat za obrat v dosavadním průběhu bojů, neboť ačkoli Prozatímní výkonný výbor dosáhl svého a měl volnou cestu na Vladivostok a do Francie, strategická situace se za uplynulý měsíc zásadně změnila a Spojenci se rozhodli využít Čechoslováků pro vojenskou intervenci v Rusku a k obnovení východní protiněmecké fronty na Volze.¹⁵³

Počátkem července 1918, kdy vladivostocká skupina krvácela na usurijské frontě, se ruské „bílé“ síly v čele s československým armádním sborem nacházely na vrcholu moci a ovládaly celou magistrálu od předmostí na Volze u Simbirsku a Syzraně až po vzdálený Irkutsk. Gajdova skupina zatím obchvatem obsazovala tunely kolem Bajkalu, aby se vydala vstříc vladivostockým, s nimiž se spojila 31. srpna. Mezitím se však bolševický režim v Evropě stabilizoval a během srpna vrhnul všechny své síly proti nenáviděným Čechoslovákům. Na povolžské a uralské frontě soustředil Trockij pět armád, které protibolševické síly co do počtu dvojnásobně převyšovaly.¹⁵⁴

Symbolickým obratem karty se stala „kazaňská katastrofa“ – Kazaň, strategicky položené město na Volze, které 6. srpna dobyl 1. střelecký pluk, museli legionáři po měsíci zoufalých obranných bojů 10. září opustit. Spíše než vojenský význam měla první velká porážka v dosud vítězném tažení obrovský psychologický dopad; na jedné straně se Čechoslováci potkali s „novou“ Rudou armádou, kterou zatím Trockij v evropském Rusku zbudoval a jež se bojovou zdatností začala blížit Čechoslovákům, na druhé straně pak Kazaň plná bývalých carských důstojníků prahnoucích po osvobození od bolševiků nebyla ochotna legionářům pomoci ani s obranou vlastního města. Českoslovenští vojáci i čelní představitelé začali konečně zjišťovat, že v Rusku kromě nich neexistuje a

¹⁵¹ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 180.

¹⁵² VÁCHA, D.: *Horké léto*, s. 62.

¹⁵³ SAK, R.: *Anabáze*, s. 61.

¹⁵⁴ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 185.

v dohledné době ani nevznikne reálná politická vůle a vojenská moc, která by se mohla bolševikům postavit.¹⁵⁵ O jimi vysněné demokratické Rusko ve skutečnosti nikdo v Rusku opravdu nestál.

Od kazaňské porážky se povolžská fronta začala hroutit a podzim se nesl ve znamení ústupů a především úpadku morálky vyčerpaných československých jednotek, které v přední linii přes veškeré sliby stále nikdo nestřídal. Metoděj Pleský charakterizoval situaci Armádního sboru následovně: „*Plné tři měsíce se bijeme v nerovném boji, bez odpočinku, často i bez spánku, za špatné a nedostatečné stravy. Leč zázraky dělat neumíme, třebaže nás Rusové nazývají „čudotvorci“, i českoslovenští vojáci jsou jen lidé, mají jedno zdraví, jedny nervy a kulky se jim nevyhýbají. Smrt kosí i v jejich řadách.*“¹⁵⁶ Od konce září byl ústup od Volhy všeobecný a vojáci dokonce vypovídali svým velitelům poslušnost a odmítali opustit své *těplušky*. Důrazně se dožadovali odpočinku v zázemí, na který měli zasloužené právo, jejich místo však neměl kdo zaujmout, neboť ruská Lidová armáda byla v troskách již od svého zrodu.¹⁵⁷

V takovém stavu tedy byla protibolševická fronta v říjnu 1918, kdy přijížděla 2. dělostřelecká brigáda posílit severouralskou frontu, kde se okamžitě zapojila do probíhajících bojů. Její štáb dorazil do Jekatěrinburku, sídla vrchního velení tohoto úseku fronty, 17. října. Ještě před ním sem však o den dříve dorazila 3. baterie (a s ní i Jan Šmoldas), která ihned pokračovala na asi 180 km vzdálenou stanici Šamary. 1. četa zde u vesnice Ust'-Kruky vyložila svá děla a podporovala postup 8. Slezského pluku, zatímco 2. četa byla vyslána dál po dráze. Pro silnou nepřátelskou palbu však nemohla na určeném místě rozložit svá ruská děla a byla zatlačena zpět k 1. četě. Společně pak obě čety podporovaly postup na městečko Kordon, které padlo 18. října.¹⁵⁸

Po příjezdu do dobytého Kordonu zaujala 3. baterie postavení u nádražní vodárny a pálila do nepřátelského týlu. Během dalších bojů se s obchvatnou skupinou 8. střeleckého pluku zúčastnila akce u Verchního Loku a po vystřídání československých jednotek pluky sibiřské národní vlády setrvala na místě a ostřelovala vesnice Osincevo a Lebed'alu. 24. října byla i ona odvolána na odpočinek, který až do poloviny listopadu strávila ve stanici Bogdanoviči.¹⁵⁹

¹⁵⁵ VÁCHA, D.: *Horké léto*, s. 86–90.

¹⁵⁶ VÁCHA, D.: *Horké léto*, s. 92.

¹⁵⁷ SAK, R.: *Anabáze*, s. 87.

¹⁵⁸ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 77.

¹⁵⁹ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 78.

Právě zde zřejmě dělostřelce zastihly první zprávy o vzniku samostatného československého státu, které na Sibiř doputovaly až začátkem listopadu. V historii 2. dělostřelecké brigády sice tento moment zaznamenán není, celkově však bylo přijetí této zprávy v ruských legiích vzhledem k složité situaci, v níž se ocitly, a její počáteční neuvěřitelnosti, poněkud chladné. „*Nebylo ani takové nadšení, jako když jsme se dozvěděli, že padl Omsk.*“¹⁶⁰ Legionáři byli zkrátka veškerými událostmi kolem sebe natolik zaujatí, že původní ideál boje za nezávislý stát se již vytrácel z jejich myslí. Teď už nebojovali proti Němcům, ale proti bolševickému režimu; nevraceli se do Francie, aby posílili západní frontu, ale snažili se držet při životě „demokratické“ frakce na Sibíři a zabránit rudým překročit Ural.

Jen malou útěchu zřejmě pro svobodníka Šmoldase představovalo vyznamenání čs. válečným křížem, který mu byl s datováním k 1. listopadu 1918 udělen československou vládou na základě výnosu ministra války ze dne 8. listopadu 1918 dekretem č. 16479.¹⁶¹

16. listopadu byla 3. baterie přidělena ke 4. sibiřské stepní střelecké divizi a odjela do stanice Laja. Poté, co zaujala palebné postavení u vesnice Laja Demidova, ostřelovala bolševiky soustředěné v nedaleké vsi Laja Gosudarstvenaja a svou palbou ve dnech 19. a 20. listopadu je odsud vyhnala. Až do 26. listopadu pak musela odrážet opakované pokusy bolševiků o znovudobytí ztracených pozic, načež se přesunula do Verchní Šaly. Podobných střetů prodělala 3. baterie spolu se 4. divizí ještě spoustu a celé tažení vyvrcholilo těsně před Vánoci, 23. a 24. prosince, dobytím gubernského města Permu. Do obsazeného města 3. baterie vstoupila 26. prosince 1918.¹⁶²

Po krátké přestávce se dělostřelci již 31. prosince opět zapojili do bojů. Vyhnali se sibiřskou národní armádou bolševiky na vzdálenost 80 verst od Permu a ve vesnici Poludennaja obdrželi 8. ledna 1919 rozkaz k odjezdu na přezimování v Irbitu. 10. ledna se baterie vydala na cestu a 11. ledna dorazila do Permu. Následující den zde 3. baterie vykonala slavnostní přehlídku a velitel 4. sibiřské divize generál Smolin ve svém proslovu ocenil její činnost v předešlém tažení a předal jí čestný dar 4. divize – velký stříbrný a uvnitř zlacený pohár s nápisem „*Hrdinským bratřím Čechům 3. lehké baterie*“

¹⁶⁰ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 237.

¹⁶¹ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

¹⁶² HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 78–79.

vděční Sibiřané 4. divize. Ural 1918 r.“ a šest menších pohárků s vyrytými jmény všech pluků divize.¹⁶³

Smolinova pochvala 3. baterie se objevila v denním rozkaze čs. vojsku na Rusi č. 8, § 1, ze dne 29. ledna 1919:

„4. stepní divise uznává vynikající služby, které konala 3. baterie II. dělostřel. brigády díky obětavosti a hrdinství jak důstojníků, tak vojáků v bojích od počátku listopadu 1918 do ledna t. r.; z celé řady bojů zvláště vynikla činnost baterie u Salda-Kutkina a vesnice Kosaturicha (směr Ochanský od 1.–3. ledna), kdy přesným ohněm baterie způsobeny byly nepříteli citelné ztráty, čímž rozhodl se výsledek boje. Tím vším získala si slavná 3. baterie lásku 4. stepní divize.“¹⁶⁴

Nutno dodat, že celé permské tažení se ze strany 3. baterie obešlo beze ztráty na životech.¹⁶⁵

Po těžkých bojích se celý 1. divizion konečně odebral na zasloužený odpočinek v Irbitu, kde setrval až do 30. března 1919. Poté vyrazil do Krasnojarska, kde se reorganizoval a společně se 4. baterií z 2. divizionu vytvořil 2. pluk lehkého dělostřelectva. Dosavadní velitel bývalého 1. divizionu mjr. Jaroslav Fajfr pak odcestoval k 1. divizi, aby se ujal velení taktéž nově vzniklého 1. dělostřeleckého pluku.¹⁶⁶

Tato historie se však již netýkala svobodníka Jana Šmoldase, který byl 20. ledna 1919 odeslán na důstojnickou školu v Kyštymě.¹⁶⁷ Tato škola byla založena v prosinci 1918 (tedy teprve s odchodem jednotek z fronty do zázemí, dříve se velení legií ničím podobným zabývat ani nemohlo) a měla sloužit k výcviku důstojníků pěchoty a dělostřelectva. V červenci škola přesídlila do města Sljudžance.¹⁶⁸ Její zřízení úzce souviselo s reorganizací československého vojska na Rusi probíhající na jaře 1919, během níž z legií odešly poslední zbytky ruských důstojníků a bylo třeba je nahradit vlastními zdroji a dokončit tak „počešťování“ důstojnického sboru započaté už v roce 1917.¹⁶⁹

Do seznamu posluchačů prvního kurzu dělostřeleckých důstojníků byl Šmoldas podle předpisů školy navržen velitelem 3. baterie na základě svého vzdělání, schopností,

¹⁶³ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 79–80.

¹⁶⁴ Rozkaz Československému vojsku na Rusi č. 8/19, In: http://kramerius.army.cz/search/i.jsp?pid=uuid:aa693611-25a0-4c22-a737-80f8103432de&q=rozkaz#monograph-page_uuid:25c391c6-121f-11e8-8b6e-005056b73ae5 [cit. 9. 4. 2019].

¹⁶⁵ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 81.

¹⁶⁶ HRDLIČKA, R.–PELIKÁN, J.: *Dělostřelecký pluk 6*, s. 88.

¹⁶⁷ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

¹⁶⁸ VÚA-VHA, fond Vojenské školy, úvod k inventáři, s. II.

¹⁶⁹ KAVENA, K.: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1*, s. 608.

správné služby a bezúhonného chování.¹⁷⁰ Strávil ve škole celého půl roku a ve dnech 28. července až 4. srpna 1919 skládal závěrečné zkoušky. Po jejich absolvování byl 5. srpna jako jeden ze 60 posluchačů kurzu uznán zcela schopným a ve věku 22 let povýšen do hodnosti podporučíka. „*Těchto výtečných výsledků jak teoretických, tak i praktických bylo docíleno neobyčejnou snahou, energií, plánovitou a svědomitou prací jak přednášejících, tak i posluchačů kurzu,*“ shrnul rozkaz inspektora čs. vojska č. 73/19 z 9. srpna průběh prvního ukončeného dělostřeleckého kurzu československé důstojnické školy, který pomohl zaplnit mezery vzniklé odchodem zkušených ruských důstojníků.¹⁷¹

Zatímco Šmoldas studoval, upevňoval na Sibiři svou moc admirál Kolčák, který byl v listopadu 1918 zvolen do čela Prozatímní Všeruské vlády a vzal na sebe roli diktátora. Demokraticky smýšlejícím legionářům se stal Kolčák trnem v oku a jeho autokratický styl vládnutí dalším důvodem, proč toužili Rusko co nejdříve opustit. Rozkazy je nicméně držely na jejich postech, ač povětšinou v zázemí, a byli nuceni s nenáviděnou Kolčakovou vládou spolupracovat a krýt týl její armády. Během března a dubna 1919 ponejvíce odráželi různé partyzánské bolševické bandy, ohrožující magistrálu, a v květnu přešli k taktice útočných operací směrem na jih a na sever od trati.¹⁷²

Ke svému bývalému útvaru, který byl nyní součástí 2. pluku lehkého dělostřelectva, se již Šmoldas nevrátil. Společně s pěti dalšími absolventy kurzu byl přidělen k 1. děl. pluku, jemuž nicméně velel jeho bývalý nadřízený mjr. J. Fajfr.¹⁷³ 11. srpna 1919 přibyl spolu s ppor. Janem Matoušem jako mladší důstojník k 1. baterii a u této jednotky ve funkci velitele čtyři setrval až do návratu do vlasti o osm měsíců později.¹⁷⁴

2. 6. Vladivostok podruhé a plavba na Sheridanu

V době, kdy Šmoldas přišel ke svému novému útvaru, pobýval již 1. lehký dělostřelecký pluk, vyčerpaný jarními boji kolem magistrály, spolu s 1. a 2. střeleckým plukem a 1. těžkým dělostřeleckým divizionem v Irkutsku. U vojáků po více než roce válčení

¹⁷⁰ *Předpisy pro československou důstojnickou školu.* Příloha k rozkazu čsl. vojsku č. 52/19 § 10, In: https://kramerius.army.cz/search/i.jsp?pid=uuid:aa693611-25a0-4c22-a737-80f8103432de&q=rozkaz#monograph-page_uuid:25c4556b-121f-11e8-8b6e-005056b73ae5 [cit. 9. 4. 2019].

¹⁷¹ Rozkaz Československému vojsku na Rusi č. 58/19, In: https://kramerius.army.cz/search/i.jsp?pid=uuid:aa693611-25a0-4c22-a737-80f8103432de&q=rozkaz#monograph-page_uuid:25c391c6-121f-11e8-8b6e-005056b73ae5 [cit. 9. 4. 2019].

¹⁷² KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 245–246.

¹⁷³ KAVENA, K.: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1*, s. 666.

¹⁷⁴ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, čistopis kvalifikační listiny, část I, popis služební činnosti.

v Rusku konečně vzrůstala naděje, že se dostanou do Vladivostoku a nadobro odsud odplují do svobodné vlasti. Zatím však zůstávali v pohotovosti a v Irkutsku byl zaveden pravidelný kasárenský život; dopoledne obsluhy cvičily u děl, odpoledne byly konány vyjížďky do okolního terénu a prováděn bojový výcvik. Podle zvláštních programů pak cvičili telefonisté, rozvědčící a kulometčíci.¹⁷⁵

Rozruch tu způsobila delegace československé vlády, která v srpnu přijela uklidnit vření v jednotkách po červnové vzpouře 4. pluku, který právě v Irkutsku osvobodil internované delegáty Štefánikem zakázaného sjezdu.¹⁷⁶ Ta mimo jiné slíbila, že část I. divize se do vlasti vrátí ještě v průběhu roku 1919 a v září se tedy měly jednotky z Irkutsku začít přesouvat do Vladivostoku (nakonec začátkem října odjel pouze 1. střelecký pluk). Legionáři prahli po návratu domů nejen z touhy po klidu a setkání s blízkými, ale také v důsledku zpráv o bojích s Maďarskou republikou rad a sporech o Těšínsko. Cítili, že jejich mladá vlast je nebezpečí a oni místo její ochrany kryjí záda ruskému diktátorovi zde na Sibíři.¹⁷⁷

Během léta a podzimu 1919 se ostatně Kolčakova armáda pod náporom rudých rychle rozpadala, vládce sám prchal na východ a rychlý postup bolševiků ohrožoval i československé legie. Proti Kolčakovi začala propukát povstání a Čechoslováci se stávali stále častějším terčem útoků v tisku; čím více upadala admirálova moc, tím spíše se naděje Rusů upínaly k Čechoslovákům jako (opět) jediné bojeschopné protibolševické síle na Sibíři a Rusové se odmítali smířit s jejich odchodem.¹⁷⁸ Ti však byli tentokrát pevně rozhodnutí Rusko opustit, jak ukazuje rázné opatření generála Syrového. Ten 16. listopadu vydal rozkaz, aby československé vojsko převzalo železnici mezi Krasnojarskem a sovětským územím a zastavilo všechny ruské vlaky, dokud Krasnojarskem neprojede poslední československý ešelon na východ.¹⁷⁹

Sibiřská vláda po pádu Omska 16. listopadu 1919 přesídlila do Irkutsku. Situace zde začala být Čechoslovákům natolik nebezpečná, že byla stanovena stálá pohotovost jednoho praporu 2. střeleckého pluku a dvou baterií 1. dělostřeleckého, z nichž jedna zaujímala místo za kasárnami a v případě potřeby měla za úkol střelbu na město, druhá měla podporovat 2. střelecký pluk.¹⁸⁰

¹⁷⁵ KAVENA, K.: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1*, s. 642.

¹⁷⁶ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 246–247.

¹⁷⁷ KAVENA, K.: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1*, s. 649.

¹⁷⁸ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 247–248.

¹⁷⁹ SAK, R.: *Anabáze*, s. 146.

¹⁸⁰ KAVENA, K.: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1*, s. 652.

Dlouho očekávaný rozkaz k evakuaci dorazil 21. listopadu. 1. dělostřeleckému pluku bylo nařízeno odjet pouze se dvěma ozbrojenými bateriemi, kterými zůstaly 1. a 2. baterie. Kvůli opravám vlakových souprav se však vojáci v Irkutsku zdrželi i nadále a teprve 16. a 17. prosince odjely oba ešelony 1. baterie na východ. Následovaly ještě ešelony 3. a 4. baterie, přičemž posledně jmenovaná jednotka vyrazila až 10. ledna 1920.¹⁸¹

„S Irkutskem, „Sibiřskou Paříží“, jak jen Rusové nazývali, rozloučilo se vojsko s lehkým srdcem. Vojsko zde nenašlo předpokládaného klidu. Ani město samé nijak nelákalo. Jediná Bolšaja ulica s kamennými, nejvýše dvoupatrovými domy, měla evropský ráz; zbytek města byl vystavěn převážně ze dřeva, nedlážděné ulice byly plné bláta a místo řádného dláždění chodilo se po vyvýšených prkenných, prohnílych a za noci neschůdných chodnicích. O metení ulic nedalo se mluvit; proto, nebylo-li bláto, zdvihala se v nich za větru mračna prachu.“¹⁸²

1. a 3. baterie opustily Irkutsk za pět minut dvanáct, neboť koncem prosince zde došlo k protikolčakovskému povstání a vládní vojsko se po týdenních bojích 4. ledna vzdalo. Vlády se zmocnili eseri, kteří však ještě v lednu ze strachu z bolševiků předali jim sami vládu. Zatímco na západ od Irkutsku se stále ještě pohybovaly československé jednotky s Kolčakem pod jejich ochranou, v Irkutsku byl obnoven bolševický sovět, před nímž se Čechoslováci nakonec vykoupili vydáním admirála a ruského zlatého pokladu.¹⁸³

Cesta na východ proběhla poměrně hladce, až na spor s atamanem Semjonovem, který se však obešel bez větších ztrát na straně legionářů.¹⁸⁴ Po 3 274 km dlouhé cestě z Irkutsku dorazila 1. baterie do Vladivostoku 26. ledna 1920. Jan Šmoldas se po cestě navíc dočkal i povýšení a 1. ledna 1920 byl jmenován do hodnosti nadporučíka.¹⁸⁵

První cesta dobrovolníků vedla samozřejmě do přístavu, kde obhlíželi lodě, které je měly konečně odvézt domů. Poté, co ruská loď *Nižnij Novgorod* 13. února odplula s jednotkami 2. střeleckého pluku, zůstaly ve hře lodi *Sheridan*, *Madawaska* a *Mont Vernon*. Většina 1. dělostřeleckého pluku se nakonec nalodila na americkou loď *Sheridan*, pouze 4. rota odplula o něco později s lodí *Mont Vernon*.¹⁸⁶

V pořadí 18. transport Čechoslováků vyrazil z vladivostockého přístavu 28. února 1920. Velel mu pplk. M. Žák a skládal se z 2. roty 2. střeleckého pluku, štábu 1. divize,

¹⁸¹ KAVENA, K.: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1*, s. 653–654.

¹⁸² KAVENA, K.: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1*, s. 656.

¹⁸³ SAK, R.: *Anabáze*, s. 147–149.

¹⁸⁴ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 251.

¹⁸⁵ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

¹⁸⁶ KAVENA, K.: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1*, s. 662–666.

několika různých štábních oddílů, divizního lazaretu a 1., 2. a 3. baterie 1. dělostřeleckého pluku, celkem se jednalo o 1.602 vojenských a 347 nevojenských osob. Transport se vydal tzv. západní trasou, to znamená přes Singapur a Suez do italského Terstu.¹⁸⁷

Třístěžňový, jednokomínový parník, jenž transport uskutečnil, nesl název „*United States Army Transport Sheridan*“ a byl určen výhradně k přepravě vojska. Loď byla vystavěna roku 1892 v Belfastu pod jménem *Massachussetts* a původně sloužila k přepravě skotu z Ameriky do Anglie. Roku 1898 ji odkoupila americká vláda a po přestavbě v San Francisku ji znovu spustila na moře, nyní však nesla jméno generála z americké občanské války.

Prostí vojáci strávili celou dvouměsíční cestu ve III. třídě, což v praxi znamenalo lůžko v třípatrové palandě složené z plátna o rozměrech 190 x 70 cm nataženého na železný rám, na výšku měl pak každý výklenek 60 cm. Postel musela pasažérům sloužit i jako příruční skříň, stůl a lavice. „*Ledový, ostřím nože z mořské hladiny vanoucí chlad, brzy vyprázdnil palubu, s níž dávali dobrovolci ruské zemi poslední „s Bohem“.* Ale ani v podpalubí není tepleji; ocelové místnosti nejsou nebo nemohou být vytápěny a tak i zde panuje nesmírný chlad... Pro všechny pasažéry III. třídy je první na lodi ztrávená noc bděním, protože nelze usnouti zimou.“¹⁸⁸ Toho všeho byl nicméně npor. Jan Šmoldas coby důstojník ušetřen, neboť pro něj byla k dispozici kajuta v I. nebo II. třídě. „*Důstojník je pro všechny typ nenáviděnější. Má pohodlí, měkké lůžko, čisté prádlo ložní, americkou posluhu a prvotřídní kuchyň.*“¹⁸⁹

První zastávkou transportu bylo Nagasaki, kam loď dorazila již 1. března. O dva dny později vyráží na další cestu a směřuje k Filipínám. Počasí se rychle otepluje a 6. března už teploměr ukazuje 25 °C. 9. března kotví *Sheridan* v Marivelles na Filipínách a pasažéri po odlivu opustili jeho palubu, neboť po cestě z Nagasaki se na lodi vyskytli infekční nemoci a loď bylo třeba desinfikovat. Následující den *Sheridan* opět vyplouvá na moře a 15. března dosahuje Singapuru, kde bylo atrakcí pro vojáky muzeum a známé městské sady. Ani zde transport dlouho nemešká a 18. března se pokračuje dál, načež 24. března doráží do Colmba na Cejlonu. 3. dubna dojíždí loď do Adenu a 9. dubna projíždí suezským průplavem. 11. dubna se dostává do přístavu Port Said, odkud 13. dubna vyráží na poslední úsek cesty. 18. dubna 1920 ve 21 hodin spustil *Sheridan* kotvy

¹⁸⁷ SEDLÁŘ, T.: *Českoslovenští legionáři*, s. 46.

¹⁸⁸ KAVENA, K.: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1*, s. 669–670.

¹⁸⁹ SEDLÁŘ, T.: *Českoslovenští legionáři*, s. 39.

v terstském přístavu a do zvuků kotevního řetězu zní sborově „Kde domov můj“. Cesta dlouhá 17 972 km a trvající 51 dní je u konce.¹⁹⁰

Příslušníci 1. lehkého dělostřeleckého pluku nasedají 19. dubna večer do vlaku a druhý den ráno ve 4:30 vyráží válkou zničeným krajem domů. V podvečer 21. dubna 1920 vlak zastavuje na stanici Horní Dvořiště – Hercšlák Český; npor. Jan Šmoldas se po dlouhých pěti letech poprvé znovu ocitá na půdě své, nyní již osvobozené, domoviny. O dva dny později přijíždí 1. lehký dělostřelecký pluk na Wilsonovo nádraží do Prahy a po oficiálním přivítání vojenskými i civilními hodnostáři nastoupil pluk za vítání jásajícího obyvatelstva pochod do kasáren „Roháče z Dubé“.¹⁹¹

¹⁹⁰ KAVENA, K.: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1*, s. 670–680.

¹⁹¹ KAVENA, K.: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1*, s. 680–682.

3. Důstojník československé armády (1920–1939)

3. 1. Z legií k československé branné moci

Legionáři navrátilivší se z Ruska museli záhy čelit rozhodnutí, jakým směrem se bude nadále ubírat jejich životní dráha. Zatímco příslušníci italských a francouzských legií se vraceli organicky po skončení války a návrat do civilního života byl u nich ještě zbrzděn válkou s Maďarskem v roce 1919, ruští dobrovolníci přijížděli do vlasti povětšinou roku 1920, kdy již byla Československá branná moc do značné míry konsolidovaná a země již mimo bezprostřední nebezpečí. Mužstvo bylo postupně demobilizováno a na důstojnickém a poddůstojnickém sboru zůstalo rozhodnutí, zda setrvat či odejít z armády.

Největší oporu poskytl vděčný stát svým revolučním vojákům ve formě zákona č. 462/1919 Sb. o propůjčování míst legionářům. Ten jednak právně vymezoval sám pojem legionáře, jednak stanovil, že doba strávená v legiích se do služební doby započítává trojnásobně, tj. za rok strávený v legiích počítaly se jim „papírově“ tři roky služby.¹⁹² To de facto znamenalo urychlení služebního postupu oproti bývalým příslušníkům c. k. armády, kteří se po vyhlášení československé samostatnosti rozhodli připojit k nově vzniklé československé armádě. Co však bylo pro mnohé, zejména prosté mužstvo, nejdůležitější, mělo být legionářům rezervováno 50 % míst ve státní správě.¹⁹³ V praxi se sice uplatňování zákona setkalo s kritikou v důsledku „systematického nedodržování“, nicméně i přesto bylo v prvních dvou letech republiky umístěno téměř 20 000 legionářů

¹⁹² Definice legionáře podle § 2 zákona č. 462/1919 Sb. zní následovně: „Legionářem jest každý dobrovolník čsl. legionářské (revoluční-zahraniční) armády, který byl do ní zařazen na základě přihlášky učiněné příslušnému orgánu nebo zástupci čsl. Národní Rady v Paříži nebo některé z jejích odboček nejdéle do 28. října 1918, a to úplně dobrovolně, bez jakéhokoli nátlaku, nebo nařízení čsl. Národní Rady nebo jiného čsl. revolučního orgánu veřejnou mocí nadaného, a v den převratu, t. j. 28. října 1918, skutečně v ní službu podle svého služebního přidělení konal - nebo který hodnověrně prokáže, že z důvodů, na jeho moci a vůli nezávislých, nemohl v uvedený den v místě příslušného zařazujícího a přidělujícího čsl. vojenského orgánu k zařazení býti přítomen - nebo který byl z ní řádně propuštěn.“

Československou legionářskou (revoluční-zahraniční) armádou rozumějí se autonomní, z Čechoslováků složené vojenské formace ve svazku příslušných spojeneckých armád, které podléhaly nejvyšší politické autoritě čsl. Národní Rady v Paříži pod předsednictvím Masarykovým.

Vedle toho za legionáře jest pokládati rovněž Čechoslováky rakouského, uherského neb německého státního občanství, kteří během války dobrovolně vstoupili do některé ze spojeneckých a spřátelených pravidelných (regulárních) armád, jsooucích v pravidelné válce proti středoevropské koalici (Německo, Rakousko-Uhersko, Bulharsko, Turecko) a v ní v době převratu, t. j. 28. října 1918, skutečně konali službu, nebo z ní byli řádně propuštěni, prokáží-li hodnověrně, že z důvodů na jejich vůli nezávislých nebylo jim možno vstoupiti nebo přestoupiti do čsl. revoluční- zahraniční legionářské armády.

Armády spojenecké a spřátelené jsou: americká, anglická, francouzská, italská, ruská až do 28. února 1918 a srbská.“

¹⁹³ Zákon ze dne 24. července č. 462/1919 Sb. o propůjčování míst legionářům.

ve státních úřadech, tisíce dalších se přednostně podílely na pozemkové reformě, další pak získali živnostenskou koncesi nebo se vrátili ke své předválečné dělnické profesi.¹⁹⁴

Třidvacetiletý nadporučík Jan Šmoldas dosud ve svém dospělém životě nezažil nic než válku a armádu, neboť byl mobilizován krátce po složení maturity na olomoucké reálce, žádný návrat k bývalému povolání či vyučenému řemeslu tak pro něj nepřipadal v úvahu. Rozhodl se proto spojit svůj osud i nadále s československým vojskem a setrval jako velitel čety u 1. lehkého dělostřeleckého pluku, který byl sloučen s 1. čs. polním dělostřeleckým plukem z domácího vojska a 11. května 1920 vydal svůj první rozkaz jako „lehký dělostřelecký pluk č. 1“.¹⁹⁵ Od 29. května do 23. září 1920 pak sloužil jako subalterní důstojník instrukční baterie v Milovicích, odkud se opět vrátil jako první důstojník 1. baterie leh. děl. pluku č. 1.¹⁹⁶

Jakkoliv byly vojenské zkušenosti ruských legionářů nedocenitelné, jejich další služební postup v prvorepublikové armádě vyžadoval prohloubení teoretických znalostí a zejména schopností velet větším tělesům.¹⁹⁷ Po roce stráveném v Praze a Milovicích byl proto Šmoldas (jistě ke své nemalé radosti) odeslán do armádní střelecké školy pro dělostřelectvo v Olomouci, kde nastoupil jako frekventant 1. května 1921. Po absolvování tříměsíčního kurzu se nicméně 31. července téhož roku navrátil k lehkému děl. pluku č. 1 do Prahy.¹⁹⁸ Chvíli po zahájení kurzu, 13. května 1921, také obdržel vyznamenání M. R. Štefánika „Sokol“.¹⁹⁹

Povýšení na sebe nenechalo dlouho čekat; 1. listopadu 1921 byl Jan Šmoldas jmenován kapitánem a stal se zástupcem velitele 6. baterie.²⁰⁰ V této funkci také prodělal částečnou mobilizaci vyhlášenou společně s Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců 24. října 1921 v reakci na pokus Karla I. restaurovat habsburskou vládu v Maďarsku. Poté,

¹⁹⁴ KLÍPA, B.–PICHLÍK, K.–ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*, s. 253.

¹⁹⁵ KAVENA, K.: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1*, s. 722–723.

¹⁹⁶ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, čistopis kvalifikační listiny, část I, popis služební činnosti.

¹⁹⁷ Z toho důvodu také zejména v první polovině dvacátých let v důstojnickém sboru převažovali bývalí c. k. důstojníci, kteří (někdy domnělé) nedostatky v národním uvědomění vynahrazovali adekvátním vzděláním. Rozdíl byl markantní zejména ve vyšších důstojnických funkcích, kde měli „rakušáci“ zpočátku značnou převahu. Karta se začala obracet až s „odchováním“ legionářských důstojníků v průběhu 20. let, viz MASKALÍK, A.: *Elita armády*, s. 18–22.

¹⁹⁸ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, čistopis kvalifikační listiny, část I, popis služební činnosti.

¹⁹⁹ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

²⁰⁰ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, čistopis kvalifikační listiny, část I, popis služební činnosti.

co se maďarská vláda podrobila zákroku konference velvyslanců dohodových států, byla 10. listopadu zahájena demobilizace.²⁰¹

V Praze již Šmoldas dlouho nepobyl. K 1. lednu 1922 byl přidělen již jako učitel do školy pro výchovu záložních důstojníků dělostřelectva v Litoměřicích. Ani zde se ovšem dlouho neohřál, neboť již 1. května je přeložen k hrubému dělostřeleckému pluku č. 107 dislokovanému v Olomouci. V Litoměřicích nicméně setrvává až do 15. července.²⁰² Mezitím se však rozhodne k jinému razantnímu kroku a podobně jako přibližně milion dalších Čechoslováků rozejde se s bývalým režimem i po stránce duchovní – k 7. červenci 1922 vystupuje z římskokatolické církve a nadále zůstává bez vyznání.²⁰³

3. 2. Hrubý dělostřelecký pluk č. 107 a dělostřelecké učiliště v Olomouci

Do Olomouce se kapitán Šmoldas vrátil 16. července 1922 a setrval zde až do začátku druhé světové války. Hned po nástupu k hrub. děl. pl. č. 107 zastával funkci velitele náhradní baterie.²⁰⁴

Hrubý dělostřelecký pluk č. 107, od 1. ledna 1923 přejmenovaný na dělostřelecký pluk č. 107, vznikl 15. července 1920 ze 107. oddílu hrubého dělostřelectva domácího vojska. Jeho velitelství se nacházelo v Olomouci a podléhalo 7. polní dělostřelecké brigádě. Celý pluk i s velitelstvím byl umístěn v kasárnách Prokopa Holého (dnes na ulici Holická v Olomouci-Hodolanech). Velitelem pluku byl do prosince 1923 plk. děl. Karel Jansa.²⁰⁵

Hned od svého příchodu se kpt. Šmoldas projevoval jako zdatný a schopný důstojník a v hodnocení za rok 1922 nezískal v žádné oblasti méně než čtyři z pěti bodů, přičemž v rubrikách *Píle a vytrvalost*, *Chování ve službě* a *Chování mimo službu a společenské vystupování* obdržel plný počet. Celkem si vysloužil 127 bodů. Plk. K. Jansa jej popsal následovně: „*Veselé řádné povahy, velmi dobrý důstojník a pilný pracovník. K povýšení velmi způsobilý.*“ Od 3. dubna 1923 již působil jako plukovní pobočník a v hodnocení

²⁰¹ STRAKA, Karel – KYKAL, Tomáš: *Historie československé armády. 2. díl. Československá armáda v letech budování a stabilizace 1918–1932*. Praha 2013, s. 94–96.

²⁰² VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, čistopis kvalifikační listiny, část I, popis služební činnosti.

²⁰³ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas; <https://www.getsemany.cz/node/2845#sdfootn> [ote13sym](#) [cit. 21. 4. 2019].

²⁰⁴ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, čistopis kvalifikační listiny, část I, popis služební činnosti.

²⁰⁵ FIDLER, J. – SLUKA, V.: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*, s. 127, 283.

za tento rok si ještě polepšil, takže získal 146 ze 150 možných bodů a byl považován za způsobilého k povýšení i mimo pořadí.²⁰⁶

V roce 1923 však došlo ještě k další významné změně ve Šmoldasově životě; 4. července vstoupil do manželství s dvacetiletou Olgou Novotnou, nar. 31. května 1903, dcerou hejčínského učitele Františka Novotného a jeho manželky Olgy, roz. Hruškové. Za svědky šli šťastnému páru Janův otec Josef Šmoldas a Olžin dědeček z matčiny strany Rudolf Hruška. Z matriky oddaných se mimo jiné dovídáme, že v té době bydlel Jan Šmoldas se svou rodinou v Hodolanech na Purkyňově ulici č. 25.²⁰⁷ Podle vlastního životopisu se však po svatbě odstěhovali spolu s Olgou k jejím rodičům. „*V tu dobu jsme byli úplně bez majetku. Společným žitím a bydlením s rodiči manželky, bylo nám umožněno usilovně šetřiti a doplniti potřebné zařízení, splatiti podíly sourozencům tchýně Olgy Novotné na domě, který na nás převedl děd Rudolf Hruška. Dnes vlastnime se ženou tento dům (Olomouc, Mozartova 19, pozn. ed.) o třech bytech se značným hypot. zatížením, k němuž došlo jednak výkupem podílů, jednak potřebou vybavití první svou dceru Olgu, kterou jsem provdával v r. 1946.*“²⁰⁸

Po roce manželského soužití přišel první přírůstek do rodiny; 16. července 1924 se Šmoldasovým narodila dcera Olga.²⁰⁹ Na druhé dítě čekal Jan Šmoldas až do konce roku 1929. 30. prosince Olga porodila syna, který měl nést otcovo jméno. Bohužel se však dítě nenarodilo zcela zdravé a hned následující den zemřelo, přičemž v matrice zemřelých je jako příčina úmrtí uvedeno „*zrůdnost s hlavou nedokonale vyvinutou*“ (je možné, že se jednalo o rozštěp rtu, čelisti nebo patra, které patří k nejčastějším vrozeným anomáliím hlavy).²¹⁰ Jejich další a poslední potomek, dcera Jana, se narodila o dva roky později, 8. prosince 1931.²¹¹

Ani po změně velitele 107. děl. pluku se Šmoldasovo hodnocení coby důstojníka nijak nezměnilo. I nový velitel pplk. děl. Bedřich Scholz vykreslil Šmoldase podobně jako K. Jansa: „*Veselá, rádná, otevřená povaha; pilný, svědomitý. Ku povýšení velmi způsobilý.*“ Podobné hodnocení jeho povahy se objevuje i v dalších letech, neustále je přítom

²⁰⁶ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, čistopis kvalifikační listiny, část II.

²⁰⁷ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 10122, fol. 112. In: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=be98d228-f13c-102f-8255-0050568c0263&scan=117> [cit. 20. 4. 2019].

²⁰⁸ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, životopis.

²⁰⁹ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

²¹⁰ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 12398, s. 190. In: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=29e3f91ac933f2f4:-2641c770:149084a24a7:-7d3b&scan=99> [cit. 21. 4. 2019]; JAKUBÍKOVÁ, Jana: *Vrozené anomálie hlavy a krku*. Praha 2012, s. 36.

²¹¹ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

navrhován na povýšení mimo pořadí. Od 10. září 1924 pověřil pplk. děl. B. Scholz kpt. Šmoldase velením 1. baterie.²¹²

Vzhledem k tomu, že motorizace československého dělostřelectva byla započata až roku 1933, využívalo se u této zbraně dosud hojně koňské síly.²¹³ Z toho důvodu, a také proto, že jízda na koni stále představovala prestižní součást důstojnické výchovy, účastnil se Jan Šmoldas od 1. října 1924 do 31. března 1925 dělostřelecké ekvitace (tj. školy jezdeckví). Kurz absolvoval s velmi dobrým prospěchem a v jeho hodnocení za rok 1925 se dokonce objevila poznámka „*velmi dobrý jezdec*“.²¹⁴ Mimo jízdu na koni mu k srdci přirostly také myslivost a rybaření a byl členem jak Hanáckého rybářského spolku Olomouc, tak Myslivecké jednoty Olomouc. Mimo to byl organizován i u Sokola.²¹⁵

Roku 1927 se nakrátko ocitl zpět u své první legionářské jednotky, se kterou sloužil; byl totiž určen na zkušenou k pěšímu pluku 6. „Hanáckému“, a to od 16. června do 9. září 1927.²¹⁶ Dost možná se tu setkal se starými známými a nostalgicky zavzpomínal na pobyt na Ukrajině, neboť právě během jeho pobytu u pluku, 7. srpna 1927, uběhlo deset let od jeho prezentování u 6. střeleckého pluku v Borispoli. Po návratu ke 107. děl. pluku se pak dočkal dalšího povýšení, když byl 24. září 1927 jmenován štábním kapitánem, nicméně se zpětnou platností od 2. prosince 1926.²¹⁷ Zásadní změnu však Šmoldasovi přinesl rok následující, neboť od 31. srpna 1928 byl jako nadpočetný důstojník 107. děl. pluku přemístěn k dělostřeleckému učilišti v Olomouci, kde měl působit jako instruktor aplikační školy.²¹⁸

Dělostřelecké učiliště mělo dva předchůdce; jedním byla instrukční škola v Milovicích, která jako první dělostřelecká škola v Československu zahájila 19. září 1919 svou činnost. Druhým bylo velitelství dělostřeleckých škol, které bylo v červenci 1920 zřízeno v Olomouci.²¹⁹ 30. září 1921 se pak obě složky sloučily v dělostřelecké

²¹² VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, vložka k čistopisu kvalifikační listiny, rok 1924, část I.

²¹³ JANOUŠEK, J.: *Československé dělostřelectvo 1918–1939*, s. 16.

²¹⁴ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, vložka k čistopisu kvalifikační listiny, rok 1926, část II.

²¹⁵ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, zápis o jednání komise pro přezkoušení spolehlivosti gážistů dne 31. května 1945.

²¹⁶ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, vložka k čistopisu kvalifikační listiny, rok 1927, část I.

²¹⁷ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

²¹⁸ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, vložka k čistopisu kvalifikační listiny, rok 1928, část I; Původně sem byl zřejmě přemístěn pouze na přechodnou dobu od 15. září 1927 do 1. října 1928, neboť tato data se uvádí v kvalifikační listině pro rok 1927, zatímco kmenový list i osobní spis uvádí působení na učilišti až od 15. září 1928.

²¹⁹ JANOUŠEK, J.: *Československé dělostřelectvo 1918–1939*, s. 13.

učiliště v Olomouci.²²⁰ Od 1. března 1922 nesla škola název Učiliště pro dělostřelectvo a k 1. říjnu 1928 byl název změněn zpět na Dělostřelecké učiliště. Po celou dobu existence sídlilo učiliště v kasárnách Jana Žižky z Trocnova (dodnes fungující kasárenský areál ležící přímo naproti olomouckému hradu). Do roku 1926 veleli učilišti francouzští důstojníci, nicméně od 1. září 1926 přímý francouzský vliv pominul a v době Šmoldasova nástupu na školu tak jako její velitel působil brig. gen. Vladimír Přikryl, Šmoldasův bývalý nadřízený z ruských legií (od dubna 1919 velel dělostřelectvu 1. divize, pod které spadal 1. lehký děl. pluk). V období září 1931 – prosinec 1932 pak tento post zastával brig. gen. Bohuslav Všeticka, se kterým Šmoldas pro změnu sloužil v Rusku u 2. dělostřelecké brigády, kde zastával post velitele baterie.²²¹ O Všetickově osobě ostatně ještě uslyšíme.

Dělostřelecké učiliště sestávalo z velitelství, instrukční baterie, ekvitační baterie, školy pro důstojníky jednotlivých typů dělostřelectva (lehkého, hrubého, těžkého, horského a jezdeckého) a školy pro rotmistry. Jeho úkolem bylo pořádání kurzů pro velitele baterií, ekvitačních kurzů a další vzdělávání vojáků z povolání.²²² Škpt. Šmoldas tu co by řádný učitel aplikační školy za školní rok 1928/1929 odučil celkem 761 hodin, přičemž vyučoval nauce o střelbě, cvičnému řádu, dělostřeleckému materiálu a polní službě. V jeho hodnocení pro rok 1929 se objevuje poznámka „*velmi dobrý učitel*“.²²³

Instruktozem aplikační školy nicméně Šmoldas zůstal pouze jeden rok; k 1. říjnu 1929 byl služebně povýšen a jmenován I. pobočником velitele děl. učiliště, kterým byl v době od února 1929 do září 1931 plk. děl. Alois Machačík.²²⁴ Podle jeho popisu z roku 1930 byl Šmoldas „*rázný, vyrovnaný; klidný a rozvážný; upřímný a oddaný; taktní; družný*“.²²⁵ 12. listopadu 1930 se dočkal dalšího povýšení – s platností od 7. listopadu byl jmenován majorem dělostřelectva.²²⁶ Na podzim 1931, od 14. září do 12. prosince, absolvoval automobilový kurz pro důstojníky automobilního dělostřelectva,

²²⁰ VÚA-VHA, fond Vojenské školy, úvod k inventáři, s. V.

²²¹ FIDLER, J. – SLUKA, V.: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*, s. 110, 545–546, 654, 715.

²²² JANOUŠEK, J.: *Československé dělostřelectvo 1918–1939*, s. 13.

²²³ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, vložka k čístopisu kvalifikační listiny, rok 1929, část II.

²²⁴ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

²²⁵ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, vložka k čístopisu kvalifikační listiny, rok 1930, část II.

²²⁶ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

konaný v dělostřelecké automobilní škole ve Čtyřech Dvorech, opět s výtečným prospěchem.²²⁷

Ve funkci I. pobočníka velitele dělostřeleckého učiliště, kde sloužil po celou dobu, kdy tento post zastával B. Všeticka, setrval až do 15. září 1933. K tomuto datu byl přemístěn zpět k dělostřeleckému pluku č. 107 a ustanoven zatímním zástupcem velitele I. oddílu, od 15. února 1934 pak zástupcem velitele II. oddílu 107. pluku.²²⁸

Na tomto místě se zastavíme u organizační struktury děl. pluku č. 107. V říjnu 1927 došlo k reorganizaci československého dělostřelectva a mezi pluk a baterii byl včleněn nový organizační stupeň – oddíl. Každému oddílu přitom podléhaly tři baterie, které byly vyzbrojeny třemi děly. Děl. pluk č. 107 se tak nyní skládal z velitelství pluku s hospodářskou správou, technickou správou, spojovací četou a pomocnou četou, dále pak z I. oddílu (1. až 3. baterie), II. oddílu (4. až 6. baterie) a náhradní baterie (od září 1933 náhradního oddílu). V říjnu 1937 byl pluk navíc rozšířen o III. oddíl (7. až 9. baterie).²²⁹

Výzbroj hrubých dělostřeleckých pluků byla od reorganizace v roce 1927 poměrně unifikovaná. I. oddíly 101. až 109. pluku sestávaly ze tří baterií s 15cm hrubými houfnicemi vz. 14/16, pouze 110. až 112. pluk měly v I. oddílech novější hrubé houfnice vz. 25, nicméně stejné ráže. II. oddíly všech dvanácti pluků pak byly vyzbrojeny 15cm hrubými houfnicemi vz. 25 a III. oddíly, které však vznikly pouze u 105., 107. a 109. pluku, tvořily tři baterie 10,5cm hrubých kanonů vz. 35.²³⁰ Těch bylo do roku 1938 vyrobeno jen 109 kusů a patřily k nejmodernějším zbraním v československém arzenálu.²³¹

16. června 1934 byl mjr. děl. Šmoldas jako frekventant kurzu pro velitele oddílu povolán do Prahy, kde strávil čtyři měsíce a kurz absolvoval s velmi dobrým prospěchem. Po návratu do Olomouce byl 9. března 1935 ustanoven zatímním velitelem I. oddílu 107. děl pluku.²³² V této funkci pak setrval až do roku 6. ledna 1938.²³³

²²⁷ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, vložka k čistopisu kvalifikační listiny, rok 1931, část I; V dělostřelecké autoškole absolvoval jízdu motocyklem, osobním automobilem, nákladním automobilem i kolovým traktorem. Celkem získal 209 z 230 možných bodů a umístil se jako třetí z 18 posluchačů kurzu.

²²⁸ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

²²⁹ FIDLER, J. – SLUKA, V.: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*, s. 127.

²³⁰ JANOUŠEK, J.: *Československé dělostřelectvo 1918–1939*, s. 172–173.

²³¹ JANOUŠEK, J.: *Československé dělostřelectvo 1918–1939*, s. 38–40.

²³² VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, vložka k čistopisu kvalifikační listiny, rok 1935, část I.

²³³ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, převod podle čl. 298 SDV/1949.

Asi nejzevrubnějšího popisu Jana Šmoldase jako důstojníka se dočkáme v kvalifikačních listinách za rok 1937 a 1938 s téměř totožným hodnocením. Podle svých nadřízených byl co do charakteru „*velmi spolehlivý, svědomitý, iniciativní. Odpovědnosti se nebojí. Důkladný. Ukázněný, ochotný. Velmi dobrý kamarád. Vůči podřízeným přísný, avšak starostlivý. Společensky velmi slušného vystupování. Klidné, pružné a energické povahy, upřímný, dovede hájiti své neodvislé názory. Šlechtný.*“ Velmi dobře byly hodnoceny i veškeré jeho intelektuální vlastnosti, vyzdvihována byla dobrá paměť, bystřý postřeh a dobré logické uvažování. Byl také pilným čtenářem vojenské i všeobecné literatury. I jeho fyzická kondice byla na výši a je popisován jako náruživý lovec. Co se pak týče jeho velitelských schopností, byl vnímán jako „*velmi dobrý vychovatel a cvičitel svých podřízených. Má velmi dobrý vliv osobní na podřízené a stará se o ně. Velmi dobrý jezdec. Výborný pobočník.*“ Jako jediné negativum se u něj údajně objevoval sklon k zpoždění.²³⁴

Posledního povýšení v předmnichovském období se Šmoldas dočkal 1. července 1936, kdy byl jmenován podplukovníkem dělostřelectva. Následující rok si pak ještě stihl zvýšit kvalifikaci; 20. září 1937 byl povolán do kurzu pro velitele vojskovým těles v Milovicích. Po návratu do Olomouce byl 6. ledna 1938 ustanoven velitelem nedávno vzniklého III. oddílu.²³⁵ V této funkci také pplk. Šmoldase v září zastihla mnichovská krize.²³⁶

Ještě před vypuknutím událostí vedoucích k mnichovskému diktátu došlo u dělostřelectva, respektive v systému divizí, k další reorganizaci. Pěší divize, seskupované od 1. října 1935 do armádních sborů, se dosud skládaly ze dvou pěších brigád a jedné dělostřelecké brigády, zahrnující lehký děl. pluk, hrubý děl. pluk a horský děl. oddíl. K 1. lednu 1938 se přestal používat taktický mezistupeň brigády a pěší divizi měly nadále tvořit tři pěší a jeden lehký dělostřelecký pluk. Hrubé dělostřelectvo bylo divizím odňato a podřízeno přímo jednotlivým sborům.²³⁷ Dělostřelecký pluk č. 107 byl tak podřízen velitelství IV. sboru, podléhajícímu 2. armádě. Jeho velitelem byl div. gen. Josef Janáček a náčelníkem štábu plk. gšt. Jaroslav Lisý.²³⁸

23. září 1938 byla v reakci na německou agresi v pohraničí a britsko-francouzské „doporučení“ vyhlášena mobilizace československé branné moci. Hned následující den,

²³⁴ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, kvalifikační listina, rok 1938, část II.

²³⁵ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, kvalifikační listina, rok 1937, část II.

²³⁶ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, povolání do činné služby ze 16. prosince 1946.

²³⁷ JANOUŠEK, J.: *Československé dělostřelectvo 1918–1939*, s. 22–23.

²³⁸ HAMÁK, B. – VONDRŮVSKÝ, I.: *Mobilizovaná československá armáda 1938*, s. 109.

24. září, byl pplk. děl. Jan Šmoldas ustanoven velitelem 125. děl. pluku, jímž zůstal po celou dobu mobilizace, až do 21. října. Děl. pluk č. 125 spadal pod III. sbor 4. armády, který měl operovat na jižním pomezí Čech a Moravy.²³⁹ 22. října 1938 se Šmoldas vrátil ke svému 107. pluku, jehož velitelem byl jmenován. Od 17. prosince téhož roku si sice pohoršil a byl pověřen vedením funkce zástupce velitele pluku, nicméně jen stěží tyto druhorepublikové přesuny výrazněji prožíval. Československá armáda byla po odevzdání opevnění vydána Německu na milost, jak se ukázalo 15. března 1939, kdy bez vážnějších komplikací započala okupace okleštěného československého státu. Pro Jana Šmoldase, postaveného ještě ten den mimo službu, tím začal docela nový život.²⁴⁰

²³⁹ HAMÁK, B. – VONDROVSKÝ, I.: *Mobilizovaná československá armáda 1938*, s. 136.

²⁴⁰ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, karta č. 173550.

4. Odbojář a vězeň (1939–1945)

4.1 Obrana národa a první zatčení

Ve vládním vojsku, iluzorní armádě Protektorátu Čechy a Morava, pplk. Šmoldas pochopitelně odmítal sloužit. Nic podobného se nemohlo slučovat se svědomím kteréhokoliv z československých vojáků, tím spíše veteránů ruských legií, kteří nikdy nepodlehli svodům bolševiků, aby se přidali ke vznikající Rudé armádě, přestože jim nabízela daleko lepší existenční možnosti i vyhlídky. Místo toho Šmoldas požádal o penzionování a vyjevil přání odejít do civilu.²⁴¹ Vyhověno mu bylo 1. října 1939, kdy byl až do rozhodnutí odeslán na dovolenou a 1. ledna 1940 byl přeložen do výsluhy.²⁴² Obdržel od státu výslužné ve výši 29.832 K ročně a k tomu navíc 3.000 K výchovného na dvě děti, dcery Olgu a Janu. Plat na odchodnou mu měl být vyplácen po dobu jednoho roku.²⁴³

Ač se může zdát, že se Šmoldas pokoušel skrýt do ústraní, opak je pravdou; již v dubnu 1939 se zapojil do odbojové činnosti a stal se součástí tajné vojenské organizace Obrana národa.²⁴⁴

Tato odbojová skupina vznikla záhy po nacistické okupaci v březnu 1939. Tvořili ji především bývalí důstojníci předválečné československé armády, hlavními protagonisty byli generálové Ingr, Bílý a Vojcechovský. Odbojáři počítali s relativně rychlým pádem Německa a stanovili si za cíl vybudování tajné armády, která v pravou chvíli pozvedne zbraň proti okupantům. Snažili se tak vybudovat rozsáhlou velitelsko-štábní strukturu, která měla následně zajistit dostatek mužstva z řad bývalých příslušníků armády, členů Sokola, Orla, SOS a podobně. Organizace do značné míry kopírovala strukturu a dislokaci československé branné moci, což také významně přispělo k jejímu rychlému odhalení a likvidaci.²⁴⁵

Velitelem zemského vojenského velitelství Morava se po konzultacích s div. gen. Sergejem Ingrem stal v dubnu 1939 brig. gen. Bohuslav Všeticka, se kterým jsme se již setkali v dělostřeleckém učilišti, jemuž v letech 1931–1932 velel. Jeho pobočníkem

²⁴¹ ŠKVOROVÁ, Olga: *Životopis brigádního generála Jana Šmoldase*, nepublikováno, soukromý archiv J. Pohlídalové.

²⁴² VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, povolání do činné služby ze 16. prosince 1946.

²⁴³ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

²⁴⁴ VÚA-VHA, sb. Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., Jan Šmoldas, potvrzení okresního výboru „Obrany národa“, 26. dubna 1947.

²⁴⁵ <https://www.valka.cz/Obrana-naroda-t38433>, [cit. 25. 4. 2019].

nebyl po celou dobu nikdo jiný než Jan Šmoldas, na kterého nyní při organizaci odboje na Moravě pamatoval. Do čela krajského vojenského velitelství jmenoval pplk. Svato-
pluka Weinsteina a zcela jistě mu doporučil svého bývalého podřízeného, kterého
Weinstein oslovil a nabídl mu místo svého zástupce, jež Šmoldas neodmítl.²⁴⁶ Šmolda-
sovým úkolem byl právě nábor spolehlivých českých lidí pro odbojovou akci.²⁴⁷

Jak bylo předesláno výše, tato první garnitura Obrany národa neměla dlouhého trvá-
ní, neboť spíše než na konspiraci se členové soustředili na vojenskou organizovanost.
Gestapo se tak dokázalo do jeho skupin infiltrovat a ve dvou vlnách, na podzim 1939 a
v únoru 1940, pozatýkat většinu jejich členů.²⁴⁸ Pplk. S. Weinstein byl zadržen již
v první zatýkací vlně, 20. listopadu 1939.²⁴⁹ B. Všeticka se zatčení zpočátku na poslední
chvíli vyhnul, neboť na podzim 1939 uprchl do Prahy, koncem února 1940 se však vrá-
til do Brna, kde jej Gestapo 29. února zatklo. Následně byl spolu s dalšími důstojníky
odvezen do Vratislavi a poté do berlínské věznice Alt Moabit. Během procesu s morav-
ským Zemským velitelstvím Obrany národa ve dnech 26.–27. 1941 byl odsouzen k smr-
ti stětím. Následující den byl převezen do další berlínské věznice Plötzensee, kde 19.
srpna 1942 skočil jeho život na popravčím špalku. V říjnu 1946 byl in memoriam pový-
šen do hodnosti divizního generála.²⁵⁰

Šmoldas zatýkání unikal o něco déle, nicméně po dodatečných výsleších byla jeho
spoluúčast vyzrazena a nakonec byl 22. srpna 1940 zatčen pro velezradu a vzat do vaz-
by ve věznici olomoucké pobočky Gestapa (dnešní vazební věznice Olomouc), kde byl
držen do 15. listopadu 1940. Poté byl převezen do věznice v Reichenbachu (dnešní
Dzierżoniów v Dolním Slezsku), kde však strávil pouhých 12 dní, od 16. do 28. listopa-
du. Nato byl opět transportován dál do Wohlau (dnešní Wołow), kde zůstal až do 2.
května 1941.²⁵¹

Jelikož zde pobýval o něco déle, mohla se za ním již manželka Olga vypravit na ná-
vštěvu. Je ovšem nutné si uvědomit, že Olomouc od Wohlau dělilo při jízdě vlakem
přes Bohumín asi 350 km. 23. ledna 1941 obdržela povolení k patnáctiminutové ná-
vštěvě v káznici Wohlau. Navštívit mohla manžela každé úterý od 10-12 nebo 14-17
hodin. Měla však přísný zákaz sem mu cokoli nosit na přilepšenou, především pak šaty,

²⁴⁶ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, přihláška pro důstojníky a rotmistry z povolání.

²⁴⁷ VÚA-VHA, sb. Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., Jan Šmoldas, potvrzení okresního výboru
„Obrany národa“, 26. dubna 1947.

²⁴⁸ <https://www.valka.cz/Obrana-naroda-t38433>, [cit. 25. 4. 2019].

²⁴⁹ https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=11483 [cit. 26. 4. 2019].

²⁵⁰ LÁNÍK, J.: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*, s. 328.

²⁵¹ VÚA-VHA, sb. Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., Jan Šmoldas, vložka G.

jídlo či nápoje.²⁵² Dokonce byla zamítnuta i její žádost k vyšetřujícímu soudci lidového soudu ve Vratislavi ze 14. května 1941, aby jí bylo povoleno zakoupit a zaslat mu tři učebnice německého jazyka a on tak mohl čas ve vězení využít alespoň k doplnění vzdělání a naučit se jazyk, který bude očividně ještě nějakou dobu nezbytně potřebovat.²⁵³ 16. května jí přišla zamítavá odpověď s poznámkou, že si Šmoldas může dané knihy opatřit za vlastní peníze prostřednictvím vězeňské správy.²⁵⁴

Dalších několik měsíců po odchodu z Wohlau strávil Jan Šmoldas v káznici v nedaleké Vratislavi, kde setrval do 1. září 1941.²⁵⁵ Během jeho zdejšího pobytu se dopustil drobného přestupku proti vězeňskému řádu, když s vězněm v sousední cele komunikoval (zřejmě morseovou abecedou) pomocí ťukání na stěnu cely. Za tento kázeňský prohřešek strávil týden na samotce.²⁵⁶

Z Vratislavi byl Šmoldas 2. září převezen do káznice na Mírově, kde strávil nejdelší dobu své vazby. Zůstal zde až do 1. května 1942.²⁵⁷ Vězeňská správa na Mírově zadržela několik dopisů, které mu zaslala rodina. Díky nim získáváme malý vhled do jeho osobního života. 10. listopadu 1941 byl odeslán dopis, na jehož sepsání se podílelo celých 11 lidí. Byl sepsán na stroji, neboť rukou psané dopisy nemusely kvůli nečitelnosti projít cenzurou (a jak dokazuje tento dopis, ani strojopis negarantoval jeho doručení). Obsahem dopisů byli vždy jen každodenní starosti a radosti Šmoldasových příbuzných, neboť v případě, že by obsahovaly i jiné informace, cenzura by je s velkou pravděpodobností zabavila. Manželka Olga tak Šmoldasovi psala o zdravotních problémech různých členů rodiny, slíbila mu, že mu zašle mýdlo, zubní pastu a další hygienické potřeby, o které žádal, nabádala ho k opatrnosti s ohledem na jeho revmatismus, ujišťovala ho o dostatečnosti přídělů a doufala, že brzy dostane povolení k návštěvě (to nakonec dostala až 19. února 1942 s tím, že na opět patnáctiminutovou návštěvu může přijít 12. března)²⁵⁸. Dcery ho zpravovaly o dění ve škole (starší Olga se připravovala k maturitě), sestra Marie jej zase ujišťovala, že všichni jejich sourozenci jsou zdraví a že se celý týden točí kolem práce, ale neděle patří téměř celá jeho rodině, kam chodí se synem

²⁵² Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond Německé soudy v Protektorátu, sign. 134-30-9, fol. 42.

²⁵³ ABS, f. Německé soudy v Protektorátu, sign. 134-30-9, fol. 49.

²⁵⁴ ABS, f. Německé soudy v Protektorátu, sign. 134-30-9, fol. 48.

²⁵⁵ VÚA-VHA, sb. Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., Jan Šmoldas, vložka G.

²⁵⁶ ABS, fond Německé soudy v Protektorátu, sign. 134-30-9, fol. 54.

²⁵⁷ VÚA-VHA, sb. Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., Jan Šmoldas, vložka G.

²⁵⁸ ABS, fond Německé soudy v Protektorátu, sign. 134-30-9, fol. 62.

Jirkou na návštěvu. K dopisu se dále připojili například dva z jeho bratrů nebo zmiňovaný synovec Jiří.²⁵⁹

Ve velmi podobném duchu se nese i Šmoldasův dopis z vězení (taktéž nedoručený), odesílaný 31. května 1942. Stýská si na dlouhou dobu odloučení od rodiny, vyptává se na zdraví svých příbuzných a strachuje se o dostatečnost přídělů. Ujišťuje manželku a děti, že až skončí tato ona zlá doba, vše si vynahradí a o to lépe si povedou. Slibuje, že o své zdraví pečuje, jak nejlépe může, a těší se, až jim bude moci za další tři měsíce znovu napsat.²⁶⁰

K tomu však již nedostal příležitost. Zbytek svého pobytu ve vazbě strávil ve věznici v Brně-Cejlu, kde 26. července 1942 obdržel rozsudek, jímž se odsuzoval k 18 měsícům vězení. Nicméně vzhledem k tomu, že si odseděl již 23 měsíců ve vyšetřovací vazbě, byl ihned po vynesení rozsudku propuštěn na svobodu.²⁶¹ Ironie tomu chtěla, že jen tři týdny nato byl v Berlíně popraven jeho bývalý nadřízený, gen. B. Všeticka.

4. 2. Národní výbor a druhé zatčení

Samotné propuštění z vězení ještě samozřejmě neznamenalo, že se Šmoldas vymanil ze spárů německé tajné policie. Po návratu domů se až do konce roku musel jednou týdně dostavit na úřadovnu Gestapa v Olomouci a podrobit se výslechu o své činnosti, zaměstnání a pobytu za uplynulý týden.²⁶² Přesto mohl být konečně zpět se svou rodinou a přáteli, po čemž toužil celé dva roky. Od 1. ledna 1943 pracoval u olomoucké záslatelské firmy A. Matějček jako administrativní úředník a měl možnost prožít zbytek války v civilu a relativním bezpečí.²⁶³

Jan Šmoldas byl ovšem v Olomouci až příliš známá vojenská osoba a nové pobídky k odbojové činnosti na sebe nenechaly dlouho čekat. Jako první jej oslovil bývalý profesor olomoucké reálky Jan Slavík.²⁶⁴

J. Slavík profesor češtiny a němčiny v důchodu, se v průběhu roku 1941 dostal do užšího kontaktu s pojišťovacím agentem Adolfem Cingrošem. Ten si jej zpočátku pro-
věřoval, později si od něj začal půjčovat peníze, jejichž objem postupně rostl. Zprvu Slavíkovi tvrdil, že je má pro soukromé potřeby, když však po první půjčce ve výši

²⁵⁹ ABS, fond Německé soudy v Protektorátu, sign. 134-30-9, dopis Olgy Šmoldasové z 10. října 1941.

²⁶⁰ ABS, fond Německé soudy v Protektorátu, sign. 134-30-9, dopis Jana Šmoldase ze 31. května 1942.

²⁶¹ VÚA-VHA, sb. Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., Jan Šmoldas, vložka G.

²⁶² VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, přihláška pro důstojníky a rotmistry z povolání.

²⁶³ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, prvopis kvalifikační listiny, rok 1948, část I.

²⁶⁴ Se Šmoldasem se však ze školy neznali, neboť zatímco J. Šmoldas na ní odmaturoval v roce 1915, J. Slavík zde nastoupil až první světové válce v roce 1918, viz Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), fond Gestapo Brno, kart. 161, inv. č. 11, fol. 7.

3.000 K následovaly další a další, začal být Slavík podezřivý a vyptával se Cingroše, k čemu peníze potřebuje. A. Cingroš se přiznal, že s jejich pomocí podporuje rodiny s dětmi uvězněných či popravených mužů, většinou odbojářů, a že peníze si půjčuje i od jiných olomouckých občanů. Od Slavíka si nakonec vypůjčil asi 55.000 K. Koncem roku 1942 se mu poprvé zmínil o tom, že je spoluzakladatelem olomoucké župy ilegální organizace „Národní výbor“ a seznámil ho s jeho tajnou značkou „SV“, odkazující na sv. Václava, českého a olomouckého patrona. Slavík s ním i nadále spolupracoval, například tím, že s ním během roku 1943 u mlynáře Novotného v Citově na Přerovsku načerno nakupoval mouku.²⁶⁵

Slavík se také pokoušel pro Národní výbor sehnat další spolupracovníky ve školské sféře, nicméně marně. V průběhu roku 1943 mu Cingroš sdělil, že potřebuje najít člověka, nejlépe spolehlivého bývalého důstojníka, který by mu pomohl vybudovat v rámci Národního výboru vojenskou organizaci. Slavík mu sdělil, že by o někom takovém věděl a s jeho svolením by se ho pokusil kontaktovat. Měl samozřejmě na mysli Jana Šmoldase. Rozhodl se ho kontaktovat přes jeho tchána, bývalého ředitele hejčínské školy Novotného, kterého bez bližšího objasnění požádal, aby za Slavíkem svého zetě poslal.²⁶⁶

Šmoldas profesora skutečně navštívil, aniž však věděl, o čem se jedná. Když mu Slavík pověděl o existenci a činnosti Národního výboru, ukázal mu tajnou značku „SV“ informoval ho o možnosti se k této organizaci přidat, Šmoldas rezolutně odmítl a poukázal na to, že za podobnou činnost si již v minulosti odpykal svůj trest.²⁶⁷ Šmoldas sám uváděl, že spolupráci odmítl, „*protože vedoucí Cingroš nepožíval mé důvěry. Stejně prof. Slavíka jsem nepokládal za schopna organizovat jakoukoliv složku odboje. Kromě toho jsem byl sám pod dozorem Gestapa.*“²⁶⁸ Svou roli sehrál jistě i hněv za to, že do případného průšvihů namočil i Šmoldasova tchána.

Odmítnutí muselo být opravdu tvrdé, jak je nejlépe patrné ze Slavíkovy vzpomínky na toto setkání, které na něj zřejmě velice silně zapůsobilo: „*Šmoldas... přísně odmítl a uvedl, že s tím nechce mít nic společného. Šmoldas dal také jasně najevo, že si nepřeje, abych někomu prozradil, že jsem ho v té záležitosti navštívil. Slíbil jsem mu to, načež mě*

²⁶⁵ MZA, f. Gestapo Brno, kart. 161, inv. č. 11, fol. 8.

²⁶⁶ MZA, f. Gestapo Brno, kart. 161, inv. č. 11, fol. 10.

²⁶⁷ MZA, f. Gestapo Brno, kart. 161, inv. č. 11, fol. 25.

²⁶⁸ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, přihláška pro důstojníky a rotmistry z povolání; poznámka s Gestapem nám narušuje chronologii událostí, neboť to mělo Šmoldase sledovat jen do konce roku 1942. Ostatně on sám tvrdí, že Slavík ho oslovil ještě v tomto roce. To však neodpovídá Slavíkově verzi, podle které se tento koncem roku 1942 teprve dozvěděl o existenci NV a hledáním vojenských osob byl Cingrošem pověřen až během roku 1943.

opustil. Šmoldasovo odmítnutí na mě udělalo takový dojem, že jsem se později již žádné další osoby ohledně organizace kontaktovat nepokoušel.“²⁶⁹

Na podzim roku 1943 byl Šmoldas opět osloven, aby se přidal k organizaci vojenského odboje. S touto výzvou k němu přistoupil pplk. Tilcer z Litovle; a tentokrát Šmoldas neodmítl a přislíbil svou účast.²⁷⁰

Pplk. Tilcer byl zapojen do odbojové skupiny plk. gšt. Ladislava Kvapila. Ten se podobně jako Šmoldas účastnil hnutí Obrana národa, ve kterém působil jako zmocněnec hlavního velitele při Zemském úřadu v Praze. Jeho činnost nicméně nebyla prozrazena a k jeho zatčení nedošlo. V říjnu 1943 začal organizovat vojenský odboj na Olomoucku, nicméně v březnu 1944 byl zatčen a v srpnu 1944 odsouzen k smrti. Ten ovšem nebyl vykonán a Kvapil válku přežil, byť si z vězení odnesl dlouhodobé zdravotní problémy.²⁷¹

K žádné odbojové činnosti v rámci skupiny L. Kvapila tak nakonec vzhledem k jeho zatčení nedošlo a Šmoldasovo zapojení do skupiny během války nevyšlo najevo. Daleko horší následky než Kvapilovo zatčení však pro Šmoldase paradoxně znamenalo zadržení J. Slavíka a A. Cingroše, organizátorů Národního výboru. Ti byli Gestapem zatčeni ještě před Kvapilem, v únoru 1944. Během výslechu 10. března byl Slavík donucen vyzradit své spolupracovníky, včetně Šmoldase, který účast na organizaci odmítl, přesto však vyšlo najevo, že je s její existencí obeznámen. V tomto smyslu vyzněla i zmínka o Šmoldasovi ve Slavíkově obžalobě ze 13. července 1944.²⁷² Za svou činnost byl Slavík 18. září 1944 odsouzen k smrti.²⁷³ Život Adolfa Cingroše, na nějž byla vydána obžaloba 26. září 1944, skončil popravou ve Vratislavi 24. ledna 1945.²⁷⁴

Jan Šmoldas byl za domnělou spoluúčasť na organizování Národního výboru 5. června 1944 zatčen a znovu vzat do vyšetřovací vazby v Olomouci. Odtud byl 13. června převezen do Kounicových kolejí v Brně, kde zůstal do konce měsíce. 30. června se znovu ocitl v káznici ve Vratislavi a setrval zde až do 21. ledna 1945. Vzhledem k postupu sovětských vojsk však musel být přesunut dále na západ. Jeho posledním vězeňským zařízením se tak stal starý saský hrad u českých hranic jménem Zwickau, kam nastoupil 26. ledna. Po necelých třech měsících jej 17. dubna 1945 osvobodila americká armáda a

²⁶⁹ MZA, f. Gestapo Brno, kart. 161, inv. č. 11, fol. 10.

²⁷⁰ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, přihláška pro důstojníky a rotmistry z povolání.

²⁷¹ FIDLER, J. – SLUKA, V.: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*, s. 358–359.

²⁷² MZA, f. Gestapo Brno, kart. 161, inv. č. 11, fol. 25.

²⁷³ MZA, f. Gestapo Brno, kart. 161, inv. č. 11, fol. 29.

²⁷⁴ https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=4924 [cit. 27. 4. 2019].

Šmoldas se po druhém pobytu ve vězení, který trval deset měsíců, vydal na cestu domů. Rozsudek v jeho případě nikdy nepadl.²⁷⁵

Návrat do Olomouce nebyl nijak jednoduchý. Ještě téměř měsíc strávil ve Zwickau, kde jej zastihl i konec války, a teprve 12. května byl transportován do Karlových Varů a odtud 19. května do Prahy.²⁷⁶ V Praze strávil čtrnáct dní v karanténě, načež se vydal pěšky do Olomouce, neboť trať mezi Prahou a Olomoucí, zejména pak nádraží v Kolíně, byla v troskách. Cestou přespával u dobrých lidí v kůlně na seně, občas vyžebbral něco k jídlu a 6 týdnů po skončení války, 18. června 1945, konečně dorazil zpět do své rodné Olomouce.²⁷⁷

²⁷⁵ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, kvalifikační listina za rok 1946, hlášení změn a doplňků k části I.

²⁷⁶ VÚA-VHA, sb. Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., Jan Šmoldas, vložka G.

²⁷⁷ Podklad k projevu při odhalování pamětní desky, soukromý archiv J. Pohlídalové.

5. Důvěřuj, ale prověřuj (1945–1986)

5. 1. V armádě třetí republiky

Dnem 5. května 1945 byl Šmoldas zpětně povolán do činné služby jako důstojník československé branné moci v hodnosti, kterou toho dne zastával. Hned po návratu do Olomouce byl přidělen k velitelství VI. sboru a ustanoven zatímním náčelníkem štábu velitele dělostřelectva. Kvůli podlomenému zdraví v důsledku nedávného pobytu ve vězení (trpěl zejména srdečními problémy) byl však 16. července odeslán na šestitýdenní zdravotní dovolenou.²⁷⁸

Tyto zdravotní potíže nicméně nijak nezhoršovali jeho hodnocení coby důstojníka, alespoň zpočátku ne. *„Přímý, nebojácný a sebejistý chlap, který se nedá vyvést z míry. Initiativní s velkým smyslem pro odpovědnost. Nemá škodlivých sklonů a návyků. Státně i národně spolehlivý.*

Duševně velmi pružný s věrnou technickou pamětí, dovede otázky rozebrat a učinit logické závěry. Velmi pohotový a snaživý. Velmi dobré všeobecné vzdělání. Ovládá velmi dobře vojenské předpisy a projevuje velký zájem o prohloubení a rozšíření svých všeob. a vojenských vědomostí.

Silné tělesné konstrukce, vysoký vzhledný muž bezvadného zevnějšku. Lovec, lyžař. Má menší potíže se srdcem – následek dvojího věznění.

Klidný a věcný výklad a spolehlivé znalosti ho plně uzpůsobují k zdárné výchově a výcviku podřízených. Má pevnou ruku a velmi dobrý vliv ve výchově důstojnického sboru. Působí příkladem. Velmi dobrý jezdec.

Velmi upotřebitelný na místech velitelských i administrativně technických. Velmi způsobilý k velení samostatné dělostřelecké brigádě.²⁷⁹ Podobně zněla i hodnocení za léta 1946 a 1947. Od roku 1948 však bylo patrné, jak na úkor profesní kvalifikace vzrostl význam politické konformity s KSČ.

Výstavba poválečné vojenské elity se nesla především v duchu sporu mezi koncepcemi benešovců a KSČ. Zatímco Beneš zůstal věrný svému prvorepublikovému přesvědčení o potřebě velké armády s početným důstojnickým sborem, komunisté vehementně bojovali za vznik malé kvalitní armády s menším, a tedy politicky spolehlivě-

²⁷⁸ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, kvalifikační listina za rok 1945, část II.

²⁷⁹ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, kvalifikační listina za rok 1945, část II.

ším a snadněji kontrolovatelným velitelským kádrem. Jejich prioritou se namísto vojenské minulosti a profesní způsobilosti stal poměr důstojníků k socialistickému zřízení, které se snažili prosadit. Benešova koncepce nakonec převážila a důstojnický sbor se rozrostl z předválečných 9 000 na více než 13 000 důstojníků, přičemž počet generálů se téměř zdvojnásobil z původních 76 na 141.²⁸⁰

Součástí tohoto poválečného „rojení generálů“ se stal i Jan Šmoldas. 26. listopadu 1946 byl povýšen na brigádního generála se zpětnou účinností od 1. května 1944 (a formálně i na plukovníka dělostřelectva s účinností od 28. října 1940).²⁸¹ Patřil do skupiny důstojníků, na které se KSČ za ministrování L. Svobody zvláště soustředilo; podíl bývalých domácích odbojářů a vězňů mezi generalitou vzrostl z 29 % na 38 %. Cílem KSČ bylo nahradit těmito „novými lidmi“ předmnichovskou garnituru, která byla až příliš spjata s Benešem a demokratickými principy první republiky.²⁸²

Vzhledem k počátečnímu nedostatku vlastních kádrů museli komunisté při obsazování nejvyšších armádní postů dosti improvizovat. Jedním z běžných opatření bylo, že „dočasní adepti“, tedy ti prakticky všichni z vyšších důstojníků, kteří nebyli součástí Svobodova I. čs. armádního sboru v SSSR, podléhali rychlé rotaci v rámci armádních funkcí, aby u žádného z nich nevznikla přílišná popularita.²⁸³ Zárným příkladem tohoto jevu je i Šmoldas, který za pouhé tři roky vystřídal šest různých postů; 5. srpna 1945 byl přeložen k 6. divizi v Brně jako zatímní velitel dělostřelectva, po návratu ze zdravotní dovolené byl 1. září přemístěn na stejný post u 8. divize v Hranicích a již o měsíc později, 1. října, mu byla svěřena stejná funkce u 7. divize v Olomouci. Zde setrval celých deset měsíců, než se 31. července 1946 vrátil k VI. sboru, tentokrát jako velitel dělostřelectva sboru. 1. prosince 1947 byl ustaven zatímním velitelem 6. děl. brigády. O tři měsíce později a tedy již po únorovém převratu, 1. března 1948, byl pověřen zastupováním ve velení dělostřelectva 3. vojenské oblasti bez změny posádky a 15. srpna téhož roku byl jmenován velitelem dělostřelectva VO 3 v Brně.²⁸⁴

Ani o 3. vojenského okruhu dlouho nezůstal. V době od 22. září 1948 do 13. května 1949 absolvoval Nejvyšší vojenskou akademii a byl navržen na velitele dělostřelectva

²⁸⁰ MASKALÍK, A.: *Elita armády*, s. 31.

²⁸¹ VÚA-VHA, sb. Kmenový list, Jan Šmoldas.

²⁸² MASKALÍK, A.: *Elita armády*, s. 36.

²⁸³ MASKALÍK, A.: *Elita armády*, s. 48.

²⁸⁴ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, prvopis kvalifikační listiny, rok 1948, část I.

oblasti nebo sboru.²⁸⁵ V září 1950 pak došlo k poslednímu přeložení, když byl pověřen velením dělostřelectva VO 2 v Trenčíně.²⁸⁶

5. 2. Prověřování a nucený odchod do výsluhy

Nutno říci, že do té doby nestraník Šmoldas se pokusil alespoň formálně přizpůsobit novým pořádkům. Podle souhrnné zprávy z roku 1951 v dubnu 1946 vstoupil i s manželkou do ČSSD, kam jej údajně měla zavést známost se Zdeňkem Fierlingerem, prvním poválečným premiérem, a po únorové revoluci vybízel sociálně demokratické důstojníky ke vstupu do KSČ. Sám však přešel do strany až sloučením sociální demokracie s KSČ 1. července 1948. Ve stranické činnosti pak byl pasivní a uzavřený do sebe.²⁸⁷

Uzavřenost a pasivita se ostatně v různých hlášeních na jeho osobu objevuje stále častěji. V hodnocení v kvalifikační listině za rok 1948 se objevují fráze jako „*neprojevoval zvláštní iniciativu; tichý, skromný a charakterní, poněkud pasivní; o politické vzdělání nejevil výrazný zájem; o veřejný život nejevil patřičný zájem; mravně politickou výchovu v armádě podporoval jen v duchu nařízení.*“²⁸⁸

Šmoldasovy teoretické i praktické znalosti zpochybňovány většinou nebyly, naproti tomu se mu neustále vyčítala jistá vlažnost vůči novému režimu, jak ukazuje záznam o zhodnocení za rok 1948/1949: „*Lidově dem. zřízení uznává za nejlepší formu na naší cestě k socialismu. Bojí s reakcí se nevyhýbá, ale též jej zvlášť nevyhledává... Je schopen obětí, ale snad více z vojácké ukázněnosti a poslušnosti než z politické uvědomělosti... Socialistické vlastenectví... ještě plně nechápe.*

Učí se rozumět pojům socialismu... a začíná je chápat, ale při rozhodování o jednoznačném postavení se na stranu socialismu je obezřetně opatrný, i když souhlasný... Studuje marx-leninismus, ale ještě neumí úplně správně vážít důležitost politické části výchovy odborníka... Veřejného života politického, kromě oficiálních příležitostí se zúčastňuje méně. Pokládám ho za polit. ne úplně vyspělého.“²⁸⁹

²⁸⁵ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, výkaz o prospěchu na Nejvyšší vojenské akademii, 15. 6. 1949.

²⁸⁶ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, souhrnná zpráva, 23. 4. 1951.

²⁸⁷ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, souhrnná zpráva, 23. 4. 1951.

²⁸⁸ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, čistopis kvalifikační listiny, rok 1948, část II.

²⁸⁹ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, záznam o zhodnocení, 12. 12. 1949.

„Projevuje se méně v diskusi, soustřeďuje svůj zájem více na dělostřelectvo, vyjadřuje se stručně, přitom věcně, uzavřený, méně průbojný, málo rozhodný se známkami rezignace (snad jako důsledkem pobytu v koncentračním táboře).“²⁹⁰

Zdá se, že Šmoldas, byl již ve svých 50 letech unaven neustálými politickými otřesy a zvraty, které od svého nastoupení do armády v roce 1915 zažil, a hodlal splnit svůj slib manželce a dcerám, že si vynahradí dobu jeho uvěznění a budou spolu trávit více času. Rodinná sféra se pro něj stala důležitější než profesní a veřejná. Je mu to ostatně přímo vyčítáno jeho nejmenovaným nadřízeným, který dělal v Olomouci několikadenní instruktáž a pozastavil se nad tím, že Šmoldas si neudělal čas přijít se podívat na některou z instruovaných jednotek, *„na návštěvu rodiny však čas měl.“*²⁹¹

Další „charakterovou vadou“, pro kterou byl v hlášeních často kritizován, byla jistá povýšenost a odstup od dělníků: *„Jeho poměr k pracujícím jest blahovlnný. Nevyhýbá se styku s pracujícími, ale nevyhledává s nimi styk. Při příležitosti uvítání delegátů IX. sjezdu v Brně, 30. 5. 1949, tvářil se překvapeně, jako by se divil síle nadšení lidu. Jeho styky v minulosti (jen s „lepší“ společností) zanechaly ještě dosud v něm stopy menší srdečnosti pro pracující. Svým vzhledem nevšimavý vůči okolí a nepřístupností ještě zvyšuje zdání povýšenosti. Při přímém styku je však blahovlnně srdečný.“*²⁹²

Podle posudku ze 7. června 1949 *„jeho osobní vlastnosti nejsou takové, aby byl vskutku upřímným zastáncem dělnické třídy, neboť sám se pohybuje jen ve společnosti vyšších důstojníků a nerad se snižuje k níže postaveným osobám... Po stránce politické není na takové výši, která by odpovídala jeho hodnosti. Jsou však u něj předpoklady pro další politický růst.“*²⁹³

Všechny dosud uvedené posudky však nebyly natolik negativního znění, aby zapříčinily Šmoldasův odchod z armády či v horším případě trestní stíhání. Gen. Šmoldas byl však zkoumán stále pozorněji. Když se v listopadu 1950 zúčastnil honu s několika dalšími důstojníky, byl během akce sledován a nasazený agent později uvedl: *„Během celého honu nebylo zachyceno zvláštních zpravodajsky závažných poznatků. Snad chování a vystupování gen. Šmoldase – povýšenecké, nevšimavé a zcela byrokratické – stojí za*

²⁹⁰ VÚA-VHA, sb. Kvalifikační listiny, Jan Šmoldas, výkaz o prospěchu na Nejvyšší vojenské akademii, 15. 6. 1949.

²⁹¹ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, poznatky z honů ve VVT Libavá – hlášení, 6. 1. 1950.

²⁹² VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, záznam o zhodnocení, 12. 12. 1949.

²⁹³ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, posudek o důstojníkovi, 7. 6. 1949.

zmínku. Tento se stýkal většinou jen s lesním radou Ing. Bílým, který podle prohlášení DOZ VVT Libavá nemá příliš kladný poměr k našemu lid. demokratickému zřízení. ²⁹⁴

Klíčovými se nakonec stala odůvodnění návrhu na přeložení do výslužby, která předložil 24. a 30. března 1951 velitel 2. vojenského okruhu sbor. gen. František Janda:

„Je měšťáckého původu. Jako velitel dělva 2. VO po stránce odborné není plně na výši, politicky dosti vyspělý, nedovede však své politické vědomosti přenášet do praxe. Jako velitel dělva nezná ani řádně velitele děl. útvarů, nedovede je politicky ohodnotit a nedovede zhodnotit jejich práci. Jeho aristokratické chování činí dojem, že se nerad snižuje k podřízeným. Vyhledává společnost tak zvaných „lepší lidí“. U podřízených není oblíben. Jeho politické vystupování dělá dojem, že tak činí z existenčních důvodů. Nelze o něm říci, že je oddaným zastáncem lid. dem. zřízení. Na funkci, kterou zastává, vzhledem k dnešním požadavkům nestačí.“²⁹⁵ Druhý posudek je téměř totožný.

Když se k tomuto posudku přidala Šmoldasova legionářská minulost, během které aktivně vystupoval proti rodícímu se bolševickému režimu, bylo o Šmoldasově osudu rozhodnuto. Od 1. května 1951 byl postaven mimo službu a poslán na dovolenou, načež byl k 1. červenci přeložen do výslužby.²⁹⁶ Jeho vojenská kariéra skončila. Opět však byl součástí obecného jevu – z celkového počtu 117 generálů, kteří byli do generálské hodnosti jmenováni v letech 1945–1948, jich bylo do pěti let od únorového převratu nuceno opustit armádu celých 90,9 %. Generály-legionáře nahradili generálové-svobodovci a památná slova Klementa Gottwalda „*nebudeme dělat z generálů komunisty, ale z komunistů generály*“,“ došla svého naplnění.²⁹⁷

5. 3. Invalidou napříč komunistickou érou

Svým způsobem bychom mohli říct, že v celém tom koloběhu povyšování, prověrek, paranoidního hledání vnitřního nepřítele, vykonstruovaných procesů, degradací, věznění a poprav se stal brig. gen. Jan Šmoldas malým vítězem. Byla mu ponechána dosažená hodnost i všechna vyznamenání, uznána odbojová činnost a ve svých 54 letech odešel do výsluhy s celkovým měsíčním platem 7.004 Kčs.²⁹⁸ V době odchodu do penze vlastnil s manželkou obytný dům na Mozartově 19 v Olomouci se třemi byty, z nichž jeden čtyřpokojový byt obývali sami s dcerou Janou, v té době 23letou studentkou obchodní akademie, ve druhém žila starší dcera Olga Škvorová s rodinou, třetí byt pak pronají-

²⁹⁴ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, poznatky z honů ve VVT Libavá – hlášení, 6. 1. 1950.

²⁹⁵ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, návrh na přeložení do výslužby, 24. března 1951.

²⁹⁶ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, osobní záznam o důstojníkovi.

²⁹⁷ MASKALÍK, A.: *Elita armády*, s. 48.

²⁹⁸ VÚA-VHA, sb. Likvidační listy, Jan Šmoldas, likvidační list za roky 1951 a 1952.

mal. Mimo to disponoval osobním automobilem značky Wanderer v hodnotě 50.000 Kčs, zařízení bytu za 70.000 Kčs a dalších 30.000 Kčs na vázaných vkladech.²⁹⁹

Na jedné straně vyhnul se všem daleko horším perzekucím, které v 50. letech postihly jeho bývalé kolegy a namnoze přátele, na druhou stranu nebyl nucen žít a pracovat pod neustálým tlakem komunistického režimu na exponovaném místě příslušníka československé generality a mohl se stáhnout do ústraní. Nastal čas být v klidu s rodinou. V důchodu si pak ještě našel klidnou práci účetního v olomouckém podniku „Dřevona“, který obchodoval se dřevem.³⁰⁰

Osud si však s Janem Šmoldasem krutě pohrál. Ve chvíli, kdy si mohl konečně užít alespoň trochu klidného důchodu, dostihla jej léta strádání první světové války a zejména tři roky strávené ve vězení během okupace. Jeho srdeční potíže se zhoršovaly a od roku 1954 se léčil se zvýšeným krevním tlakem, ještě téhož roku však prodělal mozkovou mrtvici. Jejím následky byla pravostranná hemiparéza, tj. ochrnutí pravé strany těla, a expresivní afázie neboli ztráta schopnosti produkce řeči. Sdělení ostatních i nadále rozuměl, nebyl však schopen jim srozumitelně odpovědět. Nezvládal běžné denní činnosti, jako je oblékání či stravování. S asistencí druhé osoby a hole dokázal pomalu chodit nebo se posadit a mohl poslouchat rozhlas.³⁰¹ Tím výčet radostí bývalého vášnivého jezdce, lovce a rybáře končil.

Ani jeho manželka Olga, jíž bylo v době jeho ochrnutí 51 let, na tom nebyla zdravotně natolik dobře, aby se o svého muže mohla bez problémů postarat. Podobně jako Jan měla i ona problémy se srdcem, které na konci 50. let přerostly v těžkou srdeční chorobu. Když v listopadu 1957 pobývala s manželem jako doprovod ve Vojenském lázeňském ústavu v Teplicích, nechala se zde vyšetřit. Podle zprávy z 30. listopadu trpěla kombinovanou mitrální srdeční vadou na hranicích kompenzace se známkami chronického plicního městnání (tj. v plicích se jí v důsledku nedokonalého oběhu hromadila krev). Pravá strana jejího srdce byla přetěžována, pravá komora hypertrofována, trpěla tachykardií. Jí samotné byl proto doporučen stálý dozor, klidná životospráva, sedativa a kardiotonika.³⁰²

Zřejmě právě po návratu z Teplic se ke Šmoldasovým přistěhovala Olgina 74letá matka, aby dceři pomohla s péčí o domácnost a starala se o oba nemocné. Když však 2.

²⁹⁹ VÚA-VHA, sb. Osobní spis, Jan Šmoldas, základní osobní list.

³⁰⁰ ŠKVOROVÁ, O.: *Životopis brigádního generála Jana Šmoldase*.

³⁰¹ VÚA-VHA, sb. Likvidační listy, Jan Šmoldas, žádost o zvýšení invalidního důchodu pro bezmocnost.

³⁰² VÚA-VHA, sb. Likvidační listy, Jan Šmoldas, lékařská zpráva ze 30. listopadu 1957, Olga Šmoldasová.

března 1958 žádala o přiznání invalidního důchodu, přišla jí 3. července téhož roku zamítavá odpověď, neboť její invalidita nebyla uznána.³⁰³ Podobně dopadla i žádost o navýšení důchodu pro bezmocnost, kterou Olga podala manželovým jménem 8. března 1958. 28. května 1959 přišlo záporné stanovisko s odůvodněním, že Šmoldasův starobní důchod, který po měnové reformě činil 1.295 Kčs (pro porovnání, jeho tchyně pobírala důchod ve výši 470 Kčs), byl ve spojení se 100 Kčs nájemného z pronajímaného bytu shledán dostatečným i při zvýšených výdajích spojených s bezmocností.³⁰⁴

Olga nakonec podlehla své vleklé nemoci jako první; 6. září 1965 zesnula ve vojenské nemocnici v Olomouci v důsledku nedostatečnosti dvoucípé chlopně.³⁰⁵ Šmoldas zůstal žít napůl ochrnutý bez jakékoli naděje na zlepšení sám se svou tchyní, která se o něj i nadále starala.

Roku 1969, kdy jí bylo již 84 let, opět žádala o zvýšení Janova důchodu, nicméně odpověď se nezměnila; jeho důchod přesahuje 800 Kčs měsíčně, navýšení pro bezmocnost tak nepřipadá v úvahu.³⁰⁶ Podařilo se jim nicméně dosáhnout na zvýšení jeho důchodu coby účastníka odboje, a tak se jeho penze s platností od 1. ledna 1969 zvedla o celých 688 Kčs, tedy asi o 50 %.³⁰⁷ Dalšího navýšení se pak znovu dočkal 19. listopadu 1975 (s platností od 1. ledna 1976), přičemž nový výměr činil 2.263 Kčs.³⁰⁸ V té době se již o Jana Šmoldase starala jeho starší dcera Olga Škvorová. Tak se 7. dubna 1977 ještě jednou pokusila žádat o zvýšení otcova důchodu, ovšem opět marně; důchod se pro bezmocnost zvyšoval pouze do výše 1.800 Kčs.³⁰⁹

V prosinci roku 1986 Jan Šmoldas upadl a při pádu si zlomil kyčelní kloub. Byl sice operován, nicméně po několika dnech v nemocnici dostal zápal plic. 30. prosince 1986, ve věku nedožitých 90 let a po 32 letech vytrvalého boje s vlastním těžkým postižením, nemoci podlehl.³¹⁰ Hodolanskému rodákovi, veteránovi sibiřské anabáze, bývalému dělostřeleckému důstojníkovi československé armády a bojovníkovi proti nacismu, brigádnímu generálu Janu Šmoldasovi, byl v Olomouci 8. ledna 1987 vystrojen pohřeb žehem se všemi vojenskými poctami.³¹¹

³⁰³ VÚA-VHA, sb. Likvidační listy, Jan Šmoldas, rozhodnutí ve věci důchodu manželky z titulu invalidity, č. j. 112.745 – 1958.

³⁰⁴ VÚA-VHA, sb. Likvidační listy, Jan Šmoldas, žádost o zvýšení důchodu pro bezmocnost – zamítnutí, č. j. 153354-P/3 – 1959.

³⁰⁵ VÚA-VHA, sb. Likvidační listy, Jan Šmoldas, žádost o pohřebné, 30. 9. 1965.

³⁰⁶ VÚA-VHA, sb. Likvidační listy, Jan Šmoldas, návrh na zvýšení nízkého důchodu, 8. 1. 1969.

³⁰⁷ VÚA-VHA, sb. Likvidační listy, Jan Šmoldas, výměr o úpravě důchodu účastníků odboje, 6. 2. 1969.

³⁰⁸ VÚA-VHA, sb. Likvidační listy, Jan Šmoldas, důchody starobní, 19. 11. 1975, č. j. L – 19522/45

³⁰⁹ VÚA-VHA, sb. Likvidační listy, Jan Šmoldas, vyžádání posouzení stavu bezmocnosti, 8. 4. 1977.

³¹⁰ Podklad k projevu při odhalování pamětní desky, soukromý archiv J. Pohlídalové.

³¹¹ ŠKVIROVÁ, O.: *Životopis brigádního generála Jana Šmoldase*.

Závěr

U domu č. p. 19 v Mozartově ulici v Olomouci došlo 8. dubna 2016 ke slavnostnímu odhalení pamětní desky věnované jeho dlouholetému majiteli Janu Šmoldasovi. Českou stráž při odhalování drželi členové KVH 6. Hanáckého pluku v legionářských a prvorepublikových uniformách. Slavnostního aktu se zúčastnila i Šmoldasova rodina, mezi nimi obě jeho dcery, Olga Škvorová a Jana Maixnerová.³¹² Odkaz hrdiny československého osvobozenického boje byl vyzdvižen z polozapomenutí.

Připomínková akce ovšem nemohla nahradit důkladné studium archivních pramenů, které si Šmoldasův dosud nezmapovaný život žádal, jak ostatně u příležitosti odhalení desky poznamenal P. Kreisinger.³¹³ S tímto problémem se nicméně setkáváme i u mnoha dalších vojenských osob, o jejichž osudech se v důsledku absence archivního výzkumu mnohdy opakují mýty a nepravdy. První souhrnné zpracování Šmoldasovy životní dráhy tak představuje právě tato diplomová práce.

Na předcházejících stránkách se autor pokoušel i přes omezené množství pramenů, které jsou zvláště při psaní biografie kriticky důležité, vylíčit jeho život co nejvěrněji. Z olomouckých Hodolan jsme se s ním vydali přes frontu první světové války v Bukovině do ruského zajetí. Odtud se Šmoldas vydal ke Kyjevu, v jehož okolí se po zborovské bitvě překotně formovaly legionářské pluky. Přidal se k 6. střeleckému pluku „Hanáckému“, od kterého těsně před odjezdem z Ukrajiny přešel k 2. dělostřelecké brigádě. S tou následně prodělal přepadení v Irkutsku a všechny další boje brigády v rámci Vladivostocké skupiny.

Když byli Čechoslováci staženi z front ruské občanské války, pustil se Šmoldas do studií na důstojnické škole. Po jejím absolvování, relativně klidné službě u 1. lehkého děl. pluku a plavbě přes Singapur a Suez se v dubnu 1920 konečně dostal domů. Setrval ovšem i nadále v armádě a dál sloužil jako důstojník u dělostřelectva. Roku 1923 se oženil s Olgou Novotnou, s níž měl později dvě dcery, Olgu a Janu. Do roku 1939 dosáhl hodnosti podplukovníka a na čas byl jmenován i velitelem děl. pluku č. 107.

To se vše změnilo s nástupem nacismu a vznikem Protektorátu Čechy a Morava. Jan Šmoldas se již velmi záhy zapojil do odbojové organizace Obrana národa, jejíž první

³¹² SEDLÁK, Michal: *V Olomouci odhalili pamětní desku gen. Šmoldasovi*. Legionářský směr 2/2016. s. 43.

³¹³ KREISINGER, Pavel: *Odhalení pamětní desky brigádního generála Jana Šmoldase*. Historie a vojenství, roč. 65, č. 3 (2016), s. 134.

garnitura však byla v letech 1939 a 1940 prakticky rozprášena. Poté, co byla jeho účast v organizaci odhalena, strávil Šmoldas dva roky po moravských a slezských věznicích. Po propuštění však na svobodě dlouho nezůstal a byl znovu zatčen v souvislosti s domnělým podílem na budování Národního výboru v Olomouci.

Po válce mu byl přiznán status veterána ruských legií a bojovníka proti nacismu, nicméně ani to ho neuchránilo před perzekucí ze strany rychle posilujících komunistů. Přestože její dopady pro něj nebyly tak tvrdé jako pro další jeho kolegy, byl v roce 1951 nucen v hodnosti brigádního generála odejít do výsluhy. Té si ovšem příliš neužil, neboť již o tři roky později jej stihla mozková mrtvice, jejímž následkem oněměl a ochrnil na pravou půlku těla. O čtyři roky později jeho manželka zjistila, že sama trpí vážnou srdeční chorobou, s níž svůj boj nakonec roku 1965 prohrála. Jan díky starostlivé péči své tchýně a později dcery Olgy dokázal se svým postižením zápasit až do roku 1986, kdy podlehl zápalu plic během rekonvalescence po operaci zlomeného kyčelního kloubu.

O jeho životě dosud kolovalo množství mýtů a polopравd, které se až díky archivnímu výzkumu v rámci této práce podařilo vyvrátit. Mýlně se například uvádělo, že se zúčastnil bojů u Zborova a Bachmače, přestože nebojoval ani v jedné z nich (v době bitvy u Zborova dokonce ani nebyl v legiích). Není také pravdou, jak se uvádělo v projevu při odhalování pamětní desky, že jeho první jednotkou v čs. legiích byl 2. dělostřelecký pluk. Ten v té době za prvé ani neexistoval, za druhé u něj nesloužil ani nikdy později (nesmí být zaměňován s 2. dělostřeleckou brigádou). Stejně tak se nepotvrdilo, že by sloužil na obrněném vlaku „Orlík“. Nakonec je třeba poopravit tvrzení, že na počátku nacistické okupace pracoval jako úředník, načež byl zatčen Gestapem, neboť tomu bylo právě naopak; ve firmě Matějček začal pracovat až po prvním propuštění z vězení.

Tímto končí náš příběh o člověku, který z dnešního pohledu možná v mnoha ohledech „zapadal“ do své doby a jemu podobných bylo nepřeberné množství. Bez ohledu na to však šlo o člověka pevných hodnot, který se vždy dokázal rozhodnout správně, vlídného, spolehlivého a zodpovědného důstojníka, milujícího manžela a otce a neúnavného bojovníka za správnou věc. Žádné z jeho životních rozhodnutí nebylo samozřejmostí a za všemi stála síla Šmoldasova charakteru. Pokud by takový byl opravdu každý, svět by byl lepším místem k životu.

Seznam pramenů, literatury a internetových zdrojů

Seznam pramenů

Nepublikované prameny

Archiv bezpečnostních složek Praha

- fond Německé soudy v Protektorátu

Moravský zemský archiv v Brně

- fond Gestapo Brno

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha

- sbírka Karta legionáře
- sbírka Kmenový list
- sbírka Kvalifikační listiny
- sbírka Likvidační listy
- sbírka Osobní spis
- sbírka Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb.
- sbírka Služební výkaz

Osobní archiv Jany Pohlídalové

- Podklad k projevu při odhalování pamětní desky
- ŠKVOROVÁ, Olga: *Životopis brigádního generála Jana Šmoldase*, nepublikováno.

Publikované prameny

JURMAN, Olin: *Legionářská odysea. Z Čech do Vladivostoku*. Praha 2016.

KAVENA, Karel: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1 Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha 1937.

MATIÁŠEK, František: *Očima prostého legionáře. Z historie 7. roty 1. střeleckého pluku M. J. Husi od roku 1917 do roku 1920*. Pelhřimov 2018.

KUBÍČEK, Adolf: *Hanáci v revoluci. Kronika 6. čsl. střeleckého pluku Hanáckého*. Olomouc 1928.

PRAŠEK, Vojtěch: *Dějiny 2. pluku lehkého dělostřelectva ruských legií*. In: HRDLIČKA, Rudolf – PELIKÁN, Jan (ed.): *Dělostřelecký pluk 6 „Irkutský“*. K 20. výročí boje u Irkutsk: sborník prací. Znojmo 1938, s. 29–110.

LOTOCKÝ, Ludvík: *Videň – Skobelevo – Zborov*. Brno 1926.

Seznam literatury

- FIC, Victor Miroslav: *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. I.-IV. díl. Praha 2006, 2007, 2008, 2014.
- FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*. Praha 2006.
- HAMÁK, Bedřich – VONDROVSKÝ, Ivo: *Mobilizovaná československá armáda 1938*. Kytlice – Křížový Buk – Varnsdorf 2011.
- JAKUBÍKOVÁ, Jana: *Vrozené anomálie hlavy a krku*. Praha 2012.
- JANOUSEK, Jiří: *Československé dělostřelectvo 1918–1939*. Praha 2007.
- KLÍPA, Bohumír – PICHLÍK, Karel – ZABLOUDILOVÁ, Jitka: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*. Praha 1996.
- KLÍPA, Bohumír – PICHLÍK, Karel – ZABLOUDILOVÁ, Jitka: *Českoslovenští legionáři 1914–1920*. Praha 1996.
- KREISINGER, Pavel – VYHLÍDAL, Milan: *Životní osudy generála Josefa Zusky (1902–1978)*. 1. část. Historie a vojenství, 1/2015, s. 64–76.
- KREISINGER, Pavel: *Odhalení pamětní desky brigádního generála Jana Šmolda-se*. Historie a vojenství, roč. 65, č. 3 (2016), s. 134.
- LÁNÍK, Jaroslav (ed.): *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*. Praha 2005.
- MASKALÍK, Alex: *Elita armády. Československá vojenská generalita 1918–1992*. Banská Bystrica 2012.
- PICHLÍK, Karel: *Bez legend. Zahraniční odboj 1914–1918. Zápas o československý program*. Praha 1991.
- SAK, Robert: *Anabáze. Drama československých legionářů v Rusku (1914–1920)*. Praha 1996.
- SEDLÁK, Michal: *V Olomouci odhalili pamětní desku gen. Šmoldasovi*. Legionářský směr 2/2016. s. 43.
- SEDLÁŘ, Tomáš: *Českoslovenští legionáři. Občané a rodáci města Olomouce*. Olomouc 2003.
- STRAKA, K.: *Historie československé armády. 3. díl. Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*. Praha 2007.
- STRAKA, Karel – KYKAL, Tomáš: *Historie československé armády. 2. díl. Československá armáda v letech budování a stabilizace 1918–1932*. Praha 2013.
- ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a Velká válka 1914–1918*. Praha 2014.

ŠRÁMEK, Pavel: *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932–1939*. Praha 2008.

VÁCHA, D.: *Ostrovky v bouři. Každodenní život československých legií v ruské občanské válce (1918–1920)*. Praha 2016.

VÁCHA, Dalibor: *Bratrstvo. Všední a dramatické dny československých legií v Rusku (1914–1918)*. 2. vyd. Praha 2018.

VÁCHA, Dalibor: *Horké léto 1918. Čechoslováci ve víru ruské občanské války*. Praha 2018.

WESTWELL, Ian: *První světová válka den po dni*. Praha 2004.

ZABLOUDILOVÁ, Jitka: *V ruském zajetí. Organizace zajatých Čechů a Slováků v Rusku (1914–1918)*. Praha 2018.

Internetové zdroje

<http://digi.archives.cz>

<http://www.hodolany-farnost.cz/kostel-panny-marie-pomocnice-krestanu-farnost-hodolany/>

https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=11483 [cit. 26. 4. 2019].

<https://www.getsemany.cz/node/2845#sdfootn>

[ote13sym](#) [cit. 21. 4. 2019].

<https://www.valka.cz/Obrana-naroda-t38433>, [cit. 25. 4. 2019].

OKTÁBEC, Karel: *Jednorocní dobrovolníci rakousko-uherské armády*. In: <https://www.valka.cz/15439-Jednorocni-dobrovolnici-rakousko-uherske-armady> [cit. 4. 1. 2019].

Předpisy pro československou důstojnickou školu. Příloha k rozkazu čsl. vojsku č. 52/19 § 10, In: https://kramerius.army.cz/search/i.jsp?pid=uuid:aa693611-25a0-4c22-a737-80f8103432de&q=rozkaz#monograph-page_uuid:25c4556b-121f-11e8-8b6e-005056b73ae5 [cit. 9. 4. 2019].

Rozkaz Československému vojsku na Rusi č. 58/19, In:

https://kramerius.army.cz/search/i.jsp?pid=uuid:aa693611-25a0-4c22-a737-80f8103432de&q=rozkaz#monograph-page_uuid:25c391c6-121f-11e8-8b6e-005056b73ae5 [cit. 9. 4. 2019].

Rozkaz Československému vojsku na Rusi č. 8/19, In:

https://kramerius.army.cz/search/i.jsp?pid=uuid:aa693611-25a0-4c22-a737-80f8103432de&q=rozkaz#monograph-page_uuid:25c391c6-121f-11e8-8b6e-005056b73ae5 [cit. 9. 4. 2019].

SEDLÁČEK, Václav: *Moje poznámky ze světové války*. In:

<https://kramerius.army.cz/search/handle/uuid:57da24b8-121f-11e8-8b6e-005056b73ae5>
[cit. 4. 1. 2019].

Seznam použitých zkratek

ABS – Archiv bezpečnostních složek

brig. gen. – brigádní generál

c. a k. – císařský a královský

čs. - československý

děl. - dělostřelecký

div. gen. – divizní generál

Ein. Freiw. – Einjährig-Freiwilliger

Gestapo – Geheime Staatspolizei

hrub. děl. pl. – hrubý dělostřelecký pluk

kpt. - kapitán

KSČ – Komunistická strana Československa

KVH – Klub vojenské historie

mjr. - major

MZA – Moravský zemský archiv v Brně

npor. – nadporučík

plk. gšt. – plukovník generálního štábu

plk. děl. – plukovník dělostřelectva

podkpt. – podkapitán

pplk. – podplukovník

ppor. – podporučík

SOS – Stráž obrany státu

VO – vojenský okruh

VÚA-VHA – Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha

Přílohy

Služební postup Jana Šmoldase v československé armádě

dobrovolc	7. 8. 1917
svobodník	14. 10. 1917
podporučík	5. 8. 1919
nadporučík	1. 1. 1920
kapitán	1. 11. 1921
štábní kapitán	24. 9. 1927 (s účinností od 2. 12. 1926)
major dělostřelectva	12. 11. 1930 (s účinností od 7. 11. 1930)
podplukovník dělostřelectva	1. 7. 1936
plukovník dělostřelectva	26. 11. 1946 (s účinností od 28. 10. 1940)
brigádní generál	26. 11. 1946 (s účinností od 1. 5. 1944)

Vojenská vyznamenání Jana Šmoldase

Československý válečný kříž 1918

Československý válečný kříž 1939

Revoluční medaile

Řád M. R. Štefánika „Sokol“

Spojenecká medaile

Medaile za účast 1918/1919

Medaile za chrabrost

Medaile za zásluhy II. stupně

K Čech-Slovák: příjmení *Šmol das* **h. E.** Čís. 26727
O Křest. jm. původním *Jan* pravosl. otečestvo *Josef*
 Den *13* měsíce *4* rok *97* a místo narození *Hodolany* Poznámky:
 Domov, obec *Hlo* polit. okres *Domouc*
 Adresa na své rodiče a příbuzné *Hodolany*
 Číslo pl. v rak. arm. *54/pj* hodnost tamtéž *jedn. desát.*
 Zaměstnání *klusek* vzdělání *škola*
 Politická příslušnost ve vlasti (Sokol)
 Svoboden, ženat, vdovec, děti, kdy a kde zajat *10/11. 16 Pohorlany*
 Místo posledního pobytu v zajetí *Julovka*
gub. Sibijsk.
 Zařazen do českoslov. vojska dne *4/8. 1917* v *Borispole*
 Čís. pluku, roty, řady, čes. voj. i hodnost v něm *střelci str.*
 Vlastnoruční podpis: *Jan Šmol das Jan*
Jan Šmol das, v dom. příslušnost
průsvět. br., ale Křesťanství. M. B.
14. 10. 25

Brno, 18. 11. 1918. Šmol das Jan, 23. 11. 1918.
 Propaganda, 1. října 1918.
 odboj, v. 1. října. 1918.

Příloha č. 1: Karta legionáře

Zdroj: VÚA – VHA, sbírka Karta legionáře, Jan Šmol das.

Příloha č. 2: Fotografie brig. gen. J. Šmol dase, 1950.

Zdroj: VÚA – VHA, sbírka Osobní spis, Jan Šmol das, základní osobní list.

Příloha č. 3: Šmoldasova žena Olga (vlevo), dcery Jana (menší) a Olga
Zdroj: ABS, fond Německé soudy v Protektorátu, sign. 134-30-9.

O p i s ..

Š 1082

Z p r á v a

gen Smoldas

06
06

Věc: Poznámky z honů ve VVT M.Libavě - h l á š e n í .

Ve dnech 10. a 11. listopadu 1949 byly pořádány 2 hony v prostorech voj. lesů M. Libavě. Prvého dne v obci Těšicích, t.j. mimo vlastní prostor tábora, druhého dne uvnitř tábora v obci Milovanech.

Zúčastnění byli:
gen. SMOLDAS, VO-3
pplk. PROKOP Josef, VO 3
pplk. MATUŠ Karel, VO 3
mjr. MALÝ Jaroslav, VO 3
mjr. DOSKOČIL Josef, VO 3
por. KRBEČ Vladim., IS, 5
mjr. BORSKÝ, VVT Libava

aktivní důstojníci:
plk. POLÁČEK Josef, IS 5
pplk. SACHER Richard, ZTV Brno
pplk. VYMĚTAL, autoprapor 5,
mjr. HAVLÍK Vilém, VO 3
škpt. MOUDR Al. MUDr. voj.nem. Brno
mjr. SEVČÍK Anton., VVT Libava
škpt. VRBA Otakar, VVT Libava

důstojníci ve službě:
pplk. TUREČEK z Brna a pplk. ONDRÁČEK z Brna

Dále personál vojenských lesů. Jako honci fungovali vojáci základní služby z VVT Libavě - zarazení v SP.

Všichni příslušníci oblasti měli pro dny, kdy se zúčastnili honu dovolenou na zotavenou uveřejněnou v domácím rozkaze kromě gen. Smoldase a mjr. Malého Jar., který prvního dne byl na služební cestě v Hranicích /viz DR čís. 262/49 čl. 2/asi v 11.00 hod. po skončení služ. řízení se dostavil na hon. Druhého dne pak už měl rovněž dovolenou na zotavenou - viz DR čís. 260/49, čl. 3. Gen. Smoldas zúčastnil se honu toliko prvního dne:

Cesta z Brna do Libavě a zpět byla vykonána služebními i soukromými vozidly a každý účastník měl přispěti na úhradu benzínu částkou Kčs 50,-. Vyúčtování provedla intendantka VO-3 mjr. Jar. Malý. Prvého dne večer se někteří účastníci vrátili do Brna a mezi nimi i plk. Poláček, pplk. Vymětal a mjr. Malý, kteří se měli příštího dne zúčastniti honu v Plumlově a poněvadž tento se pak nekonal, přijeli druhého dne před polednem znovu do Libavě. Vojenské vozidlo vykonalo tak zbytečně cestu z Libavě do Brna a zpět.

Během celého honu nebylo zachyceno zvláštních zpráv. závažných poznatků. Snad chování a vystupování gen. Smoldase - povýšenecké, nevášavé a zcela byrokratické - stojí za zamlkání. Tento se stykal většinou jen s lesním ředou ing. Bilým, který podle prohlášení DOZ VVT Libavě nemá příliš kladný poměr k našemu lid. demokratickému zřízení.

Škpt. MUDr. Alois Moudr byl stále mnohmluvným a prvního dne při přesnídávce za přítomnosti civilních osob i vojáků vybízel mjr. Doskočila, aby si koupil ještě jedno deci vína, že teď na to bude mít, když budou důstojníkům zvýšeny záž.

Poslední lež a ubytování z prvního na druhý den bylo ve VVT Libavě v domě armády. Během dobré a slušné zábavy bylo vyprávěno o různých záležitostech, při čemž byly i kritisovány, pokud jde o stravování a ubytování, poměry při politickém školení v Šebetově u Boskovic /mjr. Doskočil VO 3/.

Osobně jsem se dostal do debaty s mjr. Otakarem Novákem a škpt. Františkem Toušem, oba t.č. VVT Libavě, kteří projevovali hlavní zájem o osudy škpt. Boh. Veselého, t.č. na dovolené s čekáním.

Celá společnost se rozešla před půlnocí v klidu a pořádku ke spaní. Zůstali však dále důstojníci-příslušníci VVT Libavě - z nichž jsem znal mjr. Nováka, škpt. Touše, mjr. Borského /dříve Braiera/ a několik dalších

- 2 -

s nimiž jedině z brněnských hostů zůstal pplk.v.v. Tureček. Tito vytvořili veselou a hluchou partii, vypili značnou dávku vína a likéru a někteří z nich vydrželi až do rána a skončili za rozednívání u místního řezníka, jehož jméno si nepamatuji.

Druhého dne se zúčastnil honu jako divák /prý se souhlasem DOZ-mjr. Ševčíka, který ho k tomu sám vyzval/ i mjr.Otakar Novák, který ještě v dobré náladě mně vyličil některé osoby z VVT Libavá:

Škpt.Otakar V r b a - osvětový důstojník, bezcharakterní chlapík, pytlák v pravém slova smyslu /i DOZ musel proti němu v tomto směru zakročiti/, v hlavě nemá nic a dělá jen "hubou", což už je jistě všem představeným známo. S mjr.Ševčíkem jsou velkými kamarády, avšak jen na oko, neboť ve skutečnosti by nejraději jeden druhého "sežrali".

Mjr.Antonín Š e v č í k - DOZ, nenáviděný celým tábořem, diktátor, osvojuje si právo rozkazovati, avšak veškerou služební činnost za něho dělal jeho podporučík, který koncem září odešel do zálohy. Zásluhou Ševčíka byl prý Novák vykřtnut ze strany KSČ jako politicky neunosný, ačkoliv původně byl doporučen a přijat.

Mjr. B o r s k ý /Braier/- je novým příslušníkem v Libavé a Novák se o něj vyjádřil, že ho neznal dosud blíže a nevěděl kam ho zařaditi. Teprve při "flámu" před tímto honem dovedl prý ho Novák vyprovokovati k tomu, aby přiznal barvu. Je to prý uvnitř "starý lidovec" ačkoliv navěnel hraje komunistu.

Mjr.Novák si dále stěžoval na svůj osud, že byl v r.1947 přeložen z Brna do Mikulova a tam přestěhoval svoji rodinu, byl znovu přemístěn do Olomouce a později do Libavé. Žije tedy už skoro dva roky odloučeně od rodiny a nepodniknul dosud žádné kroky k zlepšení své situace, přesto že by si přemístění z Libavé mohl zařaditi prostřednictvím syna plukovníka Jindř. K l u s á k a , který má za manželku dceru arm.gen.Svobody. Avšak neučinil tak úmyslně, poněvadž neztratil dosud pocit osobní hrdosti.

O této věci měl jsem znovu příležitost mluvit s mjr.Novákem dne 31.12.1949, kdy mně řekl, že dostal vyhovující kvalifikaci a že nemůže v důsledku tohoto ohodnocení zastávat funkci velitele roty, což je tedy vzhledem k jeho hodnosti nejlepší příležitostí, aby se dostal suchou cestou pryč z Libavé. Ptal se mne dále na Škpt. Frant.Z a j í č k a a když nedostal uspokojivé odpovědi, řekl mně, že to byl dobrý chlap a že je ho škoda. Na další mé otázky se vyjádřil, že Zajíček už je stejně pryč a tak to může nyní říci, že ho varoval z jara 1948 prostřednictvím tehdejšího škpt.Ludvíka Vaňky, když mu mjr.Ad.Prášil jako přednosta 5.oddělení 6.divise dával návrh na vyhazov z armády.

6.1.1950.

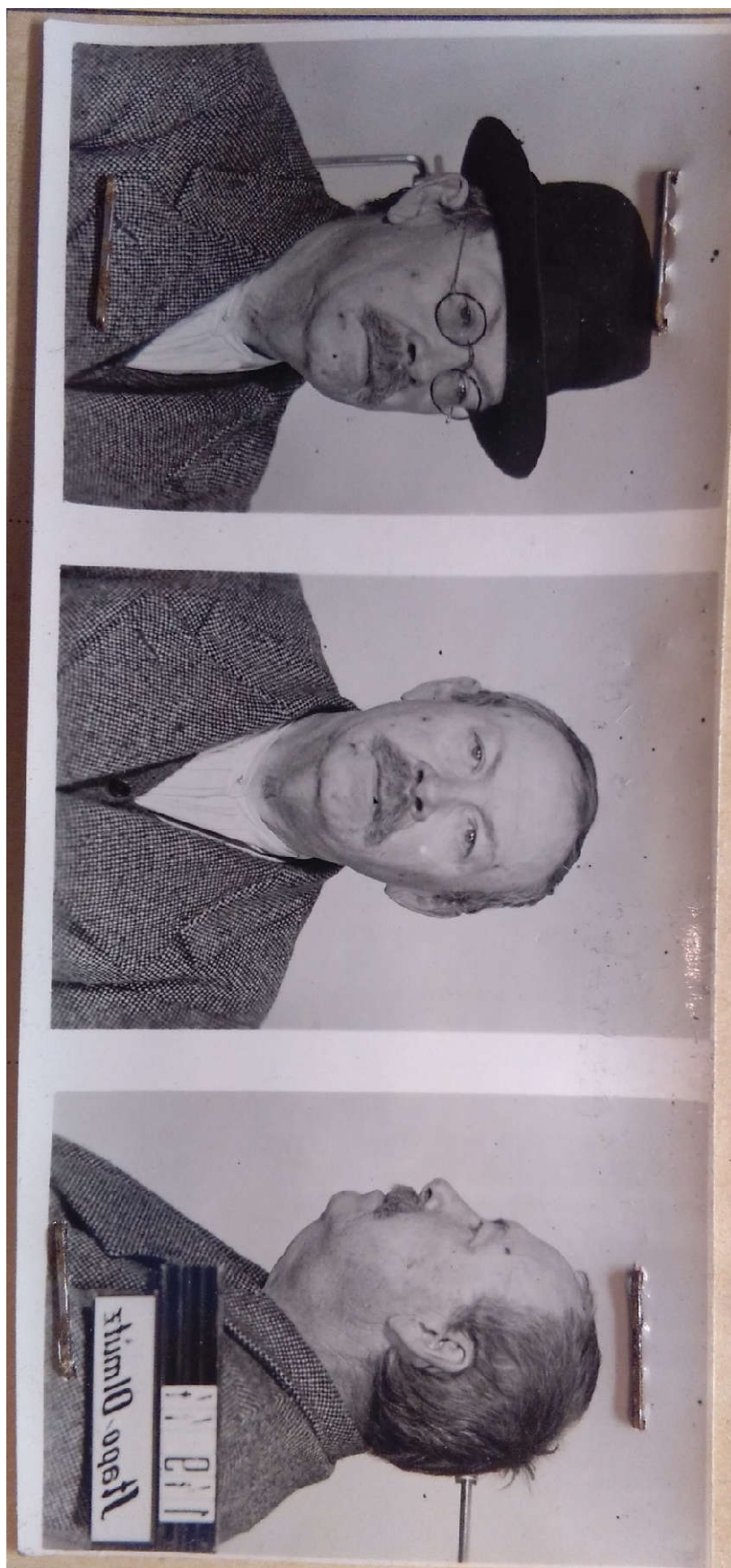
Ze správný opis:

Zabudková Olga 23.2.1950.

Do osob. spisu gen. Šmolčars

Příloha č. 4: Poznátky z honů ve VVT M. Libavá – hlášení, 6. 1. 1950

Zdroj: VÚA – VHA, sbírka Osobní spis, Jan Šmolčars.

Příloha č. 5: Prof. Jan Slavík – spoluorganizátor odbojové skupiny Národní výbor
Zdroj: MZA, fond Gestapo Brno, kart. 161, inv. č. 11, fol. 2.

Resumé

The goal of this thesis is creating a biography summarizing the life course of brigadier general Jan Šmoldas, a Czechoslovak military officer and a participant of the first and second Czechoslovak resistance during both the WWI and WWII. Born in 1897 on the outskirts of Olomouc, he was drafted in 1915 to Austro-Hungarian army, and after spending a year in a POW camp in central Russia, he joined the Czechoslovak legions. After his return home in 1920, he decided to stay in the army and as an artillery officer with an excellent rating his pre-war career culminated in the rank of lieutenant colonel as a commander deputy of 107th Artillery Regiment. With the fall of the Second Republic and the creation of the Protectorate of Bohemia and Moravia, Šmoldas left the army and started working with the resistance group Obrana národa, which got him arrested in 1940 and sentenced to 18 months in prison. In 1944, he was incarcerated yet again, this time for a fictional cooperation with another resistance organization called Národní výbor. After the war, he came back to the army and served at several different positions until 1951, when he was retired as a politically non-reliable person. Unfortunately, in three years time he suffered a stroke and went mute and paralysed on the right half of his body. In this state he managed to live on for another 32 years. Eventually, he broke his hip, came down with pneumonia and passed away on 30th December 1986.